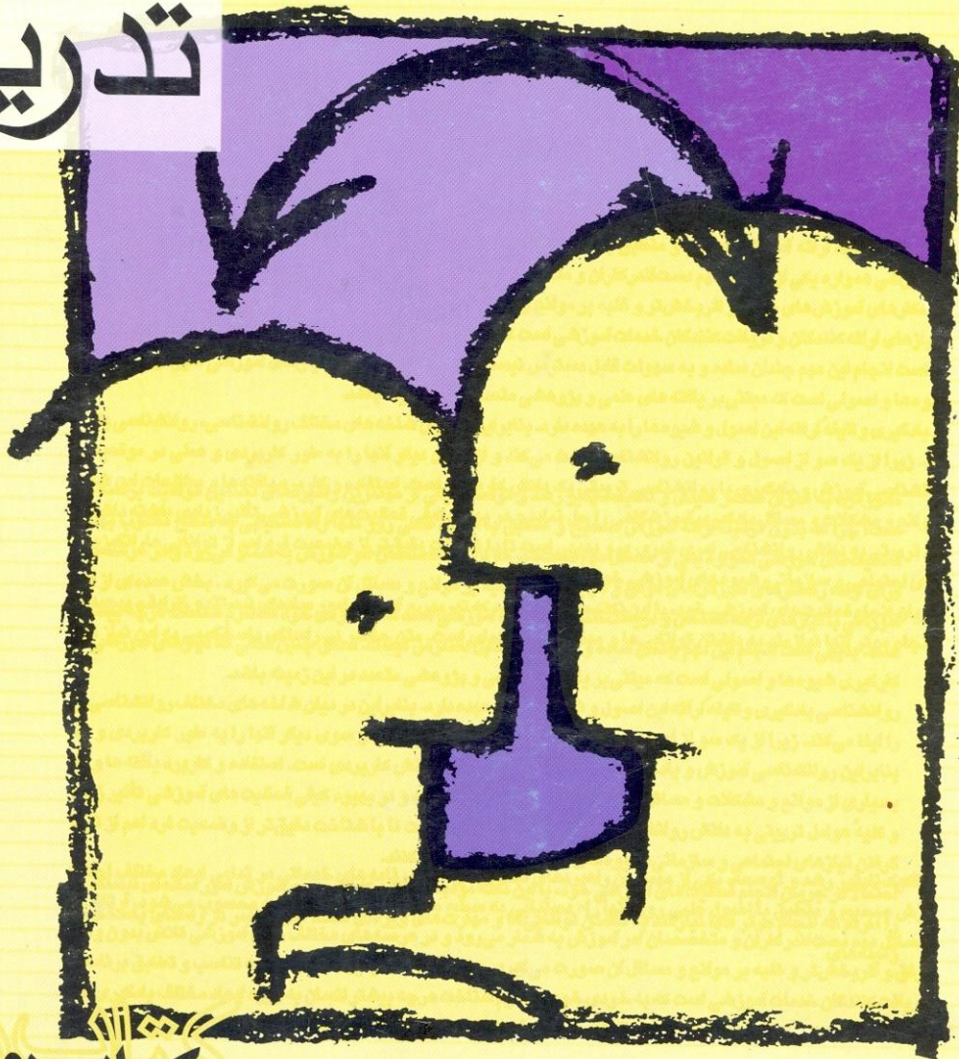

۲ سلسله کتابهای خودآموز مهارتها
و فنون آموزش برای مربیان بهوری

روشها و فنون تدریس

کتاب دوم

سلسله کتاب‌های خودآموز مهارت‌ها و فنون آموزش

۲

روش‌ها و فنون تدریس

دوره ارتقاء مهارت‌های آموزشی
مربیان آموزشگاه‌های بهورزی

صندوق کودکان سازمان ملل متحد
(یونیسف)

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
معاونت سلامت

فصل اول

مفاهیم تدریس و آموزش

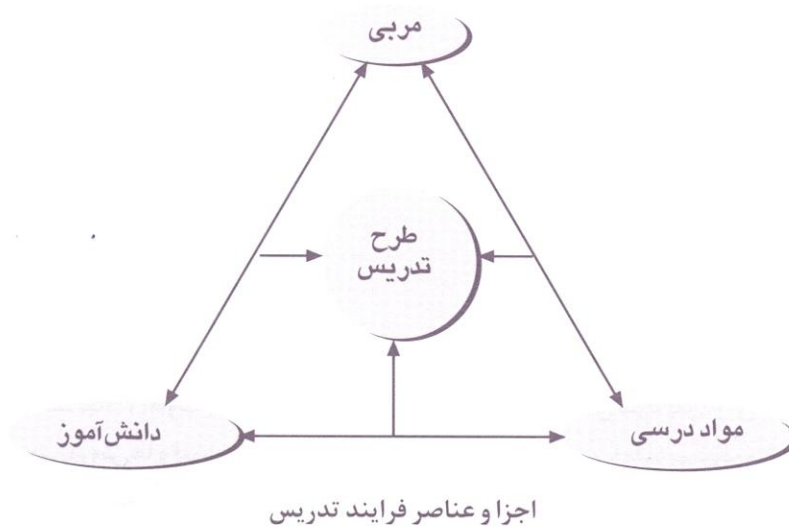
از آنجا که عنوان متن حاضر روش ها و فنون تدریس است ابتدا لازم است به معرفی مفهوم «تدریس» پرداخته شود. تشابهات، تفاوت ها و وجوه تمایز آن از مفاهیم دیگر مشخص شود پس از آن مبحث اصلی کتاب یعنی، روش ها و فنون تدریس مطرح گردد. همچنین این مفهوم با مفاهیم دیگر مرتبط با تدریس مقایسه شود. مطالب این فصل اختصاص به توضیح و تشریح مفاهیم لازم برای ورود به بحث کلی روش ها و فنون تدریس دارد.

پس از مطالعه این فصل انتظار می رود بتوانید:

۱. مفهوم تدریس را تعریف نمایید.
۲. مهمترین شرط اطلاق مفهوم تدریس را بیان نمایید.
۳. درباره اجزا و عناصر اصلی فعالیت تدریس مختصراً توضیح دهید.
۴. طریقه تبیین نحوه تعامل بین مولفه های تدریس را بیان نمایید.
۵. مفاهیم آموزش، تدریس و یادگیری را با هم مقایسه و ارتباط آنها را در یک سطر بیان نمایید.

تدریس (Teaching) به طور کلی به مجموعه فعالیت‌هایی که در موقعیت کلاسی بر اثر تعامل هدفدار بین مربی، دانش‌آموز و مواد درسی صورت می‌گیرد اطلاق می‌شود؛ مشروط بر آنکه این مجموعه فعالیت به «یادگیری» دانش‌آموز بیانجامد. در متن روانشناسی یادگیری و آموزش، درباره تعریف یادگیری گفته شد که یادگیری تغییر نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه یادگیرنده در اثر تجربه است. بنابراین تعریف، فعالیت تدریس به منظور ایجاد تغییر در رفتار یادگیرنده صورت می‌گیرد. از این رو به فعالیت‌های پراکنده و یکجانبه مربی که تغییری در دانش‌آموزان ایجاد نکند، تدریس گفته نمی‌شود.

«آیا شخصی که در کلاس درس با دانش‌آموزان مشغول صحبت کردن است به معنای واقعی تدریس می‌کند؟ پاسخ این سؤال بستگی به یادگیری دانش‌آموزان دارد. اگر دانش‌آموزان چیزی یاد می‌گیرند شخص در حال تدریس است.»* گفتیم که شرط اطلاق تدریس به یک فعالیت، یادگیری دانش‌آموزان است. این فعالیت بر تعامل سه رکن مربی، یادگیرنده و مواد درسی استوار است. «زمانی که یکی از این سه مؤلفه‌ها یعنی معلم، شاگرد و مواد درسی نباشد به جهت به هم خوردن ارتباط بین این سه عامل عمل تدریس به وقوع نمی‌پیوندد. به سخن دیگر هرگاه یکی از این سه مؤلفه وجود نداشته باشند تعامل و ارتباط بین دو رکن دیگر نیز میسر نیست. وجود این سه مؤلفه که لازم و ملزوم یکدیگرند، موجب می‌شود که تدریس شکل گیرد و عمل تدریس معنا پیدا کند.»** علاوه بر این، عنصر بسیار مهم و اساسی تدریس، داشتن طرح و برنامه درسی از پیش طراحی شده (طرح تدریس) است.

ویژگی‌های تدریس

براساس تعریف ارائه شده از تدریس، دو ویژگی عمده فعالیت تدریس وجود تعامل بین مربی، دانش‌آموز و هدفدار بودن فعالیت برای آموزش مواد درسی است. علاوه بر آن می‌توان به ویژگی دیگری از جمله محدودیت زمانی فرایند تدریس اشاره کرد. توجه به این ویژگی مهم تدریس، مؤید این نکته است که تدریس مستلزم داشتن یک طرح زمان‌بندی تعیین فعالیت‌های مربی و دانش‌آموز، برای رسیدن به اهداف مشخص آموزشی است. این طرح تدریس، به صورت یک سلسله فعالیت‌های متوالی، منظم و هدفدار از پیش طراحی شده است که هدف آن فراهم آوردن فرصت‌های یادگیری و ایجاد شرایط مطلوب یادگیری است.

* هابلی، جان (۱۳۷۸) برقراری ارتباط برای بهداشت. ترجمه سعید پارسی نیا، ص ۱۰۰. ** Abbat, Fred (1993), Teaching Health Care Workers, P.15.

مفاهیم تدریس و آموزش

در این بخش ابتدا به معرفی مفاهیم «تدریس» و آموزش پرداخته شده است. تدریس و آموزش به عنوان فرایندی مشارکتی که نتایج آن، حاصل کار مشترک بین دو قطب آموزش دهنده و آموزش گیرنده است معرفی می گردد.

این بخش مشتمل بر دو فصل است که فصل اول اختصاص به بیان ویژگی‌ها و بررسی مفاهیم ضروری برای ورود به بحث روش‌ها و فنون تدریس دارد و در فصل دوم به معرفی مدلی که مراحل مختلف فرایند تدریس را نشان می دهد پرداخته خواهد شد.

هدف کلی از ارائه مطالب این بخش این است که در ابتدا جایگاه مبحث روش‌ها و فنون تدریس - با استفاده از مدل ذکر شده - مشخص شود و پس از آن در بخش دوم کتاب الگوها، روش‌ها و فنون تدریس معرفی شوند.

آیا هدف‌های آموزشی مشخص هستند؟			
بله		خیر	
بله	تدریس	گردش علمی، یادگیری اکتشافی بازدید از موزه	خیر
خیر	تحقیق، آزمایش، پروژه فردی	یادگیری اتفاقی	

از سوی دیگر هر یک از عناصر و اجزا عمل تدریس که در صفحه قبل ارائه شد می‌تواند تعیین‌کننده ویژگی‌های تدریس باشد.

الف ویژگی‌های مربی

«اساسی‌ترین عامل برای ایجاد موقعیت مطلوب در تحقق هدف‌های آموزشی معلم (مربی) است. اوست که می‌تواند حتی نقص کتاب‌های درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران نماید. یا برعکس بهترین موقعیت و موضوع تدریس را با عدم توانایی ایجاد ارتباط عاطفی مطلوب به محیطی غیرفعال و غیر جذاب تبدیل کند.»*

در مجموع صرف داشتن اطلاعات وسیع و گسترده نمی‌تواند عامل موفقیت در تدریس باشد. بلکه داشتن مهارت‌های تعاملی، توانایی ارتباطی مؤثر و کارآمد، داشتن یک برنامه منظم و منظم و بسیاری از ویژگی‌های شخصیتی و علمی مربی از جمله عوامل تأثیرگذار بر روند فعالیت تدریس است.

ب ویژگی‌های مواد درسی

این ویژگی‌ها نیز در فعالیت تدریس نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. تدریس هر موضوع در هر شرایط یکسان نیست. یادگیری دروس متفاوت، مستلزم انجام فعالیت‌های متفاوتی است. برای مثال تدریس برای دستیابی به اهداف شناختی با تدریس برای دستیابی به اهداف عاطفی تفاوت دارد. هر یک از این اهداف، فعالیت، محتوا، مواد، روش‌ها و شیوه‌های ارزشیابی متفاوتی برای تدریس طلب می‌کنند.

ج ویژگی‌های دانش‌آموزان

در متن روانشناسی یادگیری و آموزش به دو دسته ویژگی و ورودی شناختی و عاطفی یادگیرنده در مواجهه با یک تکلیف یادگیری اشاره شد. شناخت و بررسی این ویژگی‌ها به‌ویژه در تعیین نقطه شروع تدریس نقش بسیار ارزنده‌ای ایفا می‌کند. همچنین از آنجا که فرایند یادگیری - که هدف فعالیت تدریس محسوب می‌شود - معطوف به دانش‌آموز است، مواد و محتوای آموزشی باید برای فراگیر قابل جذب و دریافت باشد و به مشارکت فعال او در تدریس بیانجامد. هر یک از این ویژگی‌ها در تدوین طرح تدریس و انتخاب چارچوب مناسب فعالیت‌های تدریس مؤثرند.

مقایسه مفهوم تدریس و آموزش با یادگیری

از مقایسه تعریف مفاهیم آموزش، تدریس و یادگیری چنین برمی‌آید که «تدریس» و «آموزش» به عنوان ابزار و وسیله‌ای برای «یادگیری» دانش‌آموزان محسوب می‌شوند. هدف و منظور از انجام این دو فعالیت ایجاد یادگیری در یادگیرندگان است؛ با این تفاوت که آموزش مفهوم عام‌تری نسبت به تدریس است. بنابر تعریف، تدریس در موقعیت و محدوده زمانی خاص‌تری نسبت به

* شعبانی، حسن (۱۳۷۹)، مهارت‌های آموزشی و پرورشی، ص ۱۱۶.

آموزش انجام می‌شود. * مادری که به عنوان اولین مربی تغذیه کودک، به فرزند خود نکاتی درباره تغذیه را یاد می‌دهد به انجام فعالیت آموزشی مشغول است، اما مسلماً به آن فعالیت مفهوم «تدریس» اطلاق نخواهد شد.

در مجموع آموزش و تدریس مفاهیم متمایزی از یادگیری هستند. «یادگیری هدف است و آموزش وسیله رسیدن به این هدف». بنابراین با کنترل عناصر و اجزای فرایند آموزش و تدریس می‌توان میزان یادگیری یادگیرندگان را تحت تاثیر قرار داد. مطالبی که در ادامه خواهد آمد به منظور آشنایی هرچه بیشتر با شیوه‌های تغییر و کنترل فرایندهای آموزش و تدریس و دستیابی به آموزش پر بازده و یادگیری مطلوب‌تر یادگیرندگان ارائه شده است.

خلاصه فصل اول

تدریس، یک سلسله فعالیت منظم و هدفدار از پیش طراحی شده، به منظور فراهم آوردن فرصت یادگیری و ایجاد شرایط مطلوب یادگیری است. این فعالیت بر اثر تعامل هدفدار بین مربی، دانش آموز و مواد درسی صورت می‌گیرد. نقش مدرس یا مربی تسهیل و مدیریت فرایند یادگیری است که مهمترین عامل تحقق مفهوم تدریس محسوب می‌شود. به همین منظور تدریس باید براساس طرحی موسوم به «طرح تدریس» صورت گیرد و برنامه‌ریزی قبلی برای تعامل بین اجزای اصلی فرایند تدریس یعنی مربی، دانش آموز و مواد درسی صورت گیرد. هر یک از این اجزای ویژگی‌های خاص خود را دارند که بازدهی مطلوب‌تر فرایند تدریس منوط به توجه و رعایت این ویژگی‌هاست. عمده‌ترین کمک طراحی تدریس تعیین نقش‌ها، وظایف، فعالیت‌ها و سازماندهی عناصر و اجزای تدریس است که این طراحی سنجیده و آگاهانه فعالیت‌ها، مهمترین گام به سوی توفیق هرچه بیشتر تدریس خواهد بود. در کتاب‌های این دوره الگوهای مختلف طراحی تدریس (طرح درس) انواع و کاربرد هر یک معرفی خواهد شد.

اما قبل از آن، بهتر است بدانیم «تدریس» چه مرحله‌ای دارد؟ در هر مرحله چه فعالیت‌هایی صورت می‌گیرد؟ نقطه شروع تدریس کجاست؟ تدریس کی خاتمه می‌پذیرد؟ و سئوالاتی از این قبیل که پاسخ آنها مطالب فصل بعد کتاب حاضر را تشکیل می‌دهد.

تمرین

با پاسخ به پرسش‌های زیر آموخته‌های خود را از مطالب این فصل ارزیابی و تمرین کنید. چنانچه در پاسخ به آنها با مشکلاتی مواجه بودید مطالب فصل را مجدداً مرور نمایید. از پاسخ‌های خود، خلاصه‌ای از مطالب فصل تهیه نمایید.

۱. تدریس را تعریف کنید.

۲. شرط تحقق فرایند تدریس را ذکر نمایید.

۳. اجزاء و عناصر فرایند تدریس را نام ببرید و ویژگی‌های هر یک را توضیح دهید.

۴. درباره اهمیت طرح تدریس و نقش آن به اختصار توضیح دهید.

۵. به نظر شما مهمترین عامل تحقق فرایند تدریس چیست؟ استدلال خود را مختصراً تشریح نمایید.

۶. مفاهیم تدریس، آموزش و یادگیری را با هم مقایسه نمایید و ارتباط آنها را بیان نمایید.

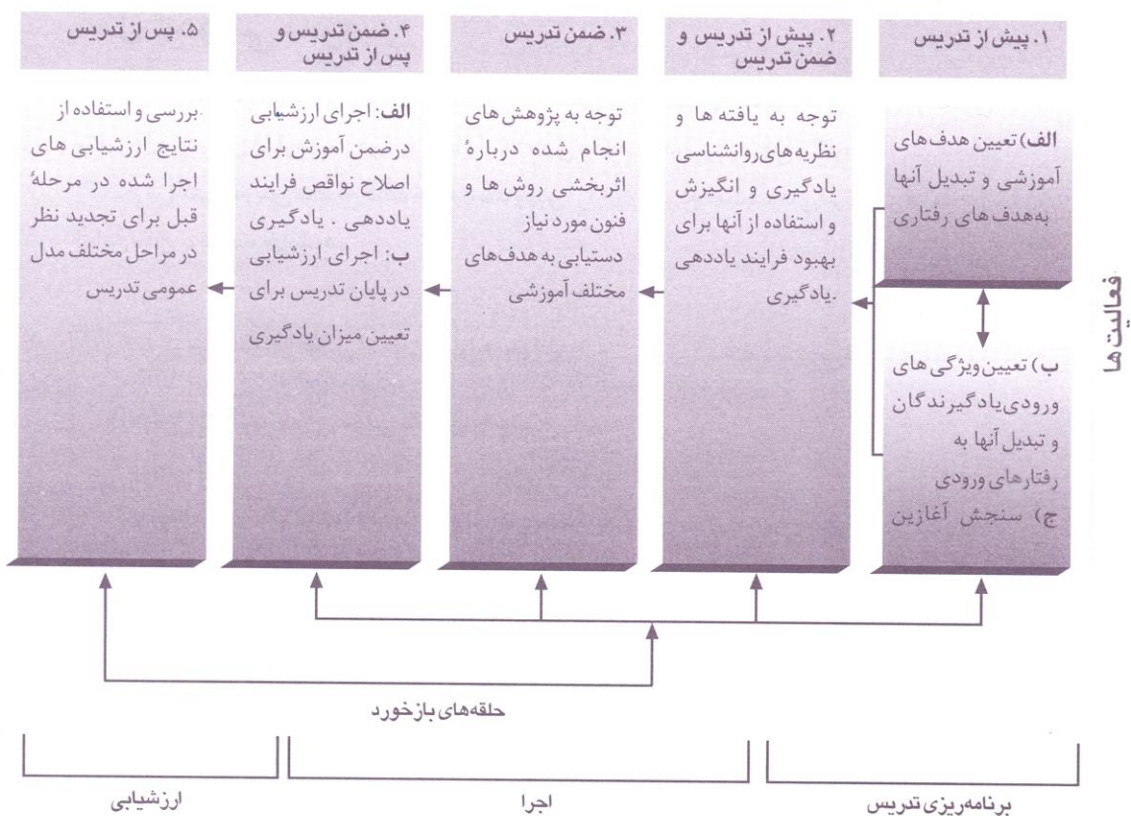

مدل عمومی تدریس و مراحل آن

برای نشان دادن فعالیت‌های تدریس به صورت یک رشته فعالیت‌های منظم و متوالی از سوی متخصصان آموزش و تدریس مدلی موسوم به مدل عمومی تدریس (General Teaching Model) مطرح شده است. این مدل، مراحل تدریس را به خوبی توصیف می‌کند و با سازماندهی فعالیت‌ها در هر مرحله، کمک شایانی به کسب یک نگرش کلی به فعالیت‌های تدریس می‌کند. «این مدل ابتدا به وسیله رابرت گلیزر (۱۹۶۲) ایجاد و بعدها کسان دیگری از جمله جان دی چکو (۱۹۶۸)، دیوید مایلز و رابینسون (۱۹۷۱)، و گیچ و برلاینر (۱۹۸۴) در آن تغییراتی دادند. آنچه در اینجا ارائه می‌شود صورت نهایی این مدل است که با جزئی تغییراتی از کتاب روانشناسی پرورشی تألیف گیچ و برلاینر (۱۹۸۴) اقتباس شده است.»

در این مدل فعالیت‌های عمده مربی در پنج مرحله مشخص شده است. ابتدا با شکل کلی مدل آشنا خواهیم شد و پس از آن به معرفی هر یک از مراحل پنجگانه آن و برخی اصطلاحات و مفاهیم مطرح شده در هر مرحله پرداخته می‌شود. ابتدا لازم است بدانید که به دلیل کاربرد این مدل در موضوعات مختلف درسی و در نظر گرفتن قابلیت اجرا برای تمامی سطوح آموزشی، عنوان مدل عمومی به آن اطلاق شده است. از این مدل می‌توان به عنوان مبنا و الگویی برای تهیه طرح درس به منظور افزایش اثر بخشی تدریس استفاده نمود. شکل کلی مدل عمومی تدریس و فعالیت‌های مربی در مراحل مختلف آن در جدول زیر ارائه شده است. براساس این مدل، تدریس در پنج مرحله شامل پیش از تدریس، پیش از تدریس و ضمن تدریس، ضمن تدریس، ضمن تدریس و پس از تدریس، و مرحله پس از تدریس انجام می‌شود. ابتدا به طور اجمال، مدل عمومی تدریس را از نظر بگذرانید و پس از آن به مطالعه توضیحات مربوط به هر مرحله بپردازید.

مراحل فعالیت‌ها

مدل عمومی تدریس

در فصل قبل عوامل اصلی فرایند تدریس معرفی و به نقش بسیار اساسی فعالیت های مربی در کنترل متغیرهای تدریس اشاره شد. در این فصل ابتدا مدل عمومی تدریس معرفی و کاربرد آن در ایجاد یک نگرش کلی تدریس توضیح داده خواهد شد و پس از آن به تشریح فعالیت های مربی در هر مرحله از این مدل پرداخته می شود.

پس از مطالعه این فصل انتظار می رود بتوانید:

۱. مراحل پنجگانه مدل عمومی تدریس را توضیح دهید.
۲. رئوس فعالیت های هر مرحله از مدل عمومی تدریس را ذکر نمایید.
۳. نقطه آغاز و انجام فرایند تدریس را مشخص نمایید.
۴. با استفاده از تجربیات قبلی خود فهرست اقدامات ضمن تدریس ارائه شده در فصل را تکمیل نمایید.
۵. مفاهیم رفتار ورودی و آزمون رفتار ورودی را توضیح دهید و کاربرد آنها را در فرایند تدریس تشریح نمایید.
۶. با استفاده از مدل عمومی تدریس، موضوعی از موضوعات مجموعه کتب آموزش بهورزی را طراحی نمایید.

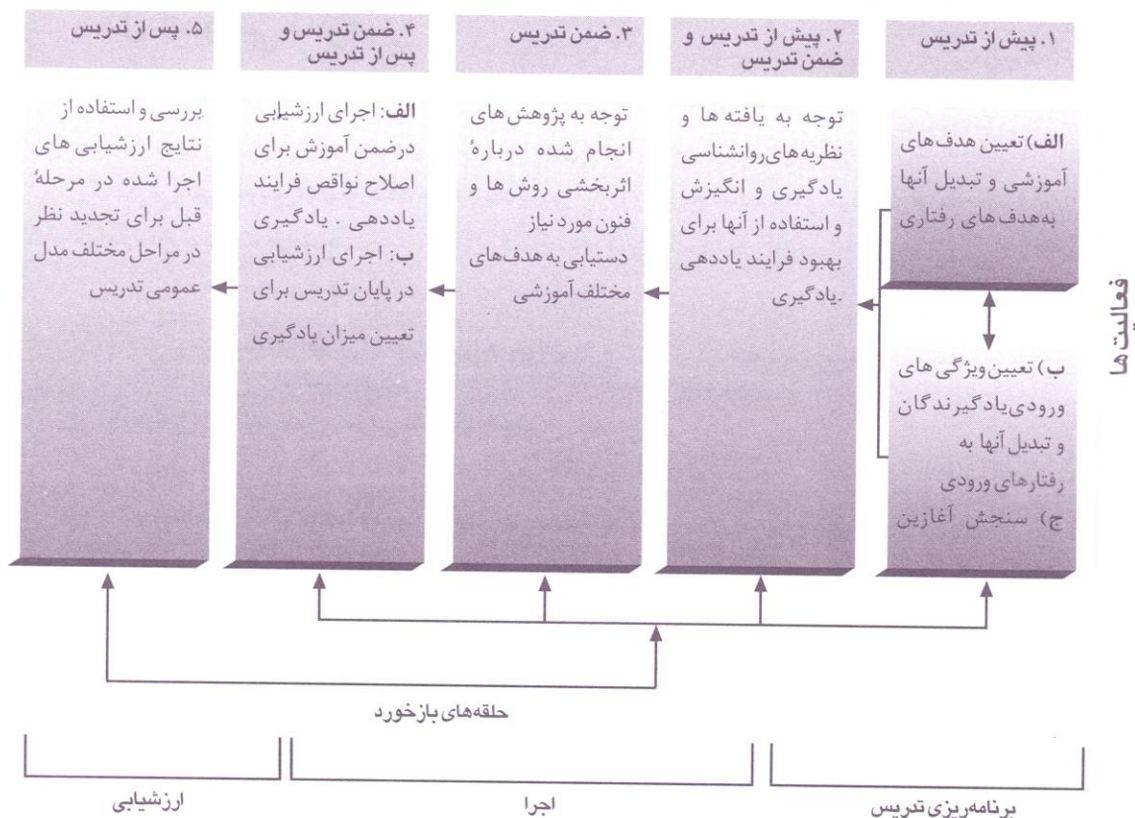

مدل عمومی تدریس و مراحل آن

برای نشان دادن فعالیت‌های تدریس به صورت یک رشته فعالیت‌های منظم و متوالی از سوی متخصصان آموزش و تدریس مدلی موسوم به مدل عمومی تدریس (General Teaching Model) مطرح شده است. این مدل، مراحل تدریس را به خوبی توصیف می‌کند و با سازماندهی فعالیت‌ها در هر مرحله، کمک شایانی به کسب یک نگرش کلی به فعالیت‌های تدریس می‌کند. «این مدل ابتدا به وسیله رابرت گلیزر (۱۹۶۲) ایجاد و بعدها کسان دیگری از جمله جان دی چکو (۱۹۶۸)، دیوید مایلز و رابینسون (۱۹۷۱)، و گیچ و برلایتر (۱۹۸۴) در آن تغییراتی دادند. آنچه در اینجا ارائه می‌شود صورت نهایی این مدل است که با جزئی تغییراتی از کتاب روانشناسی پرورشی تألیف گیچ و برلایتر (۱۹۸۴) اقتباس شده است.»

در این مدل فعالیت‌های عمده مربی در پنج مرحله مشخص شده است. ابتدا با شکل کلی مدل آشنا خواهیم شد و پس از آن به معرفی هر یک از مراحل پنجگانه آن و برخی اصطلاحات و مفاهیم مطرح شده در هر مرحله پرداخته می‌شود. ابتدا لازم است بدانید که به دلیل کاربرد این مدل در موضوعات مختلف درسی و در نظر گرفتن قابلیت اجرا برای تمامی سطوح آموزشی، عنوان مدل عمومی به آن اطلاق شده است. از این مدل می‌توان به عنوان مبنا و الگویی برای تهیه طرح درس به منظور افزایش اثر بخشی تدریس استفاده نمود. شکل کلی مدل عمومی تدریس و فعالیت‌های مربی در مراحل مختلف آن در جدول زیر ارائه شده است. بر اساس این مدل، تدریس در پنج مرحله شامل پیش از تدریس، پیش از تدریس و ضمن تدریس، ضمن تدریس، ضمن تدریس و پس از تدریس، و مرحله پس از تدریس انجام می‌شود. ابتدا به طور اجمال، مدل عمومی تدریس را از نظر بگذرانید و پس از آن به مطالعه توضیحات مربوط به هر مرحله بپردازید.

مراحل فعالیت‌ها

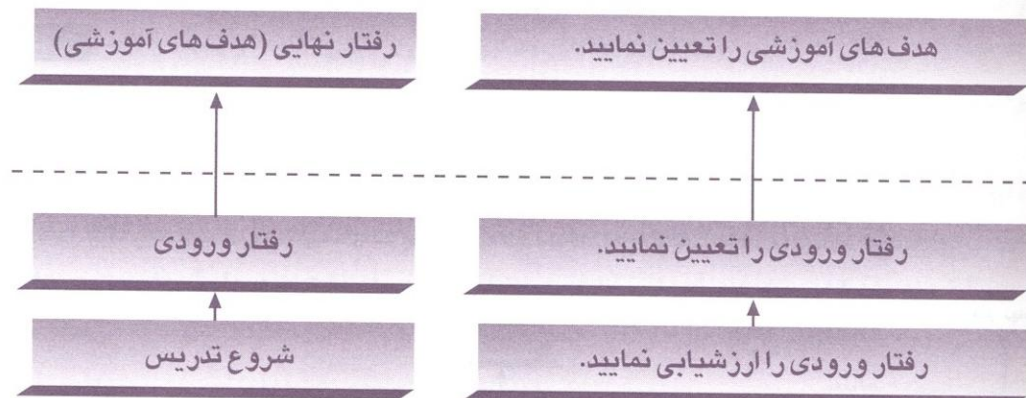
مرحله اول: پیش از تدریس

در مرحله اول تدریس براساس مدل عمومی، دو فعالیت عمده باید صورت گیرد. فعالیت اول، تعیین هدف های آموزشی رفتاری و فعالیت دوم تعیین رفتار ورودی یا رفتارهایی است که پیش نیاز آموخته های جدید محسوب می شود.

در این مرحله با توجه به محتوای هر یک از کتاب ها، مقاصد و منظور از هر درس (هدف های آموزشی) در قالب عباراتی که گویای رفتار قابل مشاهده و اندازه گیری باشند تعیین می شود. بخش عمده ای از این فعالیت در مجموعه کتب آموزش بهورزی انجام شده است. این اهداف که عمدتاً جنبه شناختی دارند (بر اطلاعات و آگاهی های مورد نیاز بهورزان تاکید دارند) بایستی همراه با اهداف حیطه های دیگر یادگیری که در کتاب روانشناسی یادگیری و آموزش به آنها اشاره شده است تکمیل شود و با در نظر گرفتن جنبه های عاطفی، روانی حرکتی و تعاملی مورد نیاز یادگیرندگان به صورت صریح و روشن مشخص شوند. حاصل اینکه بر اساس مرحله اول مدل عمومی تدریس، ابتدا باید هدف های آموزشی را تعیین کنید. مثال: «پس از اتمام تدریس دانش آموزان بتوانند روش های تنظیم خانواده را توضیح دهند».

بعد از تبیین و تعیین اهداف آموزشی که نتایج نهایی تدریس (آنچه باید آموخته شود) را نشان می دهد، آمادگی یا ویژگی هایی از یادگیرندگان که پیش نیاز ارائه تدریس و یادگیری هدف های آموزشی است تعیین می شود. این ویژگی ها که برای ورود به بحث ضروری و اساسی هستند با اصطلاح «رفتار ورودی» (Behavior Entry) شناخته می شوند. فعالیت تدریس به روند حرکت از رفتار ورودی به رفتار نهایی (اهداف آموزشی) اطلاق می گردد. به عبارت دیگر آغاز فعالیت های آموزشی و تدریس با اصطلاح «رفتار ورودی» و انجام این فعالیت با «رفتار نهایی» مشخص می شوند.

در مجموع فعالیت های مرحله اول مدل عمومی تدریس شامل سه فعالیت، تعیین هدف های آموزشی، تعیین رفتارهای ورودی و ارزشیابی رفتار ورودی است. این فعالیت ها در شکل زیر نشان داده شده است:

نمودار کلی جریان تدریس و فعالیت های مرحله اول مدل عمومی تدریس

از آنجا که هر نوع یادگیری، حتی ساده ترین آنها برپایه یادگیری قبلی استوار است «تعیین رفتار ورودی» نقش بسیار مهمی در فرایند تدریس ایفا می کند. «فراموش نباید کرد که تدریس کننده هر چقدر فداکاری کند، دانش آموز نخواهد توانست رفتاری را کسب نماید که بر بنیاد رفتارهای دیگری که هنوز نیاموخته است استوار باشد. یادگیری بر یادگیری بنا نهاده می شود و اگر سنگ بنای یادگیری های پیشین مستحکم نباشد، یادگیری های جدید به دشواری تشکیل خواهد شد.»*

* سیف علی اکبر (۱۳۷۸). روانشناسی پرورشی. ص ۱۳۱.

مثال زیر نمونه‌ای از پیش نیازهای موضوع مراقبت از استفاده کنندگان از روش‌های پیشگیری از بارداری برای بهورزان را نشان می‌دهد.

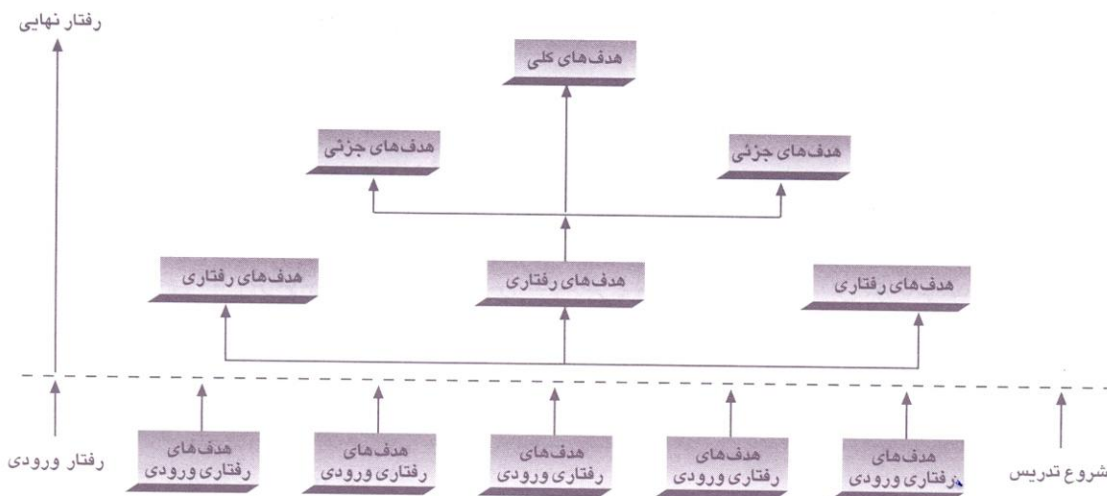

در فصل‌های آتی درباره نحوه تعیین و تبیین رفتار ورودی بحث مفصل‌تری خواهیم داشت، اما در اینجا به منظور آشنایی کلی با اجزاء مدل عمومی تدریس مختصر اشاره‌ای به این مفاهیم شده است. «رفتار ورودی» یکی از این مفاهیم است که برای پیش دانسته‌ها و کم و کسر یادگیریهای پیش نیاز استفاده می‌شود. بنابراین دومین فعالیت این است که رفتارهای ورودی را معین نمایید.

مثال

- دانش آموز باید مفهوم تنظیم خانواده را توضیح دهد.
- دانش آموز باید منظور از گروه هدف در برنامه تنظیم خانواده را بیان نماید.

به این ترتیب، نقطه آغاز تدریس اثربخش تعیین می‌شود. نمودار زیر، روند انجام تدریس را به طور خلاصه نشان می‌دهد.

«ارزشیابی رفتار ورودی» از مفاهیم دیگری است که از آن به منظور حصول اطمینان از پیش دانسته‌ها و تشخیص کم و کسریادگیری‌های پیش‌نیاز استفاده می‌شود. ارزشیابی رفتار ورودی (Preassessment) نوعی ارزشیابی تشخیصی محسوب می‌شود که معمولاً در آغاز فرایند تدریس به صورت مختلفی از جمله طرح پرسش یا پرسش‌هایی صورت می‌گیرد.

مثال

- آیا می‌دانید منظور از برنامهٔ بهداشتی چیست؟
- بچه‌ها می‌دانید دستگاه لنفی چیست؟
- آیا منظور از دستگاه و دستگاه‌های بدن را می‌دانید و...

با طرح این قبیل پرسش‌ها می‌توان به میزان تسلط دانش‌آموز بر موضوعات پیش‌نیاز یادگیری‌های جدید پی برد و نقطهٔ آغاز فعالیت تدریس را تعیین نمود. چنانچه احیاناً دانش‌آموزان به این پیش‌نیازها تسلط کافی ندارند ضروری است که با ارائهٔ آموزش جبرانی، آمادگی لازم برای ارائهٔ درس تازه را فراهم کنید.

پس سومین فعالیت در مدل عمومی تدریس این است که: **رفتار ورودی را ارزشیابی نمایید.**

به این ترتیب آخرین فعالیت مرحلهٔ اول مدل عمومی تدریس صورت می‌گیرد.

مرحله دوم: پیش از تدریس و در ضمن تدریس

در متن روانشناسی یادگیری و آموزش به اهمیت انگیزش یادگیری اشاره شد. توجه به انگیزش دانش‌آموز برای کسب مهارت‌های تازه، از جمله نکاتی بود که نظریه‌پردازان انگیزش یادگیری بر آن تاکید داشتند. این قبیل یافته‌ها و توصیه‌های روانشناسی یادگیری در این مرحله از مدل عمومی تدریس در بهبود فرایند یاددهی-یادگیری به کار برده می‌شوند. در اینجا به اختصار تنها به رؤس کلی برخی فعالیت‌های ضمن تدریس اشاره می‌شود.

الف ایجاد انگیزه

انگیزه محرکی است که نیروی فعالیت را افزایش می‌دهد و بر میزان مشارکت یادگیرندگان تاثیر زیادی دارد. بهبود شرایط یادگیری و افزایش سطح کیفی روش‌های آموزش، برنامه‌ریزی منظم و دقیق، بیان دقیق هدف‌های آموزشی، تنوع وسایل و ابزار کمک آموزشی، ایجاد ارتباط صمیمانه، احترام و القاء احساس مسئولیت از جمله تدابیر مختلفی هستند که می‌توانید به منظور ایجاد انگیزه استفاده نمایید.

ب آماده‌سازی ذهنی

«یادگیری» برپایه ارتباط با آموخته‌های قبل بنا نهاده می‌شود و همانند فرایند رشد، جریانی زنجیره‌ای، متصل و پیوسته است. بنابراین می‌توانید با فعالیت‌های خاصی، آماده شدن ذهنی فراگیران را تسریع کنید و نتیجهٔ مطلوب‌تری از تدریس بگیرید. رعایت تفاوت‌های فردی، ایجاد ارتباط بین موضوعات درسی، طرح پرسش و ایجاد موقعیت‌های ملموس و مبتنی بر تجربیات یادگیرندگان و تعیین دقیق اهداف آموزشی از جمله تدابیر* مختلف آماده‌سازی ذهنی دانش‌آموزان هستند.

* شما نیز بر پایهٔ تجربیات و اطلاعات خود - از جمله مطالب کتاب روانشناسی یادگیری و آموزش - تدابیر دیگری را برای ایجاد انگیزش یادگیری و آماده‌سازی یادگیرندگان ذکر نمایید.

ج ایجاد موقعیت و محیط آموزشی مناسب

کاربرد رسانه‌ها و وسایل کمک آموزشی، آرایش هندسی در قرار گرفتن صندلی‌ها به ویژه در دستیابی به کسب مهارت‌های تعاملی، ایجاد گروه‌های کوچک یادگیری، برنامه‌ریزی مشارکت فعال تک‌تک افراد گروه‌ها، تعیین نقش‌ها و وظایف یادگیرندگان در جریان تدریس، انتخاب روش و شیوه تدریس متناسب با محتوای درس از جمله فعالیت‌هایی است که می‌تواند در ایجاد محیط آموزشی مناسب تاثیر به سزایی داشته باشد.

د استفاده از مشوق‌ها و تقویت‌کننده‌های یادگیری

تایید و تقویت رفتار مثبت فراگیران در حین تدریس، موجب تشویق آنان به مشارکت فعال در جریان تدریس خواهد بود. مربی با استفاده از تشویق‌های کلامی در مقابل رفتارهای مثبت مقدمات تجربه موفقیت در تحصیل را برای دانش‌آموزان خود فراهم می‌نماید.

ه انجام به موقع ارزشیابی‌ها و تدارک تمرین‌های مناسب

تاثیر تمرین و تکرار در کل فرایند یادگیری و حیطه‌های مختلف آن، به ویژه در حیطه روانی، حرکتی انکارناپذیر است. کیفیت اجرای تمرین، مقدار و زمان آن نقش مهمی در تثبیت آموخته‌ها دارد. در فصل‌های بعد این متن، توضیحات بیشتری درباره هر یک از موارد مطرح شده ارائه خواهد شد. در اینجا تنها به ذکر این نکته اکتفا می‌شود که با ارزشیابی به موقع، می‌توان به میزان موفقیت دانش‌آموز در دستیابی به اهداف آموزشی پی برد و متناسب با آن، به ارائه تمرین‌ها در زمان‌های مختلف مثلاً در زمان‌های منفصل ۱۰ دقیقه‌ای و نیز به میزان لازم برای هر یک از دانش‌آموزان پرداخت.

در مجموع از آنجا که نظریه‌های یادگیری شرایط حصول یا عدم حصول یادگیری را تحلیل می‌کنند در این مرحله از مراحل پنجگانه مدل عمومی تدریس باید مورد توجه قرار گیرند و از آنها می‌توان برای بهبود فرایند یاددهی - یادگیری استفاده نمود. حال با توجه به آنچه گفته شد، در مرحله دوم مدل عمومی تدریس باید:

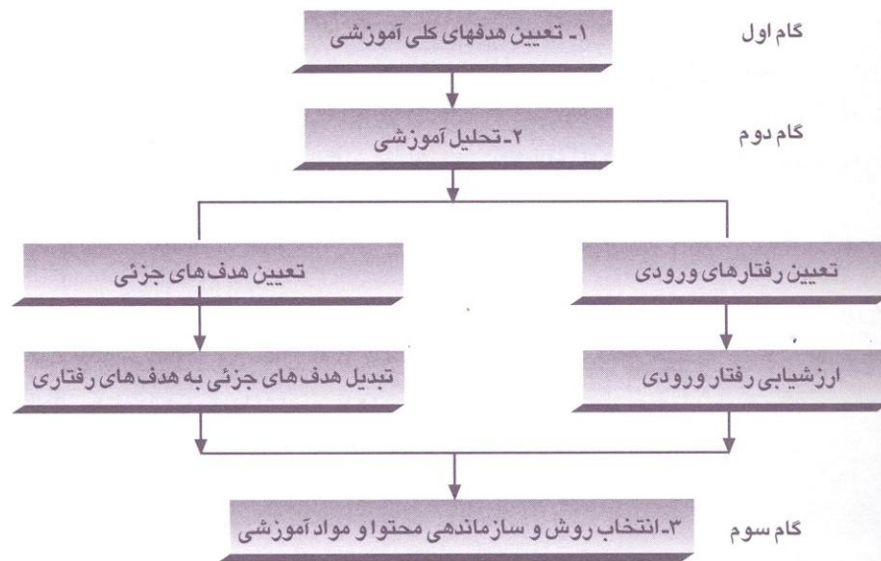
به راه‌های جلب انگیزش، افزایش توجه و هرچه جذاب‌تر کردن فعالیت تدریس، آماده‌سازی ذهنی، ایجاد موقعیت و محیط آموزشی مناسب، استفاده از مشوق‌ها و تدارک تمرین‌های مناسب بیانیدیشید و مناسب‌ترین طریق برای رسیدن به اهداف آموزشی را معین کنید.

مرحله سوم: در ضمن تدریس

فعالیت عمده این مرحله این است که: نحوه تدریس (روش و فنون تدریس) خود را با توجه به اهداف آموزشی معین نمایید.

پژوهش‌های انجام شده در باره اثربخشی روش‌ها و فنون مختلف آموزشی نشان می‌دهد که هر یک از روش‌ها کاربرد ویژه‌ای دارند. انتخاب مناسب روش‌ها و فنون تدریس نیاز به شناخت بیشتر هر یک از آنها دارد و مطالب فصل‌های بعد این متن، عهده‌دار پاسخگویی به این نیاز هستند. بنابراین فصل‌های آخر این کتاب اختصاص به معرفی الگوها، روش‌ها و شیوه‌های تدریس است تا با آگاهی و شناخت هرچه بیشتر هر یک، فعالیت مرحله سوم مدل عمومی تدریس به نحو مطلوب‌تری انجام شود. هر یک از روش‌ها و فنون آموزشی، قالب و چارچوب ویژه‌ای برای فعالیت‌های ضمن تدریس تعیین می‌نمایند. برای برنامه‌ریزی فعالیت این مرحله، ذکر این نکته حائز اهمیت است که اگر نوع یادگیری را دقیق‌تر تعریف کنید می‌توانید روش‌های تدریس خاص‌تری انتخاب نمایید. برای تعریف دقیق‌تر نوع یادگیری، از سوی متخصصان آموزش، فرایندی موسوم

به فرایند «تحلیل اهداف آموزشی» پیشنهاد شده است. تحلیل آموزشی همانطور که در متن روانشناسی یادگیری و آموزش نیز اشاره شد، شامل تعیین و تبیین دقیق ترین اهداف آموزشی یعنی «اهداف رفتاری» است. تحلیل آموزشی اولاً باعث دقت، تأمل و تعمق بیشتر در مورد مطالب درسی است؛ ثانیاً تمام گام های آموزشی لازم برای رسیدن به هدف های کلی آموزشی را مشخص می کند؛ ثالثاً همانطور که اشاره شد انتخاب روش ها و فنون تدریس را تسهیل می کند. بنابراین تعیین هدف های آموزشی شروع مناسبی برای تعیین گام های بعدی تدریس است. آنچه تاکنون درباره مراحل مختلف تدریس ارائه شده است در نمودار زیر نشان داده شده است. همانطور که در نمودار مشخص شده است تحلیل آموزشی دومین گام طراحی فرایند تدریس است و ثمره آن تعیین هدف های دقیق رفتاری است. این هدف ها، فعالیت گام سوم یعنی انتخاب روش ها و فنون تدریس را تسهیل خواهد نمود.

فعالیت های کلی طراحی فرایند تدریس

مرحله چهارم: در ضمن تدریس و پس از تدریس

عمده فعالیت های این مرحله از مدل عمومی تدریس، شامل اجرای ارزشیابی در ضمن تدریس و بعد از آن است. ارزشیابی های ضمن تدریس میزان یادگیری دانش آموزان را تعیین می کند. با این ارزشیابی ها می توان به نقایص یادگیری پی برد و برداشت ها و آموخته های یادگیرندگان را مورد ارزیابی قرار داد. آیا دانش آموز به آنچه مورد نظر بوده است (اهداف آموزشی) دست یافته

است؟ پاسخ این پرسش را تنها از طریق ارزشیابی های ضمن تدریس می توان یافت. گاه به دلیل موانع ارتباطی، عدم اشتراک مفاهیم و یا سوابق ذهنی یادگیرندگان، اطلاعات و آگاهی های مورد نظر مربی، ممکن است با آموخته های دانش آموز تفاوت داشته باشد؛ همانطور که این امر ممکن است در مواردی در ارتباطات بین افراد صورت گیرد.

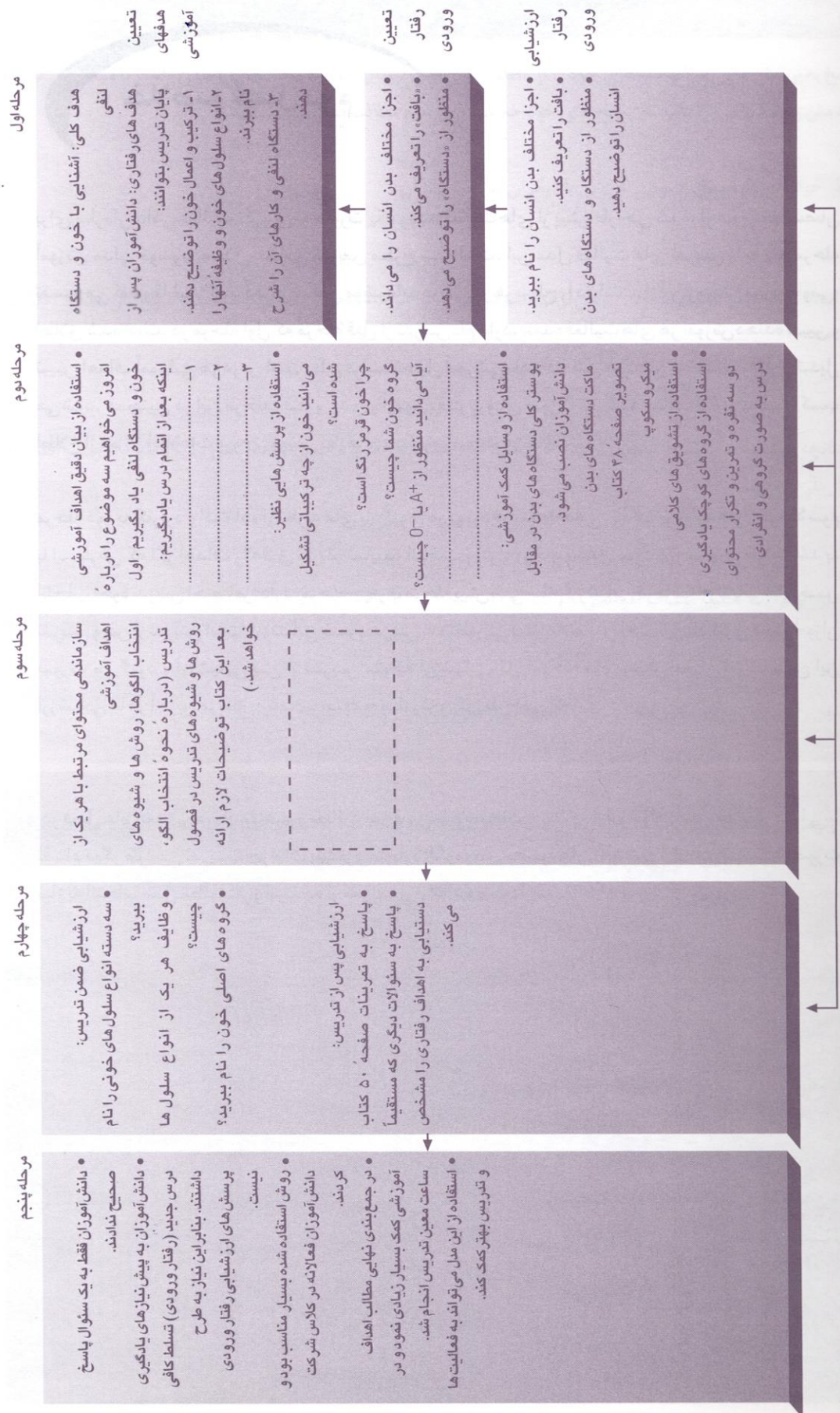

ارزشیابی ضمن تدریس به منظور کسب اطمینان از آموخته‌های یادگیرنده در یک موقعیت آموزشی بسیار حائز اهمیت است. استفاده از این ارزشیابی منجر به شناخت مشکلات یادگیری دانش‌آموزان و اقدام برای رفع آنها در ضمن فرایند تدریس خواهد شد. ارزشیابی پس از تدریس به تعیین میزان یادگیری دانش‌آموزان در دستیابی به اهداف آموزشی توجه دارد. در متن نظارت و ارزشیابی برای طراحی و اجرای این مرحله از تدریس مباحث کامل و گسترده‌تری ارائه شده است که می‌تواند راهنما و یاری‌دهنده بهره‌گیری مطلوب‌تر در استفاده از مدل عمومی تدریس باشد.

مرحله پنجم: پس از تدریس

این مرحله که آخرین آن از مراحل عمومی تدریس محسوب می‌شود به ارزشیابی کل فرایند تدریس و اصلاح و تجدیدنظر در هر یک از مراحل قبل توجه دارد. نتایج این ارزشیابی که با عنوان حلقه‌های باز خورد (Feedback Loops) در نمایش کلی مدل عمومی تدریس نشان داده شده است، فعالیت‌های هر یک از مراحل را تحت تاثیر قرار می‌دهد. چنانچه نتایج ارزشیابی مرحله قبل، حاکی از موفقیت یادگیرندگان به یادگیری مطالب موردنظر (اهداف آموزشی) باشد طرح تایید و در غیر این صورت، هر یک از مراحل مجدداً بازنگری و اصلاح می‌شود.

به منظور تمرین و تکرار بخشی از مطالب این فصل، در صفحه بعد یک نمونه درسی که با استفاده از مدل عمومی تدریس طراحی شده است ارائه می‌شود. این مثال که از کتاب مباحث مقدماتی، فصل هشتم، ص ۵۰.۴۷ انتخاب شده است فعالیت‌های مراحل مختلف این مدل را نشان می‌دهد.

خلاصه فصل دوم

برای سازمان دادن فعالیت تدریس به صورت یک رشته فعالیت های از پیش طراحی شده، از سوی متخصصان آموزش مدلی موسوم به مدل عمومی تدریس مطرح شده است. این مدل فعالیت های تدریس را به پنج مرحله تقسیم می کند و قابلیت کاربرد برای تمامی موضوعات درسی در هر سطح را داراست. از این رو به آن مدل عمومی، اطلاق شده است. در مرحله اول که مرحله قبل از تدریس نام دارد، عمده فعالیت های هر آموزش دهنده تعیین و تبیین اهداف آموزشی هر درس است. طی فرایند تحلیل آموزشی، اهداف کلی هر درس به اهداف رفتاری تبدیل می شود. همچنین در این مرحله رفتار ورودی و آزمون رفتار ورودی صورت می گیرد. هدف از این فعالیت، کسب اطلاع از میزان اطلاعات ورودی و پیش نیازهای یادگیری مبحث جدید است.

مرحله دوم به کاربرد و استفاده از نظریه های یادگیری در بهبود فرایند یاددهی. یادگیری توجه دارد. مرحله سوم با این فرض که اگر اهداف را دقیق تعریف نمایید، انتخاب روش، مواد و وسایل مورد نیاز تسهیل خواهد شد به انتخاب نحوه تدریس اختصاص دارد. مرحله چهارم، مرحله پیش بینی نظام ارزشیابی در قالب ارزشیابی های ضمن تدریس و پس از تدریس است. ارزشیابی ضمن تدریس به منظور پی بردن به نقایص احتمالی یادگیری دانش آموزان صورت می گیرد و ارزشیابی پس از تدریس متوجه ارزشیابی کل آموخته های دانش آموزان است. نتایج این ارزشیابی ها در آخرین مرحله به تایید یا تصحیح و بازنگری کل طرح می انجامد.

در فصل های بعد، برخی از مفاهیم و مطالب این فصل با توضیحات بیشتری ارائه خواهد شد. علاوه بر آشنایی با اقسام دیگر طراحی تدریس، جزئیات بیشتری درباره الگو، روش و شیوه های آموزشی ارائه می شود تا در صورت نیاز به انتخاب مدل مطلوب تر و استفاده از مدل های ارائه شده پردازید.

تمرین

با پاسخ به پرسش‌های زیر آموخته‌های خود را از مطالب این فصل ارزیابی نمایید. چنانچه در دادن پاسخ با مشکلاتی مواجه بودید متن را مجدداً مرور نمایید. از پاسخ‌های خود خلاصه‌ای از اهم مطالب فصل تهیه نمایید.

۱. نظر خود را درباره‌ی مدل عمومی تدریس با دیگران به بحث بگذارید.

۲. با استفاده از مدل عمومی تدریس یکی از مطالب درسی را در مرحله‌ی پنجگانه آن ارائه نمایید و سپس آن مدل را نقادی کنید.

۳. چنانچه با کمبودها یا نقاط ضعفی در طراحی خود مواجه شدید، با بهره‌گیری از مدل‌های دیگر طرح تدریس اقدام به تکمیل طرح نمایید.

۴. منظور از فرایند تحلیل اهداف آموزشی چیست؟

۵. آزمون رفتار ورودی چه کاربردهایی دارد؟ نحوه‌ی کاربرد آن در تعیین نقطه‌ی شروع تدریس را توضیح دهید.

۶. پنج توصیه‌ی عمده فعالیت‌های ضمن تدریس کدامند؟ براساس تجربیات خود راه‌های ایجاد انگیزه و آمادگی در یادگیرندگان را فهرست کنید. تجربیات خود را در گروه مطرح نمایید.

۷. فهرستی از مشوق‌ها و تدابیر مختلفی که برای تقویت مشارکت دانش‌آموزان در فرایند تدریس دارید تهیه نمایید.

۸. آغاز و انجام فعالیت تدریس با چه اصطلاحاتی مشخص می‌شوند؟

۹. به نظر شما کدام مرحله از مراحل مدل عمومی تدریس اهمیت بیشتری در فرایند تدریس دارد؟ نظر خود را با استدلال همراه کنید.

روش ها و فنون تدریس

در فصل قبل با مدل عمومی تدریس و فعالیت هایی که در هر یک از مراحل آن انجام می شود آشنا شدیم. در مرحله سوم مدل عمومی تدریس اشاره شد که انتخاب روش تدریس مهمترین فعالیت این مرحله است.

لازمه انتخاب روش مناسب، آشنایی با ویژگی های هر یک از آنهاست. مطالب این بخش به همین منظور ارائه شده است. ابتدا به طور دقیق تری منظور از روش، شیوه و همچنین الگوی تدریس مشخص می شود و سپس انواع اختصاصی تر هر یک معرفی خواهد شد. سرانجام با هدف کمک به فرایند انتخاب و ساده تر شدن انتخاب روش مناسب، راه هایی برای کاربرد آنها پیشنهاد خواهد شد. در مجموع مطالب این بخش در چهار فصل ارائه شده است. فصل اول این بخش اختصاص به تقسیم بندی کلی روش ها و فنون تدریس دارد. فصل های دیگر این بخش اختصاص به معرفی الگوها، روش ها و شیوه ها (فنون) تدریس دارد.

الگوهای تدریس قالب و چارچوب کلی فعالیت های مربی، دانش آموز و مواد درسی را نشان می دهد. روش های تدریس نشان دهنده فعالیت های مربی و برنامه ریزی ارائه درس است. شیوه یا فنون تدریس، که راه انجام دادن ماهرانه هر یک از روش ها را نشان می دهد. در مجموع برای اجرای تدریس و برنامه ریزی طرح تدریس (طرح درس) لازم است ابتدا یک چارچوب کلی (الگوی تدریس) انتخاب و پس از آن، روش یا روش هایی را برای ارائه تدریس و پس از آن شیوه هایی را برای اجرای تدریس انتخاب کرد. مسلماً راه درست تصمیم گیری و انتخاب هر یک از اینها آشنایی هر چه بیشتر با روش ها و فنون تدریس است.

مفاهیم بنیادی روش‌ها و فنون تدریس

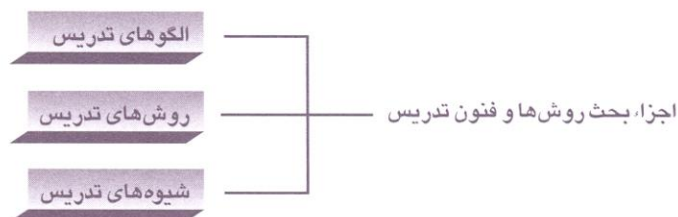
در فصل‌های قبل اشاره شد که استفاده از هدف‌های آموزشی و به‌ویژه هدف‌های رفتاری کمک می‌کند که کلیه فعالیت‌های خود را در جهتی معین و مشخص، برای رسیدن به مقاصدی که از پیش تعیین شده است سازماندهی کنیم. تعیین این اهداف آموزشی در مجموعه کتب آموزش به‌هورزی انجام شده است. این اهداف برای شروع کار بسیار مناسب و لازم است؛ اما مسلماً کافی نخواهد بود. این اهداف ناظر بر انتظارات نهایی فرایند تدریس و یادگیری است. در حالیکه باید ببینیم چگونه می‌توان از این اهداف به عنوان وسیله‌ای مؤثر برای آموزش و یادگیری استفاده نمود. مطالب این فصل به همین منظور گردآوری شده است تا راه رسیدن به اهداف یا راه‌ها، روش‌ها و طرق مختلف رسیدن به اهداف آموزشی را معرفی نماید.

پس از مطالعه این فصل انتظار می‌رود بتوانید:

۱. درباره نقش اهداف آموزشی در انتخاب نحوه تدریس توضیح دهید.
۲. اجزای طبقه‌بندی روش‌ها و فنون تدریس را بیان نمایید.
۳. تمایز بین سه مفهوم الگو، روش و شیوه تدریس را توضیح دهید.
۴. انواع الگوهای اصلی تدریس و تعداد آن را ذکر نمایید.
۵. انواع روش‌های اصلی تدریس و تعداد آن را ذکر نمایید.
۶. انواع شیوه‌های اصلی تدریس و تعداد آن را ذکر نمایید.

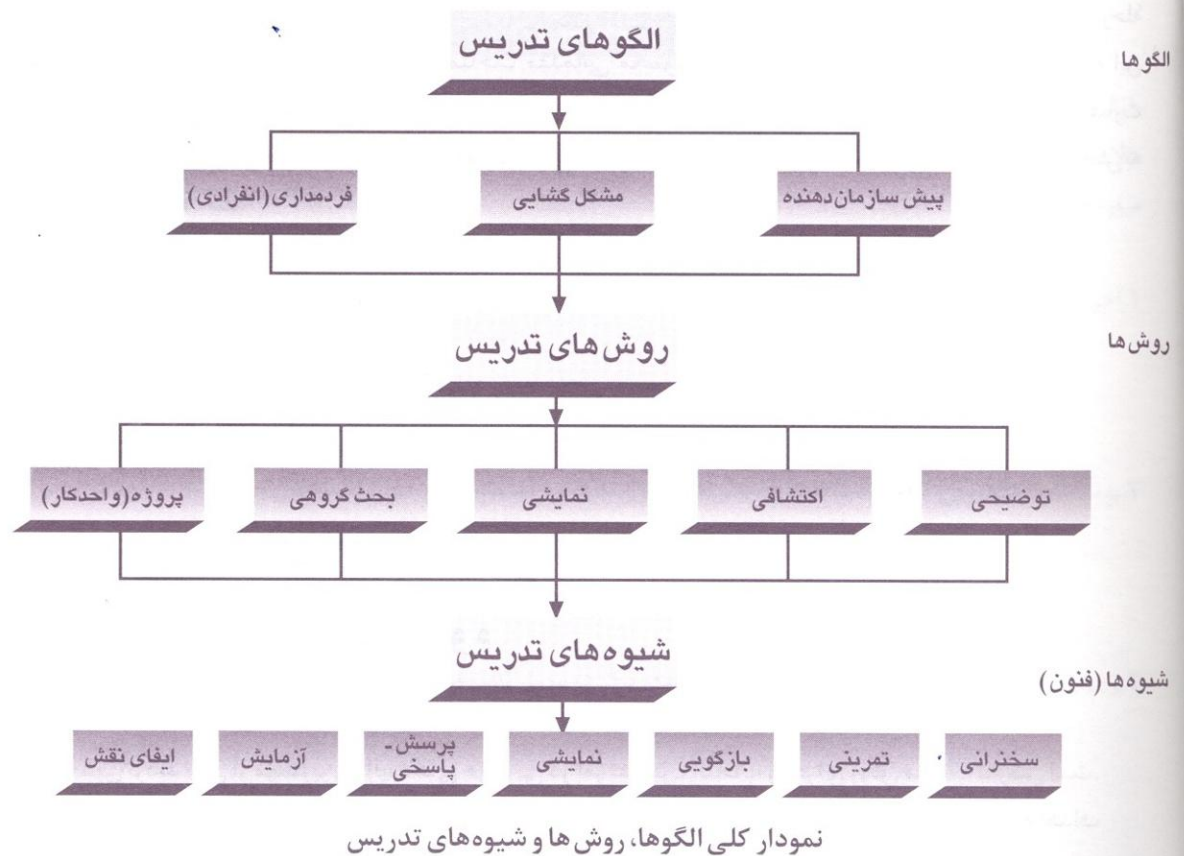
از سوی متخصصان آموزش تاکنون الگوها، روش‌ها و شیوه‌های بسیاری پیشنهاد شده است و مسلماً ذکر تمامی آنها در این مجال میسر نیست. بنابراین برای تنظیم ارائه آنها باید راهی را برگزید که به نحو مؤثری با انواع روش‌ها و فنون تدریس آشنا شد. به این منظور تلاش شده است با یک دسته‌بندی از روش‌ها و فنون تدریس، این امکان فراهم شود که کار معرفی، انتخاب و استفاده از آنها با سهولت بیشتری انجام پذیرد. از این رو در متن حاضر به منظور سهولت در معرفی و بررسی روش‌ها و فنون تدریس، تسهیل فرایند انتخاب مناسب روش‌ها، همچنین استفاده متنوع و در عین حال نظام‌مند از آنها، اولاً تمایز بین مفاهیم الگوی تدریس، روش تدریس و شیوه تدریس در نظر گرفته شده است؛ ثانیاً مناسب‌ترین و کاربردی‌ترین هر یک از آنها معرفی شده است.

ملاک این‌گزينش، تناسب و قابليت استفاده در تدریس محتوای مجموعه کتب آموزش به‌رورزی است. بدیهی است هر اندازه مربیان با روش‌ها و فنون مختلف تدریس آشنایی بیشتری داشته باشند، آزادی عمل بیشتری خواهند داشت تا در موقعیت‌های گوناگون و برای دستیابی به اهداف مختلف، از آنها برای رسیدن به مقاصد آموزشی استفاده کنند. باید اذعان کرد که قاعده خاصی برای مطابقت فعالیت‌های یاددهی - یادگیری (تدریس) با هدف‌های آموزشی در دست نیست؛ زیرا آنچه که برای یک مربی و گروه دانش‌آموزان او مناسب است، ممکن است در یک موقعیت دیگر آموزشی مناسب نباشد. از این رو باید به تدریج به موارد استفاده، نقاط قوت و ضعف روش‌ها دست یافت و با اصلاح و بازنگری طرح‌های تدریس، در مسیر صحیح تکمیل طرح‌ها و تسلط کامل در کاربرد هر یک از روش‌ها قرار گرفت. لازم به یادآوری است که این مهم در فعالیت‌های مرحله پنجم مدل عمومی تدریس و دیگر طرح‌های تدریس در نظر گرفته شده است و متعاقباً پیرامون آنها مطالب بیشتری نیز ارائه خواهد شد. تنها به ذکر این نکته اکتفا می‌شود که عوامل متعددی بر انتخاب روش تدریس تأثیر می‌گذارد که یقیناً مهمترین آن تدوین اهداف آموزشی است. انتخاب نحوه تدریس باید ناظر بر این اصل مهم باشد که مربی با کمک روش‌ها و فنون تدریس به یادگیرندگان کمک می‌کند تا تمامی موضوعات درسی را راحت‌تر، سریع‌تر و عمیق‌تر یاد بگیرند. بدون تردید توفیق در چنین امر مهمی مستلزم شناخت کافی، تجربه و کارورزی آگاهانه و تمرین عملی کاربرد آنها است.

در این بخش از کتاب ابتدا شکل کلی روش‌ها و فنون مورد نظر در نمودار صفحه بعد نشان داده شده است و سپس توضیح مربوط به هر یک از اقسام آن در فصل‌های بعد ارائه خواهد شد. همانطور که نمودار نشان می‌دهد در فعالیت تدریس می‌توان از الگوها، روش‌ها و شیوه‌های مختلفی استفاده نمود. رابطه بین این سه مفهوم همانند رابطه کل به جزء است. به عبارت دیگر یعنی اینکه الگوهای تدریس کلی‌تر از روش تدریس و روش تدریس کلی‌تر از شیوه تدریس است. هر الگوی تدریس از یک نظریه مشخص استخراج شده و مبتنی بر نظریه خاصی از نظریه‌های یادگیری است. اما روش‌ها و شیوه‌ها به طور مشخص از نظریه خاصی استنتاج نشده‌اند و ماحصل و نتیجه چندین نظریه یادگیری هستند. بنابراین مهمترین تمایزی که در متن حاضر در نظر گرفته شده، تمایز بین سه مفهوم الگو، روش و شیوه تدریس است.

«اگرچه گاهی معلمان تفاوتی میان روش‌ها، الگوها و شیوه‌های تدریس قائل نمی‌شوند و بحث در مورد این تفاوت‌ها و

خصوصیات هر کدام از آنها مربوط به این مقوله نیست، مع الوصف شیوه های تدریس را می توان آن دسته از فعالیت های معلمان دانست که در راه هدایت فراگیران به سوی اهداف آموزشی در کوچکترین واحد زمان قابل اجرا است. شیوه های تدریس ممکن است در یک جلسه تدریس، چندین بار تغییر یابند. * این در حالی است که معمولاً الگوها و روش های تدریس، قابلیت تغییر کمتری نسبت به شیوه های تدریس دارند. درباره هر یک از این مفاهیم توضیحات بیشتری ارائه خواهد شد. در اینجا به ذکر این نکته اکتفا می شود که با توجه به کلی تر بودن الگوها نسبت به شیوه ها، هر الگوی تدریس را می توان به یک یا چند روش تدریس و هر روش تدریس را می توان به یک یا چند شیوه تدریس ارائه کرد. به این ترتیب با استفاده از این دسته بندی این امکان فراهم خواهد شد که تعداد زیادی از روش ها و فنون تدریس معرفی شوند که در صورت لزوم می توانید از هر یک از آنها در کار تدریس خود استفاده نمایید تا ضمن حفظ جامعیت موضوع، انتخاب و استفاده از روش ها و فنون تدریس را با سهولت بیشتری انجام دهید. ذکر این نکته حائز اهمیت است که با توجه به اینکه مربیان و معلمان وظیفه طراحی، برنامه ریزی و سازماندهی استفاده مطلوب از شرایط کلاسی را برعهده دارند، لازم است با آشنایی هرچه بیشتر با این الگوها، روش ها و فنون آموزشی، بتوانند تدریس خود را با استفاده از صور مختلف آن به شکل متنوع تری ارائه نمایند. تصور اینکه سه یا چند بار در روز به یک کلاس درس رفتن و تنها از یک یا دو روش استفاده نمودن ممکن است برای یادگیرندگان قدری خسته کننده به نظر برسد، در حالیکه می توان با تسلط در اجرای چند روش و با تنوع در نحوه تدریس به تناسب موقعیت درسی و اهداف مختلف آموزشی بازدهی بیشتر و مطلوب تری را انتظار داشت.

حال با توجه به نمودار صفحه قبل برای مثال می توان ارائه آموزش را با استفاده از الگوی پیش سازمان دهنده، روش توضیحی، شیوه سخترانی انجام داد. به شکلی که نحوه تدریس و فعالیت های کلاسی متفاوتی با الگوی پیش سازمان دهنده، روش بحث گروهی، شیوه پرسش پاسخی داشته باشد.

در این باره توضیحات مفصل تری ارائه خواهد شد. اما به عنوان شروع کار می‌توانید نحوه تدریس خود را در صفحه ۲۹ (مرحله سوم نمونه طرح درس ارائه شده از کتاب مباحث مقدماتی مجموعه کتب آموزش بهورزی) انتخاب نمایید. به این منظور در مستطیل خالی عبارت «الگوی پیش سازمان دهنده، روش توضیحی، شیوه نمایشی» را بنویسید. این عبارت نشان دهنده نحوه تدریس مبحث یاد شده است و منظور از آن انجام فعالیت‌های خاصی است که در ادامه مطالب این بخش به آنها پرداخته خواهد شد.

خلاصه فصل سوم

بدون تردید یکی از مهمترین فعالیت‌های هر مربی در امر تدریس، انتخاب و اجرای روش مناسب تدریس است. انتخاب روش‌ها و فنون مناسب اهمیت بسیار زیادی در دستیابی به اهداف آموزشی دارد. گفته شد که اهداف آموزشی نتایج نهایی و عملکردهای مورد انتظار از فراگیران را در پایان تدریس نشان می‌دهد و شروع مناسبی برای تعیین جهت فعالیت‌های مربی و دانش آموز است. اما پس از تعیین جهت و مشخص شدن مقصد، باید در اندیشه راه‌ها و طرق مختلفی بود که رسیدن به مقصد را میسر می‌کند. این راه‌ها و طرق مختلف از سوی کارشناسان امر آموزش با مفاهیمی مانند الگو، روش و شیوه تدریس بیان شده‌اند. از میان طرق مختلفی که با عنوان «الگوی تدریس» معرفی شده‌اند سه الگوی اصلی به نام‌های الگوی پیش سازمان دهنده، الگوی فرد محوری، الگوی مشکل‌گشایی انتخاب و ارائه خواهد شد. ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که سایر الگوهای تدریس مطرح شده در روش‌شناسی آموزشی معمولاً با یکی از این سه الگو مرتبط هستند. عناوین پنج روش تدریس عبارتند از توضیحی، اکتشافی، نمایشی، بحث گروهی و پروژه (واحد کار). شیوه‌ها (فنون تدریس) عبارتند از شیوه سخنرانی، تمرینی، بازگویی، نمایشی، پرسش پاسخی، آزمایشی و ایفای نقش.

در مجموع با انتخاب یک الگوی مناسب تدریس و یک روش و یک یا چند شیوه تدریس، به طور مشخص نحوه تدریس ویژه‌ای در دسترس خواهد بود که با توجه به سه الگو، پنج روش و هفت شیوه تدریس می‌توان با استفاده از ترکیب متفاوت هر یک، این امکان فراهم باشد که با تعداد زیادی از روش‌ها و فنون تدریس آشنا شده و در صورت لزوم ضمن حفظ جامعیت موضوع، انتخاب و استفاده از آنها با سهولت بیشتری انجام شود. ذکر این نکته حائز اهمیت است که داشتن این اطلاعات و شناخت هرچه بیشتر طرق مختلف تدریس، کار تهیه طرح تدریس و همچنین انجام فعالیت‌های روزمره را هموارتر خواهد ساخت.

مطالبی که در فصل‌های بعد این متن ارائه شده‌اند عهده‌دار توضیح و تشریح هر یک از الگو، روش‌ها و شیوه‌های تدریس است تا با آشنایی کامل با هر یک از آنها عملاً شرایط کاربرد هر یک فراهم شود.

تمرین

با پاسخ به پرسش های زیر آموخته های خود را از مطالب این فصل ارزیابی نمایید. تلاش کنید تا با کلمات و جملات خود خلاصه ای از مطالب ارائه شده در این فصل تهیه کنید. چنانچه در ارائه پاسخ با مشکلی مواجه بودید مطالب فصل را مجدداً مرور نمایید.

۱. اجزا، طبقه بندی روش ها و فنون تدریس را بیان نمایید.

۲. به نظر شما مهمترین کاربرد دسته بندی روش ها و فنون تدریس چیست؟ نظر خود را استدلال نمایید.

۳. وجوه تفاوت الگو، روش و شیوه تدریس را ذکر نمایید. ذکر دو مورد کافی است.

۴. فایده استفاده از دسته بندی روش ها و فنون تدریس را توضیح دهید.

۵. تعداد و نام هر یک از الگوها، روش ها و شیوه های تدریس را ذکر نمایید.

۶. درباره اهمیت و نقش انتخاب روش ها و فنون تدریس در دستیابی به اهداف آموزشی توضیح دهید.

۷. به نظر شما مهمترین عامل تعیین کننده نحوه تدریس چیست؟ در این باره نظر سایر مربیان را نیز جویا باشید.

الگوهای تدریس

در فصل قبل به کلیاتی دربارهٔ انواع روش‌ها و فنون تدریس اشاره شد. گفتیم که تنها با اتکا به اطلاعات علمی نمی‌توان در فعالیت تدریس موفقیت‌چندانی به دست آورد؛ بلکه لازمهٔ آن علاوه بر داشتن اطلاعات علمی، انتخاب و اجرای روش مناسب تدریس است تا به توفیق بیشتری در تغییر رفتار (یادگیری) یادگیرندگان دست یافت. برای سهولت در این انتخاب مهم و تصمیم‌گیری دربارهٔ فعالیت‌هایی که منجر به یادگیری فراگیران شود، لازم است با انواع راه‌ها و طرق مختلفی که می‌توان دستیابی به اهداف آموزشی را میسر و هموار نمود آشنا شد. در این فصل یکی از اجزاء دسته‌بندی روش‌ها و فنون تدریس، یعنی «الگوهای تدریس» معرفی می‌شود. ابتدا منظور کلی از الگوها و سپس سه الگوی اصلی تدریس و مراحل هر یک توضیح داده خواهد شد. ضمن این توضیحات، به موارد استفاده و همچنین مزایا و محاسن هر یک اشاره می‌شود و در سه موقعیت آموزشی از این الگوها استفاده خواهد شد.

پس از مطالعهٔ این فصل انتظار می‌رود بتوانید:

۱. اهمیت استفاده از الگوهای تدریس را بیان نموده و سه الگوی اصلی تدریس را ذکر نمایید.
۲. با ذکر مثال منظور از پیش‌سازمان‌دهنده و الگوی پیش‌سازمان‌دهنده را توضیح دهید.
۳. اهمیت کاربرد الگوی پیش‌سازمان‌دهنده و موارد کاربرد آن را توضیح دهید.
۴. یک مطلب درسی را با استفاده از الگوی پیش‌سازمان‌دهنده ارائه نمایید.
۵. الگوی مشکل‌گشایی و کاربرد آن را توضیح دهید.
۶. یک موضوع درسی را با استفاده از الگوی مشکل‌گشایی ارائه نمایید.
۷. الگوی فردمداری و کاربرد آن را توضیح دهید.
۸. یک موضوع درسی را با استفاده از الگوی فردمداری ارائه نمایید.
۹. در یک موقعیت آموزشی، نام الگوی تدریس مورد استفاده توسط همکار خود را ذکر نمایید.
۱۰. نمونه موقعیت‌های آموزشی ۱، ۲ و ۳ فصل حاضر را مقایسه، تجزیه و تحلیل و نقادی نمایید.

نظریه‌های یادگیری و آموزش، اساس شکل‌دهی «الگوهای تدریس» هستند. به عبارت دیگر با مطرح شدن هر نظریه یادگیری، الگویی متناسب با آن نیز مطرح شده است. «الگو، نقشه کلی انجام کاری است که بنا به مقتضیات و وضعیت جزئیات اجرایی می‌توان در آن تغییراتی ایجاد کرد.»* منظور از الگوی تدریس (Model of teaching) نقشه و چارچوب فعالیت‌های مربی و دانش‌آموز برای سازماندهی ارائه مواد درسی است. در فصل دوم با یکی از جامع‌ترین این الگوها آشنا شده‌ایم. دیدیم که این مدل، فرایند تدریس را به صورت بسیار مشخص و منظم‌تری نشان می‌دهد و در نهایت سادگی می‌توان به فعالیت‌های مراحل مختلف آن پی برد.

همان‌طور که در تشریح مدل عمومی تدریس اشاره شد، یک الگو یا مدل، مراحل مختلفی برای تدریس مشخص می‌کند که سلسله‌مراتبی از فعالیت‌ها را نشان می‌دهد. یک الگو، تدریس را به صورتی معرفی می‌کند که افراد مختلف می‌توانند همانند استفاده از یک نقشه، با نگاه به آن، مسیر حرکت به سوی اهداف آموزشی را مشخص نمایند و با فعالیت‌های خاصی که در هر مرحله باید انجام دهند آشنا شوند.

به طور کلی هر الگو دارای ویژگی‌هایی است که اهم آنها عبارتند از:

- ۱) فهرستی از کارها و فعالیت‌هایی که مربی و دانش‌آموز باید انجام دهند را مشخص می‌کند.
- ۲) ترتیب انجام فعالیت‌ها را مشخص می‌کند.
- ۳) برخورد منظم با مسائل آموزشی را تجویز می‌کنند؛ به طوری که انتقال و ارتباط افراد مختلف را میسر می‌کند.
- ۴) فرصت اصلاح و بازنگری فعالیت‌ها را مدنظر قرار می‌دهد.
- ۵) برپایه یافته‌های نظریه‌ای مشخصی بنا نهاده شده است.

در این فصل به معرفی سه الگوی تدریس خواهیم پرداخت.

اولین الگویی که در این فصل معرفی خواهد شد، الگویی موسوم به «الگوی پیش سازمان دهنده» است. این الگو برخلاف عنوان دور از ذهنی که دارد چندان ناشناخته نیست و کم و بیش با برخی از کاربردهای آن آشنا هستید. در اینجا ضمن تشریح الگوی پیش سازمان دهنده، مراحل اجرای این الگو ارائه خواهد شد.

الگوی پیش سازمان دهنده

منظور از «پیش سازمان دهنده» مفهوم، مطلب یا موضوعاتی است که به وسیله آن، مطالب مختلف یک رشته یا موضوع با نظم خاصی سازمان می‌یابد و در ذهن دانش‌آموز جای می‌گیرد تا زمینه دریافت اطلاعات جدید را هموار و فراهم نماید. تدریس بر اساس این الگو، با طرح یک مطلب کلی که به آن «پیش سازمان دهنده» گفته خواهد شد آغاز خواهد شد تا دانش‌آموز بتواند مباحث درس و جایگاه هر یک را به صورت یک ساختاری منظم و سازمان‌یافته در ذهن خود جای دهد. لازم به ذکر است که روش طراحی آموزشی مجموعه کتب آموزش بهورزی تا حدود زیادی براساس این الگو انجام شده است. نمودار کلی محتوای کتاب به عنوان نمونه‌ای از یک پیش سازمان دهنده برای مطالب کتاب به شمار می‌آید. روال اجرای این الگوی تدریس ابتدا از کل به جز و سپس از جز به کل است. این الگو کاربرد بسیار زیادی در موقعیت‌های آموزشی کلاسی و غیر کلاسی دارد و استفاده از آن ضمن تسهیل فرایند یاددهی، یادگیری زمینه را برای آموخته‌های بعدی هموار می‌سازد.

* فردانش، هاشم (۱۳۷۲)، مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، ص ۳۴.

بنابراین اگر بخواهیم مطلبی را مطابق الگوی پیش سازمان دهنده ارائه نماییم، لازم است ابتدا مطالب جدید را به وسیله یک پیش سازمان دهنده به آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان ارتباط دهیم. این طریقه یادگیری به عنوان «یادگیری معنی‌دار» شناخته شده است و یکی از نظریه‌های یادگیری محسوب می‌شود. این نظریه مبنای الگوی تدریس پیش سازمان دهنده است و به وسیله روانشناس امریکایی دیوید آزوبل مطرح شده است. «در نظریه یادگیری معنی‌دار»، یادگیری عبارتست از ایجاد ارتباط بین مطالب جدید و ساخت شناختی یادگیرنده. بنابراین، ساخت شناختی در زمان یادگیری مهمترین عامل تأثیرگذارنده بر یادگیری و یادداری مطالب جدید است... این امر از طریق ایجاد نظم و هماهنگی در مطالبی که به یادگیرندگان آموزش می‌دهید امکان‌پذیر است. از این روست که آزوبل دانش و آموخته‌های قبلی یادگیرنده را بسیار بااهمیت تلقی می‌کند و در این باره گفته است که اگر قرار باشد تمام مطالب روانشناسی را تنها در یک اصل خلاصه کنم، آن اصل این بود که تنها عامل مهمی که بر یادگیری بیشترین تأثیر را دارد آموخته‌های قبلی یادگیرنده است. به این اصل تحقق ببخشید و برطبق آن آموزش دهید. (۱۹۶۸، ص ۵).*

مراحل اجرای الگوی پیش سازمان دهنده

با توجه به مطالبی که ارائه شد، می‌توان مراحل اجرای الگوی پیش سازمان دهنده را حدس زد. برای اجرای تدریس براساس این الگو، فعالیت‌های تدریس را باید در سه مرحله انجام داد که این سه مرحله عبارتند از:

۱ ارائه پیش سازمان دهنده: در این مرحله انجام فعالیت‌های زیر توصیه می‌شود: **

- اهداف آموزشی را مشخص کنید.
- سازمان دهنده‌ها را عرضه کنید.
- توضیحات را با مثال‌ها همراه کنید.
- تکرار نمایید.

مطلب پیش سازمان دهنده باید از مطلب و یا مطالب درس جدید کلی‌تر باشد. به طوری که ارتباط بین مطلب جدید، بسیار روشن و آسان باشد. مهمترین نکته این است که برای ارائه مطالب درسی باید مناسب‌ترین پیش سازمان دهنده را انتخاب کرد. نکته دیگر این که باید اطمینان حاصل شود که دانش‌آموزان پیش سازمان دهنده را کاملاً درک نموده‌اند و می‌توانند آن را با مطالبی که بعداً عرضه خواهد شد ارتباط دهند. دو راه معمول حصول اطمینان از دریافت و ادراک فراگیران، تکرار پیش سازمان دهنده به طور متناوب در حین ارائه مطالب و پرسش از آنان درباره ارتباط پیش سازمان دهنده و رؤوس مطالب جدید است.

۲ عرضه مطالب: پس از اینکه پیش سازمان دهنده ارائه شد، مطالب جدید عرضه می‌شود. فعالیت‌هایی که در این مرحله صورت می‌گیرد عبارتند از:

- مطالب را عرضه نمایید.
- نظم منطقی مطالب یادگیری را روشن سازید.
- مطالب را به سازمان دهنده متصل نمایید.

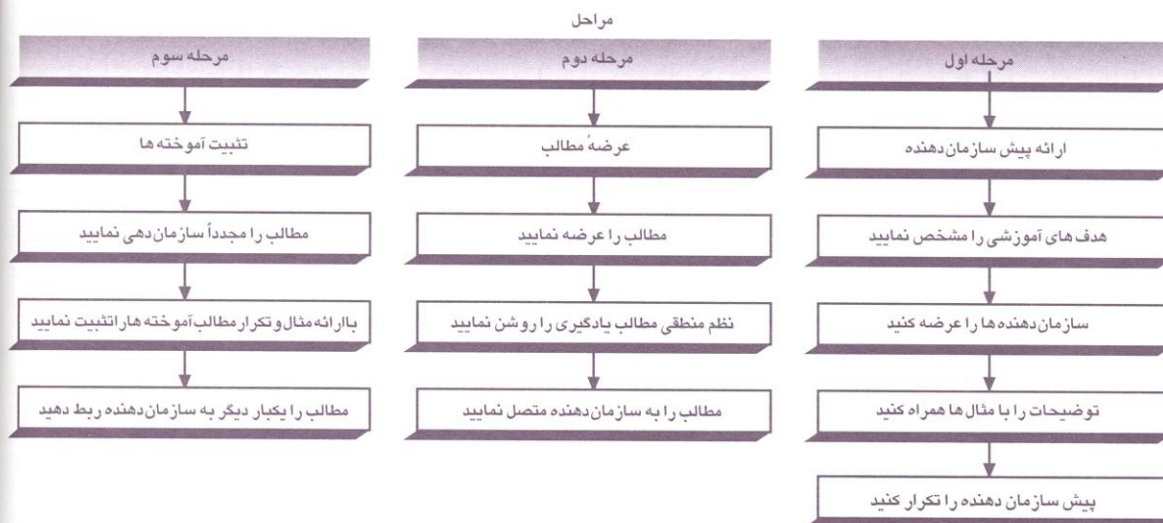
* سیف علی اکبر (۱۳۷۸). روانشناسی پرورشی. ص ۲۸۱.

** فعالیت‌های این مرحله از الگوی پیش سازمان دهنده از کتاب الگوهای تدریس، تألیف بروس جویس و دیگران، ترجمه برنجی اقتباس شده است.

۳ تثبیت آموخته ها (تحکیم سازمان شناخت): در این مرحله با ارائه مثال ها و نمونه ها به تکرار و تمرین آموخته ها پرداخته می شود. فعالیت هایی که در این مرحله صورت می گیرد عبارتند از:

- مطالب را مجدداً سازمان دهی نمایید.
- با ارائه نمونه ها و مثال های مختلف آموخته ها را تثبیت نمایید.
- مطالب را جمع بندی نمایید.
- مطالب را یکبار دیگر به پیش سازمان دهنده ربط دهید.

خلاصه فعالیت های هر یک از مراحل الگوی پیش سازمان دهنده در نمودار زیر خلاصه شده است:

همانطور که اشاره شد در اجرای تدریس با استفاده از الگوی پیش سازمان دهنده، نقش پیش سازمان دهنده بسیار مهم و اساسی است و در واقع کلید اصلی موفقیت در اجرای الگوی پیش سازمان دهنده است. در اینجا با ذکر نمونه ای از یک موقعیت آموزشی، کاربرد این الگو در تدریس معرفی می شود. این مثال از کتاب مباحث مقدماتی صفحات ۴۶، ۴۳ انتخاب شده است.

موقعیت آموزشی ۱

در این جلسه می خواهیم با دستگاه عصبی آشنا شویم. (هدف کلی)
انتظار می رود پس از پایان جلسه بتوانید:

- ۱) چهار بخش اصلی دستگاه عصبی را نام ببرید.
  - ۲) وظایف هر بخش را به طور خلاصه شرح دهید. (اهداف رفتاری)
- (مری با اشاره به ماکت عمومی بدن یا نشان دادن تصویری کلی از دستگاه های بدن انسان توضیحات خود را با ارائه پیش سازمان دهنده آغاز می کند)

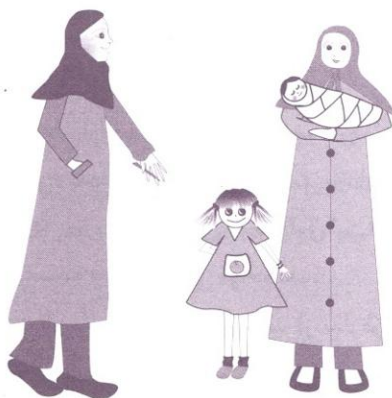
بدن انسان از دستگاه های مختلفی تشکیل شده است که هر یک وظایف خاصی را انجام می دهند. دستگاه گوارش، دستگاه گردش خون، دستگاه ادراری و دستگاه تنفس، از جمله دستگاه های تشکیل دهنده بدن انسان هستند. هر یک از دستگاه ها

نقش و فعالیت های ویژه ای دارند که برای انجام وظایف خود با سایر دستگاه ها در ارتباط هستند؛ به طوری که اگر یکی از دستگاه ها دچار اختلال شود کار سایر دستگاه ها مختل می شود و دیگر دستگاه ها نیز قادر به انجام وظایف خود نیستند. در جلسات قبل با دستگاه ادراری، دستگاه گردش خون، دستگاه تنفس، دستگاه گوارش، دستگاه اسکلتی، عضلانی و کار هریک از این دستگاه ها آشنا شدیم. در بدن انسان دو دستگاه وجود دارد که کار تنظیم و هماهنگی بین دستگاه ها را انجام می دهد... (دستگاه عصبی و دیگری غدد درون ریز).

در موقعیت آموزشی ۱ ارائه درس جدید مستقیماً از خود موضوع شروع نشده است؛ بلکه با یک موضوع کلی تر «بدن انسان از دستگاه های مختلفی تشکیل شده است»، «انسان برای زنده ماندن نیازمند غذا است» یا عباراتی نظیر آن آغاز می شود. این عبارات نقش پیش سازمان دهنده را ایفا می کنند. آیا در موقعیت بالا مربی می خواهد ذهن دانش آموزان را برای یادگیری موضوع یا مبحث جدید آماده کند؟ آیا با این کار می خواهد راه را برای پرداختن به موضوع درس جدید هموار سازد؟ پاسخ هر دو سؤال مثبت است. علاوه بر این مقصود این است که بین مفاهیم و مطالب جدید و آموخته های پیشین ارتباط ایجاد نماید و با این کار پایگاه ذهنی می سازد تا مفهوم جدید را به آن ربط دهد.

به طور کلی پیش سازمان دهنده شروع بسیار مناسبی برای ارائه درس محسوب می شود. به علاوه کار انتقال مطالب از دانش آموز به دیگران را ساده تر می کند و به همان ترتیب که او می آموزد، آموخته های خود را برای دیگران نیز توضیح می دهد.

به خاطر داشته باشید که گاهی بهورزان در نقش یک آموزش دهنده، باید به عرضه مطالب برای گیرندگان خدمات بپردازند.

الگوی پیش سازمان دهنده، کاربرد بسیار زیادی در موقعیت های مختلف کلاسی و غیر کلاسی دارد و با استفاده مکرر از آن می توان به خودی خود به جزئیات بیشتری برای اجرای مطلوب تر آن پی برد. همان طور که گفتیم مطابق این الگو، ترتیب و توالی ارائه مطالب به نحوی است که مطالب کلی پیش از مطالب جزئی می آیند. مربی در موقعیت آموزشی ۱ به عنوان سازمان دهنده و نیز ارائه کننده محتوای درس در تحقق یافتن هدف های آموزشی و بهبود فرایند آن نقشی فعال و تعیین کننده دارد. در مقابل دانش آموز دریافت کننده مطالب است و آنها را در ساخت شناختی خود به طور ذهنی جای می دهد. به نظر شما چه راههایی برای فعال تر شدن دانش آموزان موقعیت آموزشی ۱ می توان پیشنهاد کرد؟

برای کاستن از محدودیت های الگوی پیش سازمان دهنده می توان از رسانه های آموزشی کمک گرفت. عواملی که بر انگیزش یادگیری تاثیر دارند - از جمله مواردی که در متن روانشناسی یادگیری و آموزش آمده است - در این موقعیت می تواند به کار رود تا با افزایش سطح برانگیختگی دانش آموز، آمادگی بیشتری برای دریافت مطالب جدید ایجاد شود. به علاوه با روش ها و شیوه هایی که در فصول آینده معرفی خواهند شد می توان امکان بحث و تبادل نظر، مشارکت و افزایش روابط میان گروهی را در این الگو توسعه داد. در مجموع علی رغم برخی محدودیت هایی که به آنها اشاره شد، این الگو کاربردهای بسیار زیادی در موقعیت های کلاسی دارد و در جای خود یکی از مطلوب ترین طرق دستیابی به اهداف آموزشی محسوب می شود.

طریقه دیگری که می تواند به عنوان الگوی تدریس برای دستیابی به اهداف آموزشی به کار برده شود، استفاده از الگوی دیگری موسوم به الگوی مشکل گشایی است. این الگو، براساس کاربرد روش علمی، در یافتن پاسخ به یک مسأله یا مشکل طرح و تنظیم شده است. جان دیویی دانشمند تعلیم. تربیت آمریکایی در تنظیم و پیشنهاد این الگو مهمترین نقش را ایفا نموده است. فعالیت اصلی مربی در این الگو، طرح مسأله و ارائه اشاره ها و نشانه هایی برای حل مسأله توسط دانش آموزان محسوب می شود. الگوی مشکل گشایی با الگوی معادل، تغییر و تحولی از معلم محوری به شاگرد محوری است. گفتیم که در الگوی پیش سازمان دهنده مربی نقش بسیار فعالی دارد و دانش آموزان بیشتر به ارتباط ذهنی مطالب با سازمان دهنده مشغول هستند، این در حالی است که در الگوی مشکل گشایی نقش مربی عمدتاً تسهیل فرایند یادگیری و جهت دهی به فعالیت ها برای رسیدن به اهداف آموزشی است. تدریس با استفاده از این الگو در ۵ مرحله صورت می گیرد که این مراحل عبارتند از:

۱) مواجه نمودن با مسأله

اشاره شد که مهمترین فعالیت مربی در این الگو، طرح یک موقعیت مسأله دار، غیرمنتظره یا ناشناخته است. مسئله می تواند از طرق مختلفی از جمله، ترسیم یک موقعیت داستانی یا حقیقی، نمایش فیلم کوتاه، ارائه عکس، تصویر، پوستر، چارت، نمودار، ارائه یک گزارش از وضعیت بهداشتی یک منطقه، سؤال برانگیزاننده، انجام یک فعالیت، انجام یک آزمایش و غیره مطرح شود تا توجه دانش آموز به رویداد ناهمخوان یا نکته تازه ای جلب گردد.

پس برای اجرای مرحله اول این الگو، یادگیران را باید با مسئله و یا مشکلاتی مواجه نمود.

به طور کلی مسئله عبارتست از تعارض یا تفاوت بین یک موقعیت موجود و موقعیت دیگری که ما می خواهیم ایجاد کنیم. باید در نظر داشت که فرض اصلی این الگو این است که دانش آموز می تواند به نتیجه و هدف مورد نظر برسد و تنها لازم است فرصت و امکان رسیدن به پاسخ مسأله را برای او ایجاد کرد.

برای انجام فعالیت های این مرحله باید گام های زیر را طی نمود:

- گام اول: همانند مرحله اول مدل عمومی تدریس، عملکردی را که از یادگیرنده انتظار دارید به صورت رفتار نهایی (اهداف) آموزشی مشخص نمایید.
- گام دوم: تدریس را با طرح مسأله آغاز نمایید.
- گام سوم: دانش آموز را متوجه ناهمخوانی، تفاوت، تعارض، نقص، اختلال، ناهماهنگی نمایید.

۲) جمع‌آوری اطلاعات

پس از طرح مسئله، ذهن کاوشگر آدمی به جستجوی پاسخ، تفسیر، توضیح و راه حل‌های مسأله می‌پردازد. در این مرحله تلاش می‌شود تا از آزمایش و خطاها و پاسخ‌های تصادفی دانش آموز کاسته شود و از طریق تفکر به پیش‌بینی راه حل احتمالی مسأله بپردازد. در این مرحله پاسخ‌های دانش‌آموزان گردآوری می‌شود. برای انجام فعالیت‌های این مرحله گام‌های زیر را باید طی نمود:

- گام چهارم: پاسخ و مطالب دانش‌آموزان را گردآوری می‌نمایید. (آنها را می‌توان بر روی تابلو یادداشت و دسته‌بندی نمود). برای مثال می‌توانید پاسخ‌هایی را که به هر یک از مشکلات زیر می‌دهند را دسته‌بندی کنید.

علل بروز مشکلات:

- عدم برخورداری بهورز از مهارت‌های لازم
- عدم برخورداری بهورز از انگیزه‌های لازم
- عدم نظارت مرکز بهداشتی درمانی بر فعالیت‌های بهورز
- سطح سواد پایین مردم منطقه
- عدم تشکیل کلاس‌های بازآموزی بهورزان

- گام پنجم: فعالیت‌ها و مشارکت دانش‌آموزان را تأیید، تشویق و تقویت نمایید و آنها را به سمت پاسخ‌های مطلوب‌تر هدایت نمایید.
- گام ششم: پاسخ‌ها را دسته‌بندی نمایید.

۳) انتخاب مناسب‌ترین پاسخ

در مرحله سوم از مراحل اجرای الگوی مشکل‌گشایی، پاسخ یا پاسخ‌های احتمالی مشخص می‌شوند تا به بررسی دقیق‌تر و آزمون پاسخ‌ها پرداخته شود. به این منظور می‌توانید در مثال همین صفحه، از دانش‌آموزان سؤال کنید که به نظر آنها کدام یک از مشکلات مهم‌تر است. پس از گردآوری پاسخ‌ها، مناسب‌ترین را انتخاب کنید.

- گام هفتم: پاسخ‌های کاملاً مرتبط را جدا نمایید.
- گام هشتم: متغیرهای مرتبط را به صورت فرضیه بیان نمایید.
- گام نهم: رابطه بین متغیرها را آزمون نمایید.

۴) اثبات یارد پاسخ

نکته اصلی در این مرحله اثبات (تایید) یا رد پاسخ احتمالی (فرضیه) است. با تکرار و کنترل پاسخ‌ها، دانش‌آموزان به یادگیری عمیق مطلب موردنظر می‌پردازند. به این منظور می‌توانید دلایل رد و یا تایید پاسخ را با دانش‌آموزان در میان بگذارید و برای مشارکت بیشتر آنها در یافتن پاسخ نهایی از آنها نظرخواهی کنید.

- گام دهم: مطالب را سازمان‌دهی نمایید.
- گام یازدهم: مراحل را مجدداً کنترل نمایید.

۵) نتیجه گیری

آخرین مرحله و گام دوازدهم الگوی مشکل گشایی مرحله نتیجه گیری و جمع بندی فعالیت های هر یک از مراحل قبل است. گام دوازدهم: از مطالب ارائه شده نتیجه گیری کنید.

در مجموع، آموزش و تدریس با استفاده از این الگو می تواند به فعالیت و مشارکت فعال در جریان یادگیری بیانجامد و جریان تدریس را به شکلی مؤثر و برانگیزاننده تبدیل نماید. این الگو هم به صورت جمعی (مثلاً برای یافتن راه حل های یک مسئله عمومی) و هم به صورت انفرادی (مسئله ای که برای یک نفر مطرح شده است) به کار برده می شود. در این الگو تنها مربی نیست که با تک تک دانش آموزان ارتباط برقرار می کند، بلکه اساساً شکل ارتباط بین همه دانش آموزان و افراد شرکت کننده در جلسه است. «در این الگو تازه ترین نظام کلاس داری اجرا می شود. چگونگی ارتباطات و جو کلاس در پیشرفت و رضایت خاطر معلم و شاگردان تأثیر فراوانی دارد. ارتباط اعضای کلاس با هم و با معلم بسیار عمیق و براساس احترام متقابل است. آنان در این ارتباطات متقابل، نگرش ها، ارزش ها، مهارت ها و دانش های جدید می آموزند و اشکالات رفتاری خود را اصلاح می کنند.»*

استفاده از این الگو برای ارتقاء سطح یادگیری دانش آموزان به سطوح بالاتر اهداف حیطة شناختی (که در متن روانشناسی یادگیری و آموزش به آنها اشاره شد) بسیار مناسب است. بنابراین وقتی انتظار می رود، دانش آموزان به شناخت دقیق و عمیقی نسبت به یک مطلب دست یابند، استفاده از این روش توصیه می شود. از مزایای مهم استفاده از این روش، کاربردهای اجتماعی آن و توسعه مهارت های تعاملی برای دستیابی به راه حل مشکلات اجتماعی و بهداشتی است.

«حل مسئله و آفرینندگی در بالاترین سطح فعالیت های شناختی انسان قرار دارند و ارزشمندترین غایتهای پرورشی و هدف های آموزشی به حساب می آیند. در واقع هدف عمده همه نهادهای پرورشی و همه فعالیت های آموزشی ایجاد توانایی حل مسئله و آفرینندگی در دانش آموزان و دانشجویان است، زیرا تنها از راه ایجاد این توانایی هاست که می توان افراد را برای مقابله با شرایط متغیر زندگی و موقعیت های جدیدی که مرتباً با آن روبرو می شوند آماده کرد.»**

در شکل زیر مراحل مختلف الگوی مشکل گشایی و فعالیت هایی که برای اجرای گام به گام این الگو انجام می شود نشان داده شده است.

مراحل الگوی مشکل گشایی

مرحله اول	مرحله دوم	مرحله سوم	مرحله چهارم	مرحله پنجم	مراحل
مواجه نمودن با مسأله	جمع آوری اطلاعات	انتخاب مناسب ترین پاسخ	اثبات یا رد پاسخ	نتیجه گیری	عنوان مراحل
رفتار نهایی را مشخص نمایید	پاسخ دانش آموزان را گردآوری نمایید	پاسخ های را مرتبط جدا نمایید	مطالب را سازمان دهی نمایید	مطالب را جمع بندی و نتیجه گیری نمایید	فعالیت ها
تدریس را با طرح مسأله آغاز نمایید	مشارکت ها را تأیید و تقویت نمایید و هدایت نمایید	متغیرهای مرتبط را به صورت فرضیه بیان نمایید	مراحل را مجدداً کنترل نمایید		
دانش آموز را متوجه ناهمخوانی، تفاوت تعارض، نقص یا اختلال نمایید	پاسخ ها را دسته بندی نمایید	رابطه بین متغیرها را آزمون نمایید			

همانطور که اشاره شد مهمترین گام الگوی مشکل گشایی، طرح مسئله و یا استفاده از مسأله‌ای است که یادگیرنده یا یادگیرندگان با آن مواجه می‌شوند. این گام، کلید اصلی موفقیت در اجرای الگوی مشکل گشایی است. در اینجا با ذکر نمونه‌ای از یک موقعیت آموزشی، کاربرد این الگو در تدریس معرفی می‌شود. این مثال همان نمونه استفاده شده در الگوی پیش‌سازمان دهنده است که به منظور مقایسه با موقعیت قبل، این بار با الگوی مشکل گشایی ارائه می‌شود. پس با هم یک بار دیگر به سراغ همان موقعیت و همان کلاس و مربی دانش‌آموزان می‌رویم.

موقعیت آموزشی ۲

مربی: در این جلسه می‌خواهیم با دستگاه دیگر بدن به نام دستگاه عصبی آشنا شویم. (هدف کلی)
انتظار می‌رود پس از پایان جلسه بتوانید:

- چهار بخش اصلی دستگاه عصبی را نام ببرید.
- وظایف هر بخش را به طور خلاصه شرح دهید. (اهداف رفتاری)

مربی به جای توضیح پیرامون دستگاه عصبی به طرح پرسش درباره دستگاه عصبی می‌پردازد:

مربی: به نظر شما با استفاده از اطلاعاتی که دارید می‌توانید بگویید دستگاه عصبی چیست؟ کجا قرار دارد و از چه قسمت‌هایی تشکیل شده است؟ (مکث)

دانش‌آموز: من فکر می‌کنم اون هم دستگاهی مثل بقیه دستگاه‌های بدن است. محل اوون در سر و داخل کانال ستون فقرات است.

مربی: بله این درست‌ه، اما تنها گفتن اینکه اون هم مثل بقیه است چیزی را برای ما روشن نمی‌کند.

دانش‌آموز: دستگاه عصبی ما دستگاهی است که با همه اعضای بدن ارتباط دارد و کار تمام دستگاه‌های دیگه را کنترل می‌کنه.

مربی: پس چه جوری می‌تونه کار تمام دستگاه‌های بدن را کنترل کنه؟

دانش‌آموز: از طریق رشته‌های عصبی که به اعضای مختلف بدن می‌ره.

مربی: این پاسخ را روی تابلو یادداشت می‌کنم. اما باید بگویم که هنوز با پاسخ‌های کامل و دقیق سؤالات بالا فاصله زیادی داریم. البته در کتاب شما، این دستگاه معرفی شده است؛ ولی ما می‌خواهیم خودمان آن را توصیف کنیم و بعد با توضیحات کتاب مقایسه کنیم.

دانش‌آموز: شما ارتباط دستگاه عصبی و بقیه اعضای بدن را تأیید کردید؛ احتمالاً باید کارش تنظیم عملکرد دستگاه‌های دیگر بدن باشد.

مربی: بله به مطلب خوبی اشاره کردید! این پاسخ را هم یادداشت می‌کنم.

به این ترتیب پاسخ‌های مختلف گردآوری و پس از آن پاسخ‌های درست‌تر، با مطالب مناسب، مقایسه و سپس نتیجه‌گیری خواهد شد. در موقعیت آموزشی ۲ که نمونه‌ای از موارد استفاده الگوی مشکل گشایی است، برخلاف موقعیت آموزشی ۱ مطالب به صورت کلی ارائه نشده است، بلکه با استفاده از شیوه پرسش-پاسخی، یادگیرندگان به جمع‌آوری اطلاعات و استخراج نتایج ترغیب شده‌اند. دانش‌آموزان در همه مراحل اجرای الگو، نقش بسیار فعالی ایفا نمودند و مربی نیز، به عنوان عضوی از گروه، نقش هماهنگ‌کننده، سؤال‌کننده و جهت‌دهنده به فرایند جمع‌آوری اطلاعات ایفا نمود تا در شرایط مناسب، داده‌های گردآوری شده را به اهداف مورد انتظار مرتبط سازد و دانش‌آموزان را به سوی تصحیح و تکمیل اطلاعات خود هدایت نماید.

در مجموع اگرچه این الگو، کاربردهای ویژه‌ای به خصوص در زمینه اهداف حیطه عاطفی و مهارت‌های تعاملی دارد، می‌تواند به شکل‌های مختلفی (از جمله نمونه ذکر شده) چه در موقعیت کلاسی و یا خارج از کلاس درس مورد استفاده قرار گیرد تا دانش‌آموزان و یادگیرندگان پس از چند بار کاربرد الگو افرادی فعال، کوشا و مشارکت‌جو در جریان تدریس باشند.

الگوی فردمداری (انفرادی)

سومین الگویی که در این فصل معرفی خواهد شد، الگویی موسوم به الگوی «فردمداری» است که چون فرد یادگیرنده را کانون فعالیت تدریس قرار می‌دهد با این عنوان شناخته شده است. «به طور کلی الگوی انفرادی تدریس، محیط‌های یادگیری را توصیف می‌کنند که در آن امید به پرورش دانش‌آموزان بیش از کنترل یادگیری است.»*

اساس تدریس و آموزش در این الگو، بر مناسبات بین مربی و دانش‌آموز استوار است و منظور از اجرای الگو، رشد جنبه‌های مختلف فرد، از جمله توسعه ظرفیت‌های فکری دانش‌آموزان و بهره‌بردن از موقعیت‌های یادگیری است. شکل‌های مختلف این الگو، به‌ویژه در موقعیت‌های مشاوره‌ای کاربرد دارند. برای مثال مراجعه‌کننده‌ای که برای دریافت خدمات تنظیم خانواده و نحوه پیشگیری از بارداری به خانه بهداشت آمده است، موقعیتی برای کاربرد این الگو است. بنابراین علاوه بر ارائه‌کنندگان خدمات، گیرندگان خدمات نیز می‌توانند اطلاعات و دانش موردنیاز خود را از این طریق دریافت نمایند. از این نظر آموزش الگوی انفرادی، در زندگی شخصی و حرفه‌ای افراد اهمیت خاصی دارد. با استفاده از این الگو، علاوه بر آموزش مطالب درسی می‌توان صفات مسئولیت‌پذیری، استقلال عمل و خودآموزی را در دانش‌آموزان پروراند.

موضوعات درسی

ویژگیهای یادگیرندگان

در این الگو، عقیده بر این است که محتوای آموزشی باید متناسب با نیازها و استعدادهای فراگیران باشد؛ چون افراد با همدیگر تفاوت‌هایی دارند، بنابراین در طراحی‌های آموزشی ویژگی‌های هر فرد، بخصوص در آموزش مطالب درسی، باید مورد توجه قرار گیرند. به عبارت دیگر مسئله اساسی در الگوی تدریس فردمداری، ایجاد هماهنگی بین ویژگی‌های فردی و مطالب درسی است.

پس می‌توان گفت:

برنامه ارائه مطالب آموزشی در این الگو براساس نیازها، نگرش‌ها و به‌ویژه توانایی‌های فردی یادگیرنده تهیه و تنظیم می‌گردد. به عبارت دیگر کوشش بر این است که بین فعالیت‌های آموزشی و ویژگی‌های فردی، شخصیتی و فرهنگی یادگیرنده هماهنگی ایجاد شود. باورها، سنت‌ها و اعتقادات فردی، عوامل مهم و تاثیرگذار در یادگیری هستند و آموخته‌های جدید باید بر پایه همین ویژگی‌های فردی بنا نهاده شود.

* جولیس، بروس و دیگران (۱۹۹۲)، الگوهای تدریس، ص ۳۹۰.

دو موضوع اساسی از روانشناسی تربیتی پایه‌های این الگوی تدریس است. اول اینکه خصوصیات جسمی و روانی یادگیرندگان با هم متفاوت هستند؛ مثلاً دانش‌آموزی در یک محیط شلوغ می‌تواند مطالب درسی خود را مرور کند و آنها را بفهمد ولی دانش‌آموز دیگری قادر به این کار نیست. دوم اینکه پیشرفت یافته‌های مکتب رفتارگرائی در این اواخر موجب شده است که به تعلیم - تربیت فردی اهمیت داده شود. دستاوردهای این مکتب روانشناسی باعث شده است متخصصان تعلیم و تربیت به این فکر باشند که هر شخص توانایی‌های خاصی دارد و باید بر پایه آن توانایی‌ها، برنامه مناسبی آموزشی برای وی تهیه کرد. این فکر در نیمه دوم قرن بیستم در کشور آمریکا باعث به وجود آمدن آموزشی به نام آموزش برنامه‌ای گردید و ماشین‌های آموزش ساخته شد و در این اواخر نیز پیشرفت‌های عظیم تکنولوژی کامپیوتر، در کاربرد این الگوی تدریس کمک‌های شایانی به عمل آورده است. البته علاوه بر تفاوت‌های فردی افراد بهنجار، حوادث غیر مترقبه و ویژگی‌های خاص جغرافیایی متفاوت در اغلب کشورها باعث شده‌اند تعدادی از یادگیرندگان به عللی با افراد بهنجار نتوانند همگام باشند و برای آنان نیز باید تعلیم - تربیت مناسب و درخور توانایی آنان برنامه‌ریزی و تدریس گردد. آموزش به افراد مختلف باید متفاوت ارائه شود. بنابراین، توضیحی که ممکن است برای گیرنده خدمات بهداشتی مناسب باشد، برای فرد دیگری مناسب نباشد.

به طور کلی در فرایندهای آموزشی، برنامه‌ریزی آموزشی بر اساس افراد متوسط (که تعداد آنها نیز بیشتر هستند) صورت می‌گیرد. معمولاً افراد ضعیف و افراد قوی در همه کلاس‌ها، هماهنگی و سازش با پیشرفت‌های درسی به دست نمی‌آورند. از این رو هدف از انتخاب الگوی تدریس انفرادی، بیشتر این قبیل فراگیران هستند. از جمله مواردی که در برنامه‌ریزی‌های کلاس درس باید مورد توجه قرار گیرد و توزیع آنها در بین یادگیرندگان تفاوت دارد موارد زیر است:

۱. سن ۲. جنس ۳. نیازها ۴. توانایی‌های ذهنی و جسمی

البته ارزش‌های فرهنگی، خانوادگی، آرمان‌ها، نگرش‌ها و عوامل متعدد دیگری نیز وجود دارند که در مجموع عامل ایجاد تفاوت‌های فردی است که در این الگو، توجه به آنها در امر تدریس توصیه شده است. بنابراین از ابعاد مختلفی، این الگو با الگوهایی که در فصول قبل معرفی شدند متفاوت است. قبل از اینکه مراحل مختلف این الگو معرفی شود، به اجمال برخی از ویژگی‌های الگوی فردمداری توضیح داده می‌شود.

الف) آزادی در انتخاب رسانه و روش مطالعه

در این الگو ابتدا هدف‌های درس به صورت رفتاری تنظیم و برای عموم دانش‌آموزان اعلام می‌گردد. سپس منابع و مآخذی که هر دانش‌آموز باید مراجعه کند تعیین می‌شود و به اطلاع یادگیرندگان می‌رسد. دانش‌آموزان در گروه‌های کوچکتر شروع به فعالیت می‌کنند. هر کس با روش خاص خود مطالعه می‌کند، بررسی می‌نماید و نتیجه را در اختیار گروه قرار می‌دهد. پس الگوی تدریس انفرادی نسبت به سایر الگوها در انتخاب رسانه‌ها و روش مطالعه، آزادی عمل بیشتری برای دانش‌آموز قائل شده است.

ب) سرعت دلخواه در یادگیری

در این الگو پس از بیان هدف‌های درس و دادن اختیار و آزادی عمل در انتخاب رسانه‌ها و روش مطالعه، هر یک از یادگیرندگان با سرعت دلخواه خود کار را دنبال می‌کند. ولی ارزیابی به صورت مشترک صورت می‌گیرد. پس سرعت یادگیری افراد متناسب با ویژگی‌های فردی خویش است.

به دلیل اینکه این الگو، تفاوت های فردی و انفرادی کردن تدریس را محور فعالیت های خود قرار داده است نمی توان به طور دقیق مراحل مشخصی برای آن قائل شد. اما سه مرحله عام اجرای این الگو عبارتند از:

● گام اول: اهداف آموزشی، ضوابط و شرایط موفقیت در دستیابی به آن را معین کنید.

در این مرحله اهداف آموزشی به صورت رفتاری بیان می شوند و همچنین منابع و شرایط موفقیت در اختیار دانش آموز گذاشته می شود. برای اجرای درست این الگو، در این مرحله انجام فعالیت های زیر توصیه می شود:

- الف. اهداف آموزشی را مشخص نمایید. (البته به صورت رفتاری)
- ب. منابع و شرایط دستیابی به اهداف آموزشی را دقیقاً مشخص نمایید.
- ج. راهنمایی های لازم را در اختیار دانش آموز قرار دهید.

● گام دوم: برانجام فعالیت های آموزشی به صورت انفرادی نظارت کنید.

در این مرحله با توجه به منابع و امکاناتی که در اختیار دانش آموز قرار داده می شود، به صورت پروژه فردی دانش آموز به فعالیت می پردازد.

- د. مسئولیت یادگیری را به دانش آموز محول نمایید.
- ه. فعالیت های تک تک دانش آموزان را کنترل نمایید.

● گام سوم: بررسی فعالیت ها و ارزشیابی نهایی آنها توسط مربی

در مرحله الگوی فردمداری فعالیت تک تک دانش آموزان مورد ارزیابی قرار می گیرد و بازخوردهای لازم به آنها ارائه می شود تا متوجه نقاط ضعف و قدرت فعالیت های خود گردند. در این مرحله به منظور تحکیم یادگیری و تکرار و تمرین مطالب، همچنین تبادل تجربیات بین هر یک از دانش آموزان فعالیت ارزشیابی می تواند به صورت گروهی انجام پذیرد. خرده فعالیت هایی که در این مرحله توصیه شده است عبارتند از:

- و. برای تک تک دانش آموزان میزان دستیابی به اهداف آموزشی را مشخص نمایید.
- ز. فعالیت ها را ارزشیابی نمایید.
- ح. ارزشیابی را به صورت گروهی انجام دهید.

در جدول صفحه بعد مراحل سه گانه اجرای فردمداری مشخص شده و فعالیت های هر مرحله نیز نشان داده شده است.

مرحله سوم	مرحله دوم	مرحله اول	مراحل
بررسی فعالیت‌ها و ارزشیابی آنها	انجام انفرادی فعالیت‌ها	منابع تعیین و شرایط دستیابی به اهداف آموزشی	عنوان مراحل
میزان دستیابی هر یک از دانش‌آموزان به اهداف را مشخص نمایید	مسئولیت یادگیری را به دانش‌آموز محول نمایید	اهداف آموزشی را مشخص نمایید	فعالیت‌ها
فعالیت‌ها را ارزشیابی نمایید	فعالیت‌های تک تک دانش‌آموزان را کنترل نمایید	منابع و شرایط دستیابی به آنها را دقیقاً مشخص نمایید	
ارزشیابی را به صورت گروهی انجام دهید		راهنمایی‌های لازم را در اختیار دانش‌آموز قرار دهید	

در اجرای این الگو نقش و سهم دانش‌آموزان بیش از دو الگوی قبل است و نقش مربی عمدتاً کنترل فعالیت‌ها و هدایت فردی و گروهی دانش‌آموزان به سمت هدف‌های آموزشی است. در مجموع این الگو نیز کاربرد ویژه‌ای دارد و هیچ الگویی را نمی‌توان به عنوان بهترین الگوی تدریس انتخاب کرد؛ تنها می‌توان به تناسب بیشتر الگو با موضوع درسی (اهداف آموزشی) و ویژگی‌های دانش‌آموزان اشاره کرد و به جای بهترین الگو، «مناسب‌ترین الگو» را برگزید.

به منظور گردآوری مطالبی که درباره الگوی فردمداری ارائه شد و امکان مقایسه فعالیت‌ها و مراحل این الگو با دیگر الگوهای تدریس، به مثال الگوهای تدریس پیش‌سازمان‌دهنده و مشکل‌گشایی، از مجموعه کتب آموزش بهورزی (صفحات ۴۳-۴۶ کتاب مباحث مقدماتی) و ارائه این مثال بر اساس الگوی فردمداری می‌پردازیم. ذکر این نکته حائز اهمیت است که استفاده از یک نمونه مشابه، با هدف فراهم نمودن امکان مقایسه انجام شده است.

موقعیت آموزشی ۳

در این جلسه می‌خواهیم با دستگاه عصبی آشنا شویم. (هدف کلی)
انتظار می‌رود پس از پایان تدریس بتوانید:

- چهار بخش اصلی دستگاه عصبی را نام ببرید.
- وظایف هر بخش را به طور خلاصه شرح دهید. (اهداف رفتاری)

مربی: درس امروز و جلسه بعد (هفته آینده) ما درباره دستگاه عصبی است. منظور این است که شما قادر باشید این توانایی‌ها، که به آنها اشاره شد را کسب نمایید. (اهداف رفتاری) و مسئولیت شما این است که موارد اشاره شده را بیاموزید و مطالبی را با استفاده از کلمات و جملات خود تهیه کنید که نشان دهد شما به این اهداف رسیده‌اید. همچنین باید بتوانید به پرسش‌هایی که من طرح خواهم کرد پاسخ صحیح بدهید. برای این کار می‌توانید به کتاب درسی تان مراجعه نمایید.

- از سایر کتاب‌های مجموعه که مطلبی در این باره دارند استفاده نمایید.
- به منابع دیگری که در دسترس دارید مراجعه نمایید.
- از تصاویر و شکل‌هایی که با موضوع ارتباط دارند استفاده کنید.

من در طول هفته در اختیار شما خواهم بود تا اگر از من کمک خواستید برایتان انجام بدهم. در ضمن اگر منابعی پیدا کردید که حاوی مطالب جالبی است، می‌توانید آنها را به هم‌کلاسی‌های خود معرفی کنید و همچنین درباره کار خود با آنها تبادل نظر نمایید.

در این موقعیت آموزشی مربی کلاس، فرصتی فراهم نمود تا دانش‌آموزان در جریان تدریس، احساس مسئولیت بیشتری بکنند و خود بیشتر نقش راهنما و اداره‌کننده فعالیت تدریس را ایفا نماید. مربی خود را تنها منبع یادگیری ندانست و سعی کرد با بهره‌گیری مناسب از سایر منابع، امکان دسترسی به آنها را نیز فراهم نماید.

در یک جمع‌بندی کلی از مطالبی که در این فصل ارائه شد جدول زیر به بررسی مقایسه‌ای چهار ویژگی، در هر یک از الگوهای سه‌گانه تدریس پرداخته است. در این جدول برای هر الگو، مراحل، نقش مربی، ماهیت روابط میان گروهی و شرایط و منابع لازم ذکر شده است که به ترتیب در موقعیت آموزشی ۱، ۲ و ۳ نشان داده شده است.

جدول بررسی مقایسه‌ای الگوهای سه‌گانه تدریس

موقعیت آموزشی ۱	موقعیت آموزشی ۲	موقعیت آموزشی ۳
<ul style="list-style-type: none"> • عرضه پیش‌سازمان‌دهنده • عرضه مطالب • تثبیت آموخته‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> • مواجه نمودن بامسأله • جمع‌آوری اطلاعات • انتخاب مناسب‌ترین پاسخ • تأیید یا رد پاسخ • نتیجه‌گیری 	<ul style="list-style-type: none"> • مشخص نمودن هدف، ضوابط و شرایط موفقیت • انجام دادن کارهای انفرادی • بررسی فعالیت و ارزشیابی نهایی آنها
نقش مربی	نقش مربی	نقش مربی
در موقعیت آموزشی ۱ مربی از اصول که پیروی می‌کرد بتواند نقش خود را به عنوان‌دهنده اطلاعات و کنترل‌کننده محیط آموزشی ایفا نماید.	مربی از اصول خاصی پیروی می‌کرد که بتواند نقش خود را به عنوان هماهنگ‌کننده بحث در جریان جمع‌آوری اطلاعات ایفا کند.	مربی از اصول خاصی پیروی نمی‌کرد، ولی نقش او به عنوان راهنما و گردآورنده منابع برای استفاده دانش‌آموزان بود.
نقش دانش‌آموز	نقش دانش‌آموز	نقش دانش‌آموز
نقش دانش‌آموز به عنوان دریافت‌کننده معلومات و اطلاعات بود. روابط خاصی بین دانش‌آموزان بر جریان تدریس وجود نداشت.	دانش‌آموز دهنده اطلاعات بود و رابطه آموزشی و همکاری نزدیکی بین فراگیران وجود داشت.	مسئولیت‌یادگیری بر عهده دانش‌آموز بود و دانش‌آموزان برای یافتن منابع و تبادل اطلاعات و تجربیات می‌توانستند با یکدیگر همکاری کنند.
شرایط و منابع لازم	شرایط و منابع لازم	شرایط و منابع لازم
مربی برای اجرای روش توضیحی به شیوه سخنرانی می‌بایست خود را برای یک‌ارائه منظم آماده کند. استفاده از ماکت، تصویر، عکس و همچنین تصاویر کتاب، منابع مورد استفاده بود.	مربی سؤال‌های مرتبط و سنجیده‌ای طرح می‌نماید و منابع مورد استفاده مطالب کتاب بود.	مربی می‌بایست از قبل منابع متنوع و مرتبط با موضوع را تهیه کند و یا حداقل طریقه دسترسی به آنها را مشخص سازد.

خلاصه فصل چهارم

در این فصل، سه الگوی اصلی تدریس معرفی شد. منظور از الگوی تدریس، تدارک، نقشه و چارچوب فعالیت های دانش آموز و مربی برای سازماندهی ارائه مواد درسی است. در این چارچوب کلی، می توان از روش ها و شیوه های (فنون) تدریس بهره گرفت و جریان تدریس را به صورت مؤثرتری ارائه نمود. یک الگوی مدل آموزشی همانند مدل عمومی تدریس که در فصل های قبل معرفی شد مراحل مختلفی برای تدریس مشخص می کند که به صورت گام به گام قابل اجرا است. یکی از این الگوها، الگوی «پیش سازمان دهنده» است که کاربرد زیادی در شرایط کلاسی دارد. «پیش سازمان دهنده» مفهوم، مطلب یا موضوعاتی است که به وسیله آن، مطالب مختلف یک رشته یا موضوع، با نظم خاصی سازمان می یابد و در ذهن دانش آموز جای می گیرد تا زمینه دریافت اطلاعات جدید را فراهم نماید.

این الگوی تدریس، با استفاده از ارائه پیش سازمان دهنده آغاز و پس از آن، مطالب جدید بر پایه زمینه سازی پیش سازمان دهنده ارائه می شود. در آخرین مرحله این الگو، اطلاعات جدید در ساختار اخیر خود تثبیت شده و با ارائه مثال ها، نمودارها و تکرار مطالب، اطلاعات جدید به سازمان دهنده ارتباط داده می شود. الگوی دیگری که در این فصل معرفی گردید الگوی مشکل گشایی یا حل مساله است. مهمترین فعالیت این الگو، طرح مسئله و مواجه نمودن دانش آموزان با یک موقعیت مسئله دار است و فعالیت های سایر مراحل این الگو، به منظور پاسخ یابی (مشکل گشایی) این مساله صورت می گیرد.

الگوی دیگر این فصل الگوی فردمداری (انفرادی) است که بر پایه اصل تفاوت های فردی و توجه ویژه به تفاوت های یادگیری افراد بنا نهاده شده است. در این الگو مسئولیت یادگیری به دانش آموزان تفویض شده تا بیشترین سهم را در یادگیری ایفا نمایند و بین فعالیت های آموزشی و ویژگی های فردی یادگیرنده هماهنگی کاملی به وجود آید. این الگو علاوه بر تعیین چارچوب مناسبی برای فعالیت تدریس و آموزش مطالب درسی و رشد اجتماعی، مسئولیت پذیری و استقلال عمل در یادگیرندگان را سبب خواهد شد. هر یک از این الگوها کاربردهای ویژه ای دارند و به تناسب اهداف آموزشی، موضوعات درسی و نیازهای فراگیران به کار برده می شوند.

پس از انتخاب هر الگو، باید درباره روش ها و شیوه های تدریس تصمیم گیری نمود. همراهی هر الگو با روش ها و شیوه های مناسب اجرای مطلوب تر تدریس را سبب می شود که در فصول آینده به این امر پرداخته خواهد شد. در فصل بعد ابتدا روش های آموزشی مورد بحث و بررسی قرار می گیرد و پنج روش متداول آموزشی که با الگوهای سه گانه تدریس، ترکیب های مختلفی برای فعالیت تدریس ایجاد می کنند معرفی خواهد شد.

تمرین

با پاسخ به پرسش‌های زیر آموخته‌های خود را از مطالب این فصل ارزیابی نمایید. چنانچه در دادن پاسخ‌ها با اشکالاتی مواجه بودید متن را مجدداً مرور نمایید.

۱. منظور از الگوی تدریس را توضیح دهید.

۲. به نظر شما کدام ویژگی الگوهای تدریس، مهمترین ویژگی الگوهای تدریس است؟ بیان و انتخاب خود را استدلال کنید.

۳. الگوی پیش سازمان دهنده و منظور از پیش سازمان دهنده را توضیح دهید.

۴. به نظر شما اهمیت استفاده از پیش سازمان دهنده در تدریس چیست؟

۵. مراحل مختلف الگوی پیش سازمان دهنده را توضیح دهید.

۶. اهمیت کاربرد الگوی پیش سازمان دهنده را بیان نمایید.

۷. یک مطلب درسی را انتخاب و آن را با استفاده از الگوی پیش سازمان دهنده ارائه نمایید. برای تمرین استفاده از سایر الگوهای تدریس همان موضوع را در قالب الگوی مشکل‌گشایی و فردمداری ارائه نمایید و نتایج را با هم مقایسه نمایید. کلیه فعالیت‌های خود را در گروه مطرح و پیرامون اجرای آن گفتگو نمایید.

۸. مراحل الگوی مشکل‌گشایی را توضیح دهید.

۹. اهمیت استفاده از الگوی فردمداری را توضیح دهید. به نظر شما چرا این الگو تناسب بیشتری با ویژگی‌های یادگیرندگان دارد؟

۱۰. مراحل الگوی فردمداری را توضیح دهید.

۱۱. موضوع درسی انتخاب شده در این فصل، با کدام الگو تناسب بیشتری دارد. پاسخ خود را استدلال کنید.

۱۲. سه موقعیت آموزشی را با یکدیگر مقایسه و محاسن و معایب هر یک را بیان نمایید.

۱۳. یکی از موقعیت‌های آموزشی را انتخاب و نحوه تدریس مربی را تحلیل کنید. برای اجرای تدریس مطلوب‌تر چه پیشنهادهایی ارائه می‌نمایید.

روشهای تدریس

در فصل قبل گفتیم که با انتخاب چارچوب اصلی فعالیت تدریس (الگوی تدریس) باید درباره روش ها و شیوه های تدریس، که در آن چارچوب قرار می گیرند تصمیم گیری نمود و به پنج روش آموزشی که معمولاً کاربرد بیشتری در موقعیت های کلاسی و تدریس محتوای کتاب های آموزش بهورزی دارند اشاره شد.

به این منظور، در این فصل، پنج روش آموزشی متداول و مرتبط با الگوهای تدریس فصل قبل معرفی خواهد شد تا ضمن آشنایی بیشتر با خصوصیات هر یک، موارد کاربرد و روال منظم اجرای آنها توضیح داده شود. ابتدا منظور از روش تدریس بیان می شود و پس از آن هر یک از روش ها معرفی خواهد شد.

پس از مطالعه این فصل انتظار می رود بتوانید:

۱. منظور از روش های تدریس را توضیح دهید.
۲. پنج روش تدریس معرفی شده را نام ببرید و الگوی تدریسی که تناسب بیشتری با هر یک دارند را بیان نمایید.
۳. با استفاده از جدول خود ارزیابی هر روش، نکات مورد توجه هر روش را بیان نمایید.
۴. موارد کاربرد هر یک از روش های تدریس را بیان نمایید.
۵. مزایا و محدودیت های هر یک از روش ها را بیان نمایید.
۶. اجرای هر یک از روش های تدریس به وسیله خود یا همکلاسان خود را ارزیابی و نقادی نمایید.

مفهوم «روش تدریس» اشاره به اسلوب و طریقه انجام تدریس در قالب الگوهای تدریس دارد. در فصل قبل اشاره شد که الگوی تدریس، چارچوب کلی فعالیت‌های مربی و دانش‌آموز را برای آموزش موضوع درسی را نشان می‌دهد. این فعالیت‌ها به صورتی انجام می‌گیرد که همان روش تدریس است. روش، معادل واژه متد (Method) به کار برده شده است. در فرهنگ انگلیسی به فارسی آریانپور با واژه‌های روش، راه، طریقه و اسلوب معنا شده است. «به‌طور کلی راه انجام دادن هر کاری را روش انجام آن می‌گویند. روش تدریس نیز عبارت از راه منظم و با قاعده منطقی برای ارائه درس است.»* با انتخاب یک الگو، اجرای درس را می‌توان با استفاده از روش‌های مختلفی انجام داد که در این فصل این روش‌ها معرفی خواهند شد. ذکر این نکته حائز اهمیت است که یک طرح دارای ابزارهای زیادی است که مربی از بین آنها بسته به نوع کار، مناسب‌ترین را انتخاب می‌کند. وی از ابزار مشابه برای انجام کارهای مختلف استفاده نمی‌کند؛ هر چند که بهترین ابزار یا وسیله مورد علاقه او باشد. هر وظیفه وقتی به بهترین نحو ممکن انجام می‌شود که از ابزار خاصی که برای همان وظیفه طراحی شده است استفاده شود. در زمینه روش‌های تدریس هم نیت ما بر این است که با شناخت ابزارها و امکانات متعددی که معرفی خواهند شد، بتوان مناسب‌ترین آنها را برای انجام بهتر وظایف آموزشی و به دست آوردن یک نتیجه مطلوب انتخاب کرد.

گفتیم که «الگو» نسبت به «روش» از جامعیت بیشتری برخوردار است. الگو نحوه تعامل مربی، دانش‌آموز و برنامه درسی را نشان می‌دهد و معمولاً نمی‌توان بیش از یک الگو را برگزید در حالیکه مفهوم «روش» بیشتر فعالیت‌های مربی را مدنظر قرار می‌دهد و شامل راه انجام دادن فعالیت‌هاست. بنابراین در اجرای یک الگو می‌توان از چند روش به صورت ترکیبی از روش‌های مختلف استفاده کرد. بدون شناخت روش‌های مختلف تدریس، مسلماً انتخاب صحیح و سپس اجرای صحیح تدریس با دشواری‌های زیادی همراه خواهد بود. به این منظور به توضیح پنج روش آموزشی که در فصل سوم به اسامی آنها اشاره شد می‌پردازیم.

روش توضیحی

وقتی با استفاده از طریقه و اسلوب «ارائه کردن شفاهی مفاهیم درسی» تدریس انجام می‌شود، به طریقه به کار برده شده «روش توضیحی» گفته می‌شود. باید توجه داشت که مفهوم ارائه کردن، بسیار وسیع‌تر از بیان شفاهی محض یا به عبارتی سخنرانی (Lecturing) است و استفاده از تصویر، نقشه، نمودار و هر نوع مواد و وسایل کمک آموزشی دیگر را شامل می‌شود. در این روش معمولاً به صورت مستقیم، تمامی مطالبی که باید آموخته شود توسط مربی به دانش‌آموزان عرضه می‌شود. کتاب‌های درسی و آموزشی معمولاً با روش توضیحی نوشته می‌شوند. بنابراین، این روش کاربرد بسیار زیادی در موقعیت‌های کلاسی دارد و آگاهی از نحوه تأثیرگذاری بیشتر این روش، همچنین روال اجرای منظم و با قاعده آن از اهمیت خاصی برخوردار است.

مربی به این منظور مطالب و موضوعات درسی را برای دانش‌آموزان توضیح می‌دهد که نکات مبهم و مشکل‌تر درس تفهیم شود. بنابراین یک توضیح خوب، به صورت دقیق، روشن‌گر و خالی از ابهام ارائه می‌شود. توضیح هر قدر ساده و کوتاه باشد بهتر است. استفاده از مثال‌ها، تصاویر، فیلم، و دیگر رسانه‌ها و وسایل کمک آموزشی توضیح، راجالب‌تر و تأثیرگذارتر

می‌نماید. به طور کلی اعتقاد صاحب‌نظران روش‌های آموزشی بر این است که روش توضیحی شاید کم‌تأثیرترین روش آموزشی باشد؛ اما این روش نیز همانند دیگر روش‌ها دارای معایب و محاسن ویژه‌ای است و کاربرد صحیح، مناسب و به موقع آن می‌تواند این روش را به مناسب‌ترین روش آموزشی به ویژه برای کلاس‌های درسی تبدیل نماید.

همچنین می‌توان با رعایت این ملاحظات تدریس روش توضیحی را بهتر انجام داد:

- یکی از عواملی که اجرای این روش را تسهیل می‌کند تسلط کافی بر اطلاعات است که هدف تدریس ارائه آنهاست. بنابراین اول باید بر موضوع تسلط کافی پیدا نمایید.
- از آنجا که معمولاً ارتباط یک طرفه‌ای ساختار این روش را شکل می‌دهد باید تلاش کنید این ارتباط توسعه یافته و علاوه بر دو طرفه نمودن آن به برنامه‌ریزی ارتباط بین دانش‌آموزان نیز بیاورید.
- باید تلاش نمایید تا دانش‌آموزان از حالت یادگیرنده غیرفعال خارج شده و به فعالیت در جریان تدریس توضیحی بپردازند.
- مهارت‌های گوش دادن دانش‌آموزان در بازدهی بیشتر تدریس با روش توضیحی تأثیر به‌سزایی دارد؛ از این رو باید به تقویت مهارت گوش دادن پرداخت و با تمرین‌هایی کوتاه مدت و سپس تبدیل آن به بلند مدت این مهارت را توسعه داد. در این زمینه لازم است توضیح بیشتری ارائه شود:

نتایج تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده در زمینه گوش دادن حاکی از این است که:

۱. تقریباً حدود ۶۰ درصد از وقت فراگیران در مدارس ابتدایی و ۹۰ درصد در مدارس متوسطه و دانشگاه‌ها صرف گوش دادن می‌شود.
۲. شاگردان قادرند که تنها قسمت ناچیزی از آنچه که شنیده‌اند را به خاطر بسپارند. (شاید حدود $\frac{1}{5}$ تا $\frac{1}{3}$). حتی اشخاص بالغ نیز به طور متوسط قادر به حفظ کردن ۵۰ درصد از شنیده‌ها در ذهن خود هستند. حدود دو ماه بعد، این میزان به نصف کاهش خواهد یافت. پس یادگیری از طریق تجارب شنیداری در حقیقت پیچیده‌تر از آن است که به نظر می‌رسد. بنابراین برای تعمیق بیشتر یادگیری، دانش‌آموز باید به تمرین و تکرار بیشتر آموخته‌ها بپردازد و برای این کار به صرف وقت و انرژی بیشتری اندیشید.
۳. تأکید مربی باید روی پروراندن و ارائه روشن مفاهیم، اصول و موضوعات درسی باشد نه انتقال دادن انبوه واقعیت‌های علمی
۴. مربی باید در اندیشه دریافت پاسخ‌ها از سوی دانش‌آموزان مبنی بر فهمیدن مطالب درسی، عکس‌العمل و واکنش‌های آنها در جریان تدریس باشد. اساساً بین شنیدن، گوش دادن و فهمیدن تفاوت‌های بارزی وجود دارد که باید در جریان تدریس با روش توضیحی در نظر قرار گیرد. این رابطه در شکل زیر نشان داده شده است.

شنیدن	گوش دادن	فهمیدن
دادن پاسخ	داشتن توجه، علاقه و ابراز واکنش‌هایی مبنی بر جالب بودن پیام	قابل شنیدن بودن، رسایی پیام، داشتن توانایی شنیدن توسط دانش‌آموزان

- مهارت در توضیح و اجرای تدریس به روش توضیحی، نیازمند تمرین و کسب تجربه در این زمینه است و به مرور زمان باید، به تسلط در آن دست یافت. به این منظور، نکاتی تحت عنوان خود ارزیابی (Self-Assesment) در جداولی به همین نام گردآوری و ارائه گردیده است. جدول زیر برای اجرای روش توضیحی در نظر گرفته شده است که به اصلاح و بازنگری اجرای روش های آموزشی از جمله روش توضیحی کمک کند، تا در ضمن کار، اجرای بهتر روش توضیحی سیر صعودی طی نماید. به قول یکی از بزرگان «اگر انسان می خواست صبر کند تا کاری را آن قدر خوب انجام دهد که هیچ کس نتواند اشتباهی در آن بیابد، هرگز کاری انجام نمی داد». استفاده از جدول زیر، به بهبود استفاده از روش توضیحی و خود ارزیابی استفاده از این روش کمک می کند.
- بعد از اجرای تدریس با روش توضیحی، به ارزیابی عادلانه تدریس خود پردازید. در مواردی نیز می توانید کار ارزیابی را بر اساس نظرات همکاران خود انجام دهید. سعی کنید در هر قسمت بالاترین امتیاز را کسب نمایید.

جدول خودارزیابی مهارت استفاده از روش توضیحی

ملاک های خود ارزیابی	درجات					جمع امتیازها
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱	

- توضیح روشن و قابل درک بود
- توضیح، نکات اصلی و اساسی را در برداشت
- توضیحات کافی و دقیق بود
- توضیحات ساده و کوتاه بود
- از مثال های ملموس، تصویر، مواد سمعی و بصری استفاده شد
- دانش آموزان در طول تدریس در فعالیت های کلاسی شرکت کردند و مشغول گوش دادن فعال بودند
- مطالب تکرار شد
- با علاقه و جدیت کار تدریس با روش توضیحی ارائه شد

سطوح امتیاز	۳۲-۴۰	۲۴-۳۲	۱۶-۲۴	۸-۱۶	۸
تفسیر امتیازها	عالی	خیلی خوب	خوب	قابل قبول	

محاسن تدریس با روش توضیحی

۱. مربی می تواند همه فراگیران را با هم و در یک مسیر جلو ببرد و بر روی محتوا و ترتیب ارائه اطلاعات نیز اشراف و کنترل دقیقی داشته باشد.
۲. مربی می تواند حجم زیادی از مطالب درسی را در مدت زمان کوتاهی ارائه دهد.
۳. مربی می تواند برنامه زمان بندی شده و زمانی را که لازم است صرف هر موضوع شود به راحتی کنترل و رعایت کند.
۴. برای فراگیران یک روش آشناست و به همین دلیل هنگام استفاده از این روش احساس آرامش دارند.
۵. با استفاده از این روش، مربیان می توانند گروه های بزرگتر را تا جایی که فراگیران، او را ببینند و صدایش را بشنوند آموزش دهند.
۶. وقتی امکانات و وسایل کمک آموزشی محدود باشد از این روش بهتر می توان استفاده کرد.
۷. سنجیت و تناسب بیشتری با الگوی پیش سازمان دهنده دارد.
۸. این روش بهب تقویت حس شنوایی و ارتقا مهارت گوش دادن و توجه بیشتر به گفته های دیگران می شود.

معایب و محدودیت‌های روش توضیحی

- در بیشتر موارد، فقط امکان برقراری ارتباط یکطرفه وجود دارد.
- مخاطبان اغلب به صورت غیر فعال هستند.
- تسلط کامل بر این روش برای همگان میسر نیست.
- در صورتی که این روش به مدت طولانی استفاده شود و فراگیران در جریان تدریس نیز مشارکت نداشته باشند، آموزش ملال آور و کسل کننده خواهد شد.
- این روش برای یادگیری موضوعات عملی مانند کسب مهارت‌ها و اهداف حیطه روانی - حرکتی مناسب نیست.
- ارزیابی این امر که آیا فراگیران مطالب را یاد می‌گیرند مشکل است و میزان یادگیری آنان در این روش به نسبت زمانی که به طور فعال در جریان تدریس هستند کمتر است.
- این روش برای مخاطبان با سنین پایین‌تر دشوارتر است.
- این روش برای مخاطبانی که به گوش دادن و یادداشت برداشتن عادت ندارند، زیاد مفید نیست.
- توضیح فاقد انسجام و نسبتاً طولانی سبب خستگی شنوندگان می‌شود و به مرور از میزان توجه آنان می‌کاهد.

در مجموع رعایت نکاتی که به اهم آنها اشاره شد، باعث افزایش میزان تاثیر گذاری روش توضیحی و کاربرد مناسب‌تر آن خواهد شد. در اینجا به ذکر این نکته اکتفا می‌شود که مهمترین عامل تاثیر گذار بر اثر بخشی کاربرد روش توضیحی، استفاده متناوب از رسانه‌ها، وسایل کمک آموزشی، برنامه ریزی برای فعال تر نمودن یادگیرندگان در جریان تدریس و استفاده از روش‌های دیگر است. یکی از این روش‌ها، روش اکتشافی است.

روش اکتشافی

وقتی که دانش آموز بر اساس راهنمایی‌های خاص مربی، مفهوم، مسئله یا موضوعی را مطالعه و بررسی می‌کند و از اطلاعات به دست آمده به نتایج مورد نظر (اهداف آموزشی) و استنباط کلی می‌رسد، روش اکتشافی شکل یافته است. بنابراین مهمترین نقش مربی در این روش، نظارت بر دستیابی به اهداف آموزشی است. این روش سنخیت بیشتری با الگوی مشکل گشایی دارد. بنابراین شباهت زیادی بین مراحل اجرای الگوی مشکل گشایی و روش اکتشافی وجود دارد که به منظور آشنایی بیشتر با ویژگی‌های تدریس با روش اکتشافی، به توضیح گام به گام اجرای این روش پرداخته می‌شود: تدریس با طرح یک پرسش، ارائه یک موقعیت دارای مسئله و غیره آغاز می‌شود و سپس از دانش‌آموزان ارائه پاسخ، راه حل و یا راه حل‌های مسئله درخواست می‌شود. راهنمایی‌های لازم و اطلاعات پایه‌ای لازم در اختیار آنان قرار می‌گیرد و به سمت پاسخ یا راه حل هدایت می‌شوند تا دانش آموز به پاسخ مورد نظر دست یابد.

برای اجرای مؤثرتر روش اکتشافی، باید نکات زیر در نظر قرار گیرد تا طی چندین بار اجرای آن، مهارت‌های عملی استفاده از آن حاصل شود:

- مفاهیم و مسائلی را انتخاب کنید که با واقعیت محیطی تطابق داشته و قابل بررسی و کاوش باشد.
- از مواد سمعی و بصری و وسایل کمک آموزشی برای انگیزش یادگیرندگان و تحریک حس کنجکاوی استفاده نمایید.
- استفاده از این روش، طریقه مناسبی برای مواجهه با مسائل اجتماعی و ارائه راه حل‌های مناسب برای آنهاست. به این منظور می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید برای مثال فهرستی از موارد غیربهداشتی در محیط زندگی خود

- را تهیه نمایند. از این فهرست به عنوان شروعی برای به کارگیری روش اکتشافی استفاده نمایند.
- از وظایف و مسائل ساده تر، کار را آغاز نمایند و در نظر داشته باشید که موفقیت های اولیه و ساده معنای موفقیت های بزرگتری است.
- مقدمات و شرایط تدریس را به گونه ای منظم طراحی نمایید که مورد سؤال یا آنچه که باید پیرامون آن بررسی و تحقیق شود، به صورتی کاملاً واضح و روشن باشد و ملاک موفقیت در آن را دقیقاً تعیین نمایید.
- به دانش آموز فرصت کافی برای بررسی و یافتن پاسخ بدهید.
- به نظرات و عکس العمل های مثبت دانش آموزان پاسخ مناسب بدهید و آنها را به انجام فعالیت بیشتر ترغیب و تشویق نمایید.
- دانش آموزان را می توان از این طریق به ایفای نقش مؤثر در گروه و فعالیت های گروهی رهنمون ساخت. از شیوه هایی مانند شیوه پرسش و پاسخ و بحث گروهی در کنار روش اکتشافی استفاده نمایید.
- دانش آموزان از طریق این روش به اقامه برهان و استدلال منطقی و مستند می پردازند که تکرار آنها به اظهار نظرهای مستدل می انجامد. این قبیل رفتارها را در ضمن تدریس، باید مورد توجه قرار داد و در موقع مناسب، تشویق و تأیید نمود.

در اینجا به منظور ذکر برخی نکات ضروری برای اجرای روش اکتشافی و کسب مهارت های عملی در آن جدول خود ارزیابی استفاده از این روش ارائه می شود.

جدول خودارزیابی مهارت استفاده از روش اکتشافی

ملاک های خود ارزیابی					
درجات	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱
جمع امتیازها					
<ul style="list-style-type: none"> • تدریس با طرح یک پرسش یا موقعیت مسئله دار جذاب آغاز شد. • مواد و وسایل کمک آموزشی به کار برده شد. • برای اطمینان از درک مشکل، فعالیت هایی در نظر گرفته شد. • پرسش و مسئله مورد نظر کاملاً واضح و روشن بیان گردید. • فعالیت های دانش آموزان پیگیری شد. • دانش آموز برای رسیدن به پاسخ هدایت و راهنمایی شد. • پاسخ ها و واکنش های مثبت دانش آموزان مورد تأیید و تشویق قرار گرفت. • از دانش آموزان پاسخ های مستدل و مستند درخواست شد. • بحث گروهی و تبادل تجربیات، مورد نظر قرار گرفت. • دانش آموزان به نتایج مورد نظر دست یافتند. 					
سطوح امتیاز	۴۵-۵۰	۴۰-۴۵	۳۵-۴۰	۳۰-۳۵	۲۵-۳۰
تفسیر امتیازها	عالی	خیلی خوب	خوب	قابل قبول	

به طور کلی استفاده از این روش مزایای جانبی ویژه ای، علاوه بر کسب دانش و آگاهی های مورد نظر به همراه دارد. از این رو، روش اکتشافی برای دستیابی به اهداف آموزشی سطوح بالاتر شناختی و همچنین اهداف حیطه عاطفی توصیه می گردد. همچنین این روش اکتشافی به توسعه و ارتقا مهارت های تعاملی، کمک شایان توجهی می نماید. علاوه بر موارد

یادشده، این روش محاسن دیگری نیز دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- این روش افزایش مهارت‌های ذهنی را سبب می‌شود و دانش‌آموزان در جریان کاوش و جمع‌آوری اطلاعات، راه‌های مختلف دیگری را تجربه می‌کنند.
- پایداری مطالب و میزان تاثیرگذاری آن نسبت به روش توضیحی بیشتر است.
- موفقیت در دستیابی به اهداف آموزشی، افزایش انگیزه و علاقه دانش‌آموزان به یادگیری و تداوم یادگیری را سبب می‌شود.
- اعتماد به نفس و توانایی یادگیری مستقل ترغیب می‌شود.
- مهارت‌های تعاملی و کار گروهی بیشتر شده و حس همکاری گروهی افزایش می‌یابد و دانش‌آموزان به ارائه نظرات مستدل و مستند ترغیب می‌شوند.

این روش را می‌توان از جمله روش‌های مؤثر در یادگیری عمیق و پایدارتر محسوب کرد و با استفاده از روش‌های دیگری که در ادامه مطالب این فصل ارائه خواهد شد می‌توان برخی از محدودیت‌های استفاده از این روش را از میان برداشت. از جمله این محدودیت‌ها، عدم آمادگی ذهنی همه دانش‌آموزان برای مشارکت در اجرای روش، عدم وجود امکانات کافی، تعداد زیاد دانش‌آموزان، محدودیت‌های مرتبط با موضوع (همه موضوعات را نمی‌توان با این روش، تدریس نمود) و محدودیت زمانی است. اما همانطور که اشاره شد، این محدودیت‌ها را می‌توان با استفاده از کاربرد دیگر روش‌ها، همچنین اصلاح و بازنگری طرح تدریس روش اکتشافی، تکرار، تمرین و کسب تجربه عملی استفاده از آن کاهش داد.

روش نمایشی

روش تدریس نمایشی، روشی است که با استفاده از نشان دادن و مصورسازی مفاهیم، اصول و موضوعات درسی و مهارت‌های موردنظر تدریس می‌شود. از این روش در موارد مختلفی می‌توان استفاده نمود که مهمترین کاربرد آن، در آموزش مهارت‌های عملی و اهداف آموزشی حیطه روانی- حرکتی است. بنابراین برای درس‌هایی که جنبه عملی و فنی دارند مورد استفاده قرار می‌گیرد. با استفاده از این روش، مهارت‌ها را می‌توان در زمان کوتاهی به تعداد زیادی از افراد، ارائه نمود. اساس این روش بر مشاهده و دیدن استوار است؛ چرا که «نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که حدود ۷۵ درصد یادگیری در انسان از طریق کاربرد حس بینایی صورت می‌گیرد.»* این در حالی است که سهم حس شنوایی در یادگیری آدمی ۱۳ درصد است. بنابراین در مجموع ۸۸ درصد یادگیری‌ها از طریق دو حس بینایی و شنوایی صورت می‌پذیرد. به طور کلی، در این روش عملیات ضروری که به کسب مهارت منجر خواهد شد به دانش‌آموزان نشان داده می‌شود و در حین نمایش و تصویرسازی محتوا به توضیح و تشریح مواد به نمایش درآمده پرداخته می‌شود. پس از اتمام تدریس، باید به منظور کسب اطمینان از آموخته‌های فراگیران، از آنان خواست که آموخته‌های خود را ارائه نمایند تا ضمن تکرار و تمرین درس، میزان دریافت مطالب معین و اشتباهات احتمالی آنان اصلاح شود.

یکی از مهمترین ویژگی‌های این روش استفاده از اشیاء حقیقی و فراهم آوردن امکان تجربه مستقیم است که به مطلوب‌ترین سطح یادگیری و پایداری آن می‌انجامد. با استفاده از این روش می‌توان در چارچوب الگوهای پیش سازمان‌دهنده و مشکل‌گشایی که در فصول قبل به آنها اشاره شد به تدریس پرداخت. از آنجا که فعالیت‌های نمایشی به‌ویژه در موقعیت‌های کلاسی بسیار پر بازده و برانگیزاننده است، فراگیران انگیزش و آمادگی کافی برای یادگیری مطالب جدید را به خوبی کسب می‌نمایند. برای مثال می‌توانید از ماکت‌های تشریحی برای آموزش در زمینه دستگاه‌ها، پمفلت‌های آموزشی (مثلاً برای

آموزش مراحل خودآزمایی پستان و...، استفاده از چارت ARI و CDD برای آموزش نحوه برخورد با کودک مبتلا به عفونت حاد تنفسی و اسهال استفاده نمایید. بنابراین با کاربرد روش نمایشی ضمن ایجاد تنوع در روش های تدریس، می توان فرایند یاددهی - یادگیری را تسهیل نمود، حجم زیادی از مطالب را در مدت کوتاهی آموزش داد و از دانش آموزان آموخته های مشابه تر و مطلوب تری را انتظار داشت. در این روش بر استفاده از وسایل کمک آموزشی و آموزش سمعی - بصری تاکید می شود. پس تا آنجا که می توانید این روش را در کنار سایر روش ها به کار ببرید و از ابزارهای مختلف استفاده کنید؛ به طوری که برای هر بحث درسی رسانه های ویژه ای را منظور نمایید.

بر مبنای همین روش تدریس، بهروزان نیز در ارائه آموزش های خود به گیرندگان خدمات، استفاده از وسایل و ابزارهای متنوع کمک آموزشی را خواهند آموخت.

در مجموع این روش نیز کاربردهای خاص خود را داراست و استفاده مناسب و به موقع از آن می تواند تاثیر بسیار زیادی در افزایش بازدهی فرایند تدریس داشته باشد. همانند سایر روش هایی که در این فصل معرفی شده اند، نکاتی که باید در اجرای آن مدنظر قرار گیرد در قالب جدول خودارزیابی روش نمایشی ارائه می شود:

جدول خودارزیابی مهارت استفاده از روش نمایشی

ملاک های خودارزیابی					
درجات	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱
جمع امتیازها					
<ul style="list-style-type: none"> • فراگیران نسبت به اهداف آموزشی تدریس آگاهی کامل داشتند. • تنوع مواد و وسایل کمک آموزشی وجود داشت. • توضیحات ارائه شده با موضوع درسی تناسب داشت. • دانش آموزان پرسش های بیشتری مطرح کردند. • دانش آموزان در جریان تدریس مشارکت می کردند. • فرصت تمرین و تکرار در اختیار دانش آموزان قرار داده شد. • دانش آموزان به جزئیات مطالب ارائه شده توجه داشتند. • دانش آموزان قادر به انجام مهارت های تدریس شده بودند. 					
سطوح امتیاز	۲۵-۳۰	۲۰-۲۵	۱۵-۲۰	۱۰-۱۵	۵-۱۰
تفسیر امتیازها	عالی	خیلی خوب	خوب	قابل قبول	

مزایا و محدودیت های روش نمایشی

- مربی می تواند توجه و علاقه را در فراگیران برانگیزد.
- مربی می تواند فعالیت های مختلف را به صورت عملی به فراگیران ارائه دهد.
- مربی می تواند آموزش های ارائه شده در کلاس را به شرایط عینی و واقعی ربط دهد.
- مربی می تواند اشیا حقیقی را مورد استفاده قرار دهد.
- مربی می تواند حداکثر تمرکز لازم برای دریافت مطالب جدید را در یادگیرندگان ایجاد نماید.
- مربی می تواند در یادگیرندگان، به طور همزمان حس هایی نظیر شنوایی، بینایی و لامسه را برای یادگیری بهتر درگیر نماید.

این روش دارای محدودیت‌هایی است که از جمله آنها می‌توان به دشواری برخی موضوعات در تصویرسازی و اجرای نمایشی آن اشاره کرد. روش نمایشی برای گروه‌های بزرگتر دارای دشواری‌هایی است و معمولاً برای گروه‌های کوچک برنامه‌ریزی می‌شود. همچنین ارزشیابی این روش با دشواری‌هایی روبروست. با این حال، با توجه به تمهیداتی که به برخی از آنها اشاره می‌شود، می‌توان به نحو مؤثرتری از این روش استفاده نمود. این موارد عبارتند از:

- قبل از اجرای نمایش، اهداف آموزشی را به روشنی بیان نمایید.
- طرز کار را مرحله به مرحله و به طور کامل به فراگیران نشان دهید و برایشان تشریح کنید.
- نشان دادن فعالیت‌ها را باید با سرعت مناسب و حتی المقدور به آهستگی انجام دهید تا هم فراگیران نکات مهم و ریزه کاری‌های آن را از دست ندهند و هم شما فرصت داشته باشید نحوه انجام دادن کارها را با توضیحات خود هماهنگ نمایید.
- روی سخن مربی باید خطاب به فراگیران باشد نه تجهیزات و در عین حال، هر اصطلاح یا واژه جدید باید تشریح شود.
- نمایش، برای همه فراگیران قابل رویت باشد.
- در طول نمایش از دانش‌آموزان پرسش به عمل آورید، تا هم اطمینان حاصل کنید که به نکات هر مرحله به خوبی پی برده‌اند و هم اینکه در طول نمایش آنها را به مشارکت بیشتر در تدریس ترغیب نمایید.
- مراقب رفتارها و حالات و ارتباطات غیر کلامی، از قبیل حالات چهره فراگیران که نشان دهنده واکنش آنان نسبت به نمایش است باشید.
- از دانش‌آموزان بخواهید با همان مواد نمایش داده شده به تکرار و تمرین درس بپردازند.

روش بحث گروهی

روش بحث گروهی گفتگویی است سنجیده و منظم درباره موضوعات درسی که با هدایت و نظارت مربی، برای دستیابی به اهداف آموزشی انجام می‌شود. در این روش از سوی مربی، موضوع و مسائل خاصی به طور آگاهانه و از پیش طراحی شده ارائه می‌شود و شاگردان درباره آن به مطالعه، اندیشه، بحث و اظهار نظر می‌پردازند. بنابراین برخلاف روش توضیحی، در این روش دانش‌آموزان به صورت فعال‌تری در جریان تدریس شرکت می‌کنند. تلاش مربی در این روش، برای جلب مشارکت و فعالیت بیشتر در گفتگو است. آنان در ضمن مباحثه از اطلاعات، تجربیات، اندیشه و نگرش‌های یکدیگر مطلع شده و با تکرار و تمرین استفاده از این روش در موقعیت‌های کلاسی انگیزه بیشتری برای ارتقاء اطلاعات شخصی کسب می‌کنند، عقاید و تجربیات خود را با دیگران در میان می‌گذارند و ضمن ارتقاء مهارت‌های ارتباط جمعی خود، اندیشه‌های خود را با دلایل مستند بیان می‌نمایند. در مجموع ضمن افزایش اطلاعات علمی و دستیابی به اهداف شناختی تدریس، روش بحث گروهی فواید جانبی زیر را به همراه دارد که تعمق درباره هر یک از آنها، اهمیت استفاده از این روش در تدریس‌های روزمره را بیش از پیش نمایان می‌سازد. برخی از آنها عبارتند از:

- ایجاد علاقه و آگاهی مشترک در زمینه‌ای خاص
- ایجاد و پرورش تفکر انتقادی
- ایجاد توانایی اظهار نظر در جمع
- تقویت توانایی انتقادپذیری
- تقویت فعالیت‌های مشارکتی و کار گروهی

- ایجاد تقویت توانایی مدیریت در رهبری گروه
- تقویت قدرت بیان، استدلال و تجزیه و تحلیل کلامی
- ایجاد تقویت روابط مطلوب اجتماعی
- افزایش سطح تحمل و بردباری در پذیرش عقاید منطقی سایرین و احترام و توجه به آگاهی های افراد دیگر

با تمرین و تکرار این روش در طول یک دوره آموزشی، می توان به مطلوب ترین سطح انگیزش یادگیری و مشارکت در فرایند یادگیری و تداوم یادگیری دست یافت. گیج وبرلاینر (۱۹۸۴، ص ۴۹۳) مزایای روش مباحثه گروهی را این گونه معرفی می کند:

- خاصیت انگیزشی دارد. یعنی بحث پیرامون مطالب مختلف درسی علاقه یادگیرنده و در نتیجه شرکت فعال او را در بحث افزایش می دهد.
- نیاز دانش آموزان به مواجهه با نظرات مخالف را برآورده می سازد.
- سطح درک و فهم دانش آموز از میزان اطلاعات و موقعیت خود را بالایی برد.

با توجه به ویژگی هایی که به برخی از آنها اشاره شد، برای اجرای مطلوب تر این روش لازم است نکات زیر را مدنظر قرار دهید:

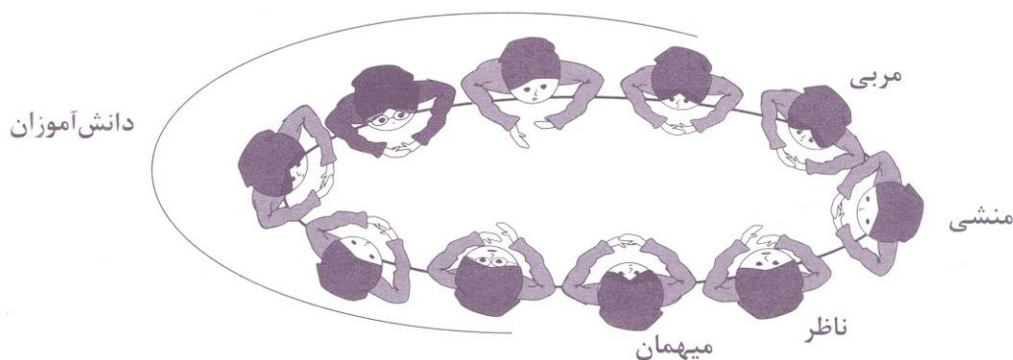
اجرای این روش اگرچه به صورت جمعی انجام می شود، اما نتایج آن متوجه ویژگی های فردی و توسعه مهارت های فردی است. بنابراین کاربرد این روش در چارچوب الگوهای فردمداری و حل مسئله است و همانند اجرای الگوها نیازمند به برنامه ریزی و طراحی است. قبل از اجرای این روش لازم است نیازها، میزان معلومات، علائق و تجربیات قبلی دانش آموزان که نقش مهمی در اجرای مؤثر این روش دارد مورد بررسی قرار گرفته و با این ملاحظات اقدام به اجرای تدریس با روش بحث گروهی شود. شروع بحث گروهی دارای اهمیت ویژه ای است. چنانچه از سوی دانش آموزان موضوعی مطرح شود که تا حدودی با محتوا و مطالب درسی مرتبط باشد، سرآغاز مناسبی برای ارائه روش بحث گروهی خواهد بود. همچنین استفاده مطلوب از رسانه ها و وسایل در ایجاد انگیزش و تمرکز دانش آموزان نقش به سزایی دارد. بنابراین بهتر است بحث گروهی با مشاهده یک فیلم، تماشای یک برنامه ویدئویی، بازدید از یک مکان، حضور در فضای غیر کلاسی، انجام یک آزمایش و به طور کلی بهره گیری از مواد آموزشی غیر کتابی آغاز شود. باید قبل از حضور در کلاس، دانش آموزان را به سمت گردآوری اطلاعات و بررسی های مقدماتی هدایت نمود. در این صورت پس از اینکه مطلب یا سؤالی در کلاس طرح شود و دانش آموزان برای مشارکت در بحث تشویق و ترغیب شوند، آنان برای اظهارنظر و شرکت در بحث از یکدیگر سبقت می گیرند و گفتگوی بین آنها با شور و شوق بیشتری ادامه می یابد. با تمرین و تکرار ایجاد این موقعیت، می توان با اعمال مدیریت کلاسداری و کنترل بحث، مناسب ترین شرایط را برای آموختن مطالب فراهم نمود و نیاز دانش آموزان مستعد دریافت مطالب را با صرف کمترین وقت و انرژی تأمین نمود. از نکات دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد ترتیب قرار گرفتن صندلی ها در روش بحث گروهی است. اگرچه توصیه شده است حتی ضمن استفاده از روش توضیحی که مربی بیشترین نقش را در فعالیت کلاسی دارد، ترتیب صندلی ها به صورت نیم دایره باشد، در روش بحث گروهی الزاماً باید افراد مانند جلسات سمینار، یک دایره را تشکیل دهند و مربی نیز همانند یکی از شرکت کنندگان در جایی از این دایره قرار بگیرد، نه دور آنها و نه در مقابل آنها.

پس از فراهم نمودن مقدمات اجرای روش بحث گروهی و چندین بار استفاده از آن، لازم است با هدف جلب مشارکت بیشتر و مسئولیت پذیری شرکت کنندگان در بحث گروهی در صورت نیاز و اطلاع از توانایی های آنان، نقش ویژه ای به هر یک از اعضا داده شود. این امر به ویژه برای گروه های کوچکتر اهمیت ویژه ای دارد. معمولاً اعضای یک بحث گروهی را این افراد تشکیل می دهند:

۱. اداره کننده و رهبر گروه

انتخاب فردی از افراد گروه به عنوان مدیر جلسه بر نظارت و کنترل گفتگوی گروهی می افزاید و به خصوص برای دانش آموزی که برای اولین بار این مهم را انجام می دهد تجربه ای دلنشین است. این فرد می تواند یکی از افراد مطلع، مربی و یا از میان دانش آموزان به صورت متناوب انتخاب شود.

۲. شخص مطلع یا میهمان

معمولاً چنانچه موضوع مورد بحث به اطلاعات فنی و تخصصی نیاز داشته باشد می توان از افراد متخصص و کارشناس برای شرکت در جلسه کلاسی دعوت نمود. چنانچه موضوع پیچیده ای در میان نیست این نقش به افرادی از گروه که دارای تجربه، اطلاعات و علاقه بیشتر به موضوع هستند محول شود.

۳. منشی

ایفای این نقش بیشتر به منظور ثبت جریان بحث و یادداشت نتایج، تصمیمات و مطالب مهم گفتگو انجام می شود.

۴. ناظر

ناظر یا ناظرین در اجرای بحث گروهی نقش هدایت و کنترل بحث را در کنار مربی و یا اداره کننده ایفا می کند. در بحث گروهی، انجام نظارت از مهمترین نقش ها و وظایف مربی است. وظایف در جریان بحث گروهی را می توان به سه قسمت تقسیم کرد:

- الف. فراهم کردن امکانات
- ب. شرکت در بحث
- ج. کنترل و هدایت بحث*

الف) فراهم کردن امکانات: مربی که معمولاً وظیفه رهبری گروه را برعهده دارد باید قبل از شروع بحث گروهی، فعالیت هایی را انجام دهد:

۱. تدارکات لازم، از قبیل محل تشکیل بحث گروهی، مواد و تجهیزات لازم و آرایش هندسی نشستن را و تعیین کرد و در صورت لزوم، فرد مطلعی را برای شرکت در بحث دعوت کند؛
۲. درباره موضوع مورد بحث، مطالعه و نکات اصلی مطالعات خود را یادداشت کند؛
۳. سؤالاتی که برای شروع و تداوم بحث لازم است را تهیه و تنظیم کند؛
۴. وظایف و مسئولیت سایر اعضای گروه را معین سازد؛
۵. منابع مورد نیاز بحث را شناسایی کند؛
۶. از کلیه اعضای شرکت کننده در بحث بخواهد که درباره موضوع مورد بحث، مطالعه کنند و با آمادگی قبلی در جلسه بحث گروهی حاضر شوند.

ب) شرکت در بحث: مربی موظف است در شروع بحث، تحت عنوان مقدمه، هدف و ضوابط بحث گروهی را شرح دهد و وظایف اعضا را مجدداً گوشزد کند. اگر مربی در جریان بحث بیش از همه صحبت کند، تعداد کمتری از شاگردان امکان بحث پیدا خواهند کرد و در نتیجه، تعداد کمی از آنان از فواید روش بحث گروهی استفاده خواهند کرد. مربی باید در صحبت کردن حداقل مشارکت را داشته باشد. او باید نقش خود را تا حدیک شنونده و شاید ناظری که تنها با صدا کردن نام افراد یا اشاره کردن یا تکان دادن سر، کار افراد را تحت نظارت دارد، کاهش دهد. حالت مطلوب عملکرد او زمانی است که وظیفه خود را در جریان بحث تا حدیک شنونده کاهش دهد، تا فراگیران بتوانند در بحث شرکت فعال داشته باشند و در مورد مسائلی نظیر تعاریف، فرضیات، سوالات و ارتباط مثال ها با موضوع، توافق و نتیجه گیری کنند. کار مربی باید بیشتر پیگیری، تحلیل و ارزیابی بحث باشد، نه مشارکت در گفت و گوها؛ ارزیابی از این نظر که آیا بحث منطقی و مرتبط با موضوع انجام می شود یا نه؛ با حقیقت و واقعیت انطباق دارد یا نه و موارد لازم در بحث لحاظ شده است یا نه؛ البته چنین وظایفی نباید منجر به انتقادهای شخصی شود یا اینکه بیشتر وقت گروه را به خود اختصاص دهد.

ج) کنترل و هدایت بحث: از دیگر وظایف مربی در جریان بحث گروهی، کنترل و هدایت بحث است. او باید مراقب باشد که بحث از موضوع اصلی خارج نشود و چنانچه، مطالب خارج از موضوع و بی نظمی در بحث مشاهده کرد، باید بلافاصله مداخله کند و سعی نماید با استفاده از کمترین کلمات، بحث را به مسیر اصلی خود برگرداند. در این زمینه باید دقت لازم را به عمل آورد؛ زیرا مداخله سریع و حساب نشده ممکن است سبب شود که دانش آموزان از به دست آوردن تجربه اصلاح مسیر بحث محروم شوند. بدین سبب، اگر سؤالی از طرف دانش آموزان مطرح شود، باید سریعاً تدبیری اتخاذ کند تا دانش آموزان با کمک یکدیگر پاسخ سؤال را پیدا کنند.

در مجموع، مربی لزومی ندارد که در تمام مواقع در بحث مداخله کند. تنها در مواقع زیر می توان به منظور هدایت بحث در آن مداخله کرد:

۱. در صورت مشاهده یک انحراف به مدت طولانی؛
۲. در صورت مشاهده مکث و سکوت طولانی در میان افراد گروه؛
۳. وقتی که یک پیشنهاد سرعت و بدون استدلال مورد پذیرش افراد گروه واقع می شود؛
۴. در صورت مشاهده یک سفسطه منطقی که چندان برای دیگران آشکار و مشخص نیست و ممکن است موجب انحراف بحث شود.

در هر صورت، مربی باید دانش آموزان را در تصمیم گیری های طول بحث شرکت دهد و با دقت به تمام دیدگاه های آنان

گوش دهد و از شاگردانی که نظرهای خود را بیان نمی کنند، دعوت به اظهار نظر کند. او باید نتایج حاصل از بحث را خلاصه و دسته بندی کند و در صورت وجود اختلاف نظر، بحث را ادامه دهد. همچنین باید چگونگی رسیدن به نقاط مشترک که سبب پیشرفت بحث می شود را به دانش آموزان بیاموزد.

یکی از راه های بهبود تاثیر نقش مربی، تفهیم نقش دانش آموزان به آنان است. معلم باید نقش دانش آموزان را به دقت به آنان بیاموزد. دانش آموزان باید بتوانند به رغم مخالفت های سایر اعضای گروه، پیشنهادهای خود را برای حل مسائل مطرح کنند و در مواقع لزوم، از نظرها و پیشنهادهای خود دفاع کنند، یا در صورت روبه رو شدن با استدلال صحیح سایر افراد و راهنمایی مربی، آنها را اصلاح نمایند.

نقطه نظرات دانش آموزان، حتی الامکان باید توسط دانش آموزان دیگر مورد تحلیل و ارزیابی واقع شود و به آنان نیز آموخته شود که فعالانه در تحلیل و ارزیابی نظرهای دیگران دخالت کنند. دانش آموزان باید بپذیرند که یکی از وظایف آنان ایجاد سؤال است. اگر چنین باوری در آنان تقویت نشود، ممکن است از پذیرش مسئولیت امتناع ورزند.

همانند روالی که برای معرفی روش های آموزشی داشتیم در اینجا نیز ضمن موارد مهم و نکات مورد توجه در اجرای روش بحث گروهی این موارد در قالب جدول خود ارزیابی این روش مطرح می شود. جدول صفحه بعد این نکات را نشان می دهد.

این روش نیز همانند دیگر روش ها کاربردهای ویژه ای دارد و به شرط استفاده بجا و مناسب آن می تواند مناسب ترین روش آموزش و تدریس باشد. روش بحث گروهی دارای محاسن و مزایای خاص خود است که به برخی از آنها اشاره می شود.

- با انجام بحث گروهی، افراد در یادگیری و جریان آموزش خود سهیم هستند و نتایج آن را ثمره تلاش خود تلقی می کنند.
- هر یک از اعضا گروه، علاوه بر آموختن مطالب تازه نقش ها و مسئولیت های تازه ای را تجربه می نمایند.
- دانش آموزانی که معمولاً در کلاس فعالیت کمتری دارند و کم حرف تر هستند، فرصت مشارکت در جریان تدریس و اظهار نظر و ابراز عقیده خود را پیدا می نمایند.
- شرکت دائمی دانش آموزان در بحث های گروهی، مهارت های شخصی و بین شخصی افراد را توسعه داده و به کسب نتایج سودمندی که به آنها اشاره شد رهنمون می نماید.
- این روش را می توان در خلال، قبل و بعد از اجرای سایر روش ها در قالب و چارچوب الگوهای سه گانه ای که در فصل قبل معرفی شده اند اجرا نمود.
- برای دستیابی به سطوح بالاتر اهداف آموزشی حیطه عاطفی، روش بسیار مناسبی است و استعداد های فردی، انگیزش یادگیری و تداوم یادگیری، قدرت سازماندهی، مدیریت، بینش و کسب اطلاع از توانایی های خود، حس کنجکاوی، کشف راه های جدید برای حل مشکلات استقلال فکری و در عین حال توانایی های کار در گروه را می توان از این طریق توسعه داد.
- با استفاده از این روش بین مربیان و دانش آموزان شناخت بیشتر حاصل می شود، همکاری گروهی تقویت شده و تفاهم بیشتری بین آنان ایجاد می گردد.
- اجرای این روش به مرور زمان عادات بسیار مثبتی را در جریان یاددهی - یادگیری ایجاد می نماید. به بسیاری از فواید اجرای آن اشاره شد. در اینجا نیز به این نکته اشاره می شود که فراگیران را عادت می دهد که پیش از بیان هر فکری، نخست درباره آن خوب فکر کنند و جوانب امر را در نظر گرفته و از طرح اندیشه های ناپخته و کم ارزش جلوگیری نمایند.

جدول خودارزیابی مهارت استفاده از روش بحث گروهی

ملاک‌های خودارزیابی	درجات	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱	جمع امتیازها

- دانش‌آموزان درباره موضوع بحث مطالعه نموده بودند.
- مقدمات کافی برای ارائه روش انجام شده بود.
- اهداف آموزشی برای دانش‌آموزان مشخص بود.
- دانش‌آموزان عقاید و تجربیات خود را در جلسه مطرح کردند.
- همه دانش‌آموزان در جریان بحث شرکت داشتند.
- اعضا، گروه نقش خود را به خوبی ایفا نمودند.
- دانش‌آموزان انگیزش بالایی برای شرکت در مباحث داشتند.
- از سوی دانش‌آموزان مطالب و مباحث مرتبط با موضوع مطرح شد.
- با مداخله به موقع در جریان بحث، مطالب مطرح شده هدایت می‌شد.
- به دانش‌آموزان بازخورد مناسب ارائه می‌شد.
- مباحثه روال منطقی خود را طی کرد و نتیجه مثبتی داشت.
- دانش‌آموزان علاوه بر مطالب درسی مطالب بیشتری می‌آموختند.
- نتایج و مباحث مطرح شده جمع‌بندی و تکرار شد.
- خلاصه بحث یادداشت برداری شد.
- پس از پایان بحث، روال مباحثه گروهی مورد ارزشیابی قرار گرفت.

سطوح امتیاز ۷۵-۷۰ ۶۵-۷۰ ۶۰-۶۵ ۵۵-۶۰ ۵۰-۵۵

تفسیر امتیازها عالی خیلی خوب خوب قابل قبول

اما در عین این مزایای بسیاری که مطرح شد، این روش محدودیت‌هایی را نیز دارد. با توجه به این محدودیت‌ها می‌توان فرایند انتخاب و تصمیم‌گیری درباره اجرای آن را به درستی انجام داد. برخی از این محدودیت‌ها عبارتند از:

- پیش‌بینی و کنترل اجرای بحث گروهی دشوارتر است و معمولاً به تمرین و تجربه عملی بسیاری نیازمند است.
- برای بسیاری موضوعات انجام بحث گروهی دشوار و وقت‌گیر بوده و احتمالاً دانش‌آموزان دانش کافی و لازم برای شرکت در بحث را ندارند.
- ممکن است یک یا چند نفر از دانش‌آموزان جریان طبیعی تدریس و نیز سایر اعضا گروه را تحت تأثیر عقاید و افکار خود قرار دهند که این امر سبب کاهش علاقه و انگیزه سایر افراد برای شرکت فعال در بحث گروهی خواهد شد.
- برای گروه‌های بزرگتر مناسب نیست.

برای مثال عنوان بحث را می‌توان این طور انتخاب کرد:

تأثیر رشد بی‌رویه جمعیت بر وضعیت اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و فرهنگی یک جامعه.
متعاقب طرح این موضوع یک بحث گروهی را می‌توان ترتیب داد.

در مجموع با تمهیداتی که به آنها بیشتر نیز اشاره شد می‌توان این روش را علی‌رغم محدودیت‌های آن به نحو مؤثرتری اجرا و درازمدت از نتایج سودمند اجرای این روش در فعالیت‌های آموزشی و انجام وظایف شغلی و حرفه‌ای خود بهره‌ بیشتری برد.

این روش که به صورت فردی و گروهی قابل اجراست به نوعی فرایند مطالعه و بررسی مستقل فرد یا افراد که از طریق خود رهبری انجام می‌گیرد اطلاق می‌شود. این روش که گاهی «واحد کار» نیز نامیده شده است مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات و یافتن راه حل و یا انجام کار عملی است که معمولاً در خارج از کلاس درس انجام می‌شود. در جریان انجام واحد کار، روال معمول و تصنعی کلاس از میان برداشته می‌شود مربی و دانش‌آموز با هم همکاری نموده و کار فردی و گروهی جای فعالیت کلاسی را می‌گیرد و کلاس را به صورت یک کارگاه آموزشی می‌توان در نظر گرفت.

همانطور که اشاره شد در این روش، مربی فرد یا افراد را به سمت یافتن پاسخ سؤال‌ها، راه حل‌ها، گردآوری اطلاعات و انجام فعالیت‌ها هدایت می‌کند. این اصل که فعالیت‌های گروهی سبب رشد و پرورش مهارت‌های ذهنی افراد می‌شود، از آنجا سرچشمه می‌گیرد که بسیاری از موفقیت‌هایی که در آموزشگاه و یا خارج از آن در محیط کار کسب می‌شود مستلزم انجام دادن فعالیت‌های مشترک است. در عین حال لازمه فعالیت‌های موفقیت‌آمیز مشترک نیز مهارت‌هایی است که فرد اعضای گروه باید آن را آموخته باشند و جای کسب این مهارت‌ها، مسلماً موقعیت‌های درسی و دوره آموزشی است که دانش‌آموزان در آن مشغول تحصیل هستند.

پس از آنکه با راهنمایی مربی، دانش‌آموزان واحد کار را انجام دادند، لازم است گزارشی از نتایج کار و روند دستیابی به نتایج مورد نظر تهیه نموده و آن را در کلاس درس به سایر دانش‌آموزان عرضه نمایند. برای اجرای مطلوب این روش باید نکات زیر را مدنظر قرار دهید:

- نقاط آغاز و انجام واحد کار را دقیقاً برای دانش‌آموزان مشخص نمایید.
- میزان راهنمایی‌های اجرای واحد کار را، از راهنمایی زیاد به سمت کمترین راهنمایی ممکن هدایت نمایید.
- موضوع انتخاب شده برای کار را تنها با استفاده از کتاب محدود نکنید؛ بلکه تلاش نمایید موضوعاتی که تا حدی محلی‌اند و دانش‌آموزان با کار عملی، درباره آنها مطالعه و بررسی می‌نمایند انتخاب شود. برای این کار معمولاً توصیه می‌شود که در آغاز هر دوره تحصیلی، فهرست کاملی از موضوعاتی که به صورت واحد کار قابل مطالعه است تهیه نمایید.
- فعالیت تک تک دانش‌آموزان را کنترل نمایید و با راهنمایی بیشتر به ویژه برای دانش‌آموزان کندتر، فرصت کسب موفقیت و تجربه کار فردی را فراهم کنید.
- برای انجام فعالیت‌ها امتیازهایی در نظر بگیرید و علاوه بر نمرات امتحانی، نمراتی را به این کار اختصاص دهید.

همانطور که اشاره شد این روش، هم برای تک تک افراد و هم به عنوان یک کار جمعی کاربرد دارد. در واحد کار گروهی، موضوع انتخاب شده به اجزا تشکیل دهنده آن تجزیه شده و هر جزء را فرد یا افرادی از گروه انجام می‌دهند. پس از انجام پروژه گروهی، مطالب یک جا گردآوری می‌شود و نتایج آن مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. این فعالیت نیز اگرچه به صورت جمعی صورت می‌گیرد اما برای تک تک افراد گروه تجارب مفید و مؤثری به همراه دارد. اساساً این روش تدریس، سنخیت بیشتری با الگوی فردمداری (انفرادی) تدریس دارد. به منظور آشنایی بیشتر با جزئیات اجرای این روش، در جدول خود ارزیابی روش پروژه (واحد کار)، ملاک‌های خود ارزیابی این روش ارائه شده است:

جدول خودارزیابی مهارت استفاده از روش پروژه

ملاک‌های خودارزیابی	درجات	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	جمع امتیازها
	امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱	
<ul style="list-style-type: none"> • موضوع انتخاب شده برای دانش‌آموزان جالب بود. • راهنمایی‌های لازم به دانش‌آموزان ارائه شد. • برای انجام پروژه، فعالیت‌های فرد فرد دانش‌آموزان کنترل شد. • به افراد کندتر راهنمایی‌های بیشتری ارائه شد. • نتایج انجام فعالیت‌ها، کنترل و در زمینه صحت و سقم کار اظهار نظر شد. • روند پیشرفت کار کنترل شود. • انجام فعالیت‌ها برای دانش‌آموزان رضایت‌بخش بود. • دانش‌آموزان به اهداف آموزشی مورد نظر دست یافتند. 							
سطوح امتیاز	۳۵-۴۰	۳۰-۳۵	۲۵-۳۰	۲۰-۲۵	۱۵-۲۰		
تفسیر امتیازها	عالی	خیلی خوب	خوب	قابل قبول			

در مجموع این روش نیز می‌تواند هم در کنار سایر روش‌ها به کار برده شود و هم اینکه به عنوان روشی برای ارائه درس به صورت منفرد مورد استفاده واقع شود.

خلاصه فصل پنجم

در این فصل، پنج روش تدریس مورد بحث و بررسی قرار گرفت. این روش ها به صورت منفرد و یا به صورت ترکیبی می توانند در انجام فعالیت منظم تدریس و یا طراحی تدریس (طرح درس) مورد استفاده واقع شوند و با اجرای منظم آنها بازدهی مطلوب تری از تدریس را انتظار داشت؛ ضمن اینکه شاهد افزایش علاقه و انگیزش یادگیری یادگیرندگان خواهیم بود، از نتایج قابل دسترس و مشاهده تداوم مطلوب تر اجرای دوره آموزشی استفاده کرد.

روش توضیحی که سنخیت بیشتری با الگوی پیش سازمان دهنده دارد، معمولاً بر مهارت توضیح و ارائه مستقیم مطالب از سوی مربی تأکید دارد. این روش از متداول ترین روش های تدریس به شمار می آید و با رعایت نکاتی که باید مدنظر قرار گیرند می توان تسلط لازم در بهره گیری آن را کسب نمود. روش نمایشی که معمولاً به صورت آمیخته با روش توضیحی به کار می رود، بر مشاهده و مصورسازی مطالب درسی تأکید دارد. ضمن نشان دادن و بیان بصری مطالب درسی، در این روش تلاش می شود تا با ارائه توضیحات هماهنگ و مرتبط، حواس بیشتری از یادگیرندگان در جریان یادگیری دخالت داده شوند و با این تمرکز بیشتر، مطالب را به نحو مطلوب تری بیاموزند. در اجرای هر دو روش، طبعاً فعالیت کمتری برای مشارکت یادگیرندگان در جریان تدریس وجود دارد. با در نظر گرفتن تمهیداتی - که در این فصل به آنها پرداخته شد - می توان از این اصل مهم نیز بهره گرفت و تدریس را با کیفیت مطلوب تری انجام داد. در روش های اکتشافی، بحث گروهی و روش پروژه ای، ماهیتاً فعالیت بیشتری برای یادگیرندگان در نظر گرفته شده است؛ به طوری که در این روش ها معمولاً مسئولیت یادگیری به آنان محول شده و نقش فعال تری در جریان تدریس ایفا می نمایند. به منظور آشنایی بیشتر با نحوه اجرای روش ها، نکاتی که در ضمن اجرا باید مدنظر قرار گیرد و نیز مراحل گام به گام اجرای آنها، جداولی با عنوان جدول خود ارزیابی ارائه شد. این جداول را می توان به صورت انفرادی و یا با کمک گرفتن از سایرین، برای در نظر داشتن نکات مهم اجرای هر روش به کار برد و از آنها برای ارتقاء مهارت ها و تمرین اجرای روش ها استفاده نمود.

در فصل بعد متداول ترین شیوه های تدریس معرفی خواهد شد. این شیوه ها به منزله آخرین گام معرفی نحوه تدریس خواهد بود و با معرفی آنها فرایند تصمیم گیری و انتخاب فعالیت های کلاسی تکمیل تر خواهد شد.

تمرین

با پاسخ به تمرین های زیر آموخته های خود را از مطالب این فصل ارزیابی نمایید. چنانچه در ارائه پاسخ های صحیح با مشکلاتی مواجه بودید مطالب قبل را مجدداً مرور نمایید. از پاسخ های خود خلاصه ای از مطالب فصل با کلمات و جملات خود تهیه نمایید.

۱. منظور از روش تدریس و رابطه آن با الگوی تدریس را توضیح دهید.

۲. روش توضیحی با کدام یک از الگوهای تدریس سنخیت بیشتری دارد؟ پاسخ خود را در دو سطر استدلال کنید.

۳. چه نکاتی در اجرای روش توضیحی باید مد نظر قرار گیرد؟ به نظر شما مهمترین نکته چیست؟

۴. کاربرد روش توضیحی را بیان نمایید.

۵. فصلی از کتاب بهداشت محیط را انتخاب و با استفاده از مطالب این فصل، آن را با روش توضیحی ارائه نمایید. جدول خودارزیابی را با کمک مربیان دیگر تکمیل و نتایج آن را تفسیر کنید.

۶. اجرای روش توضیحی توسط افراد دیگر را ارزیابی و نظرات و پیشنهادات خود را ارائه نمایید.

۷. محاسن و معایب روش توضیحی را بیان نمایید. به نظر شما چه موارد دیگری را می توان به آنها افزود؟

۸. پرسش های بالا را درباره هر یک از چهار روش دیگر مطرح نمایید.

۹. کدام روش تدریس را نزدیک تر به تجربیات خود می دانید؟

۱۰. یکی از موارد استفاده طبقه بندی الگو، روش و شیوه های تدریس در تهیه طرح تدریس (طرح درس) است. به نظر شما فواید دیگر این طبقه بندی چیست؟

۱۱. وقتی به یکی از کلاس های درس وارد می شوید و مربی را مشغول تدریس می بینید از چه راه هایی می توانید به روش تدریس مورد استفاده او پی ببرید؟ به نظر شما چگونه می توان پی برد که روش انتخابی او روش مناسبی است؟

شیوه های تدریس

در فصول قبل گفتیم که با انتخاب یک الگوی تدریس، چارچوب کلی فعالیت های خود و دانش آموزان را تعیین نموده ایم. با انتخاب این چارچوب کلی، روش های تدریس نیز متناسب با آن انتخاب و اجرا می شوند. هر یک از روش های پنج گانه تدریس که در فصل قبل معرفی شده اند می توانند به شیوه های مختلفی ارائه شوند که مطالب این فصل عهده دار معرفی این شیوه های تدریس هستند. بنابراین در این فصل با هفت شیوه تدریس آشنا خواهیم شد. این شیوه ها، جزئی ترین فعالیت های تدریس را شامل می شوند.

پس از مطالعه این فصل انتظار می رود بتوانید:

۱. درباره هفت شیوه تدریس و موارد کاربرد هر یک از آنها توضیح دهید.
۲. نکات مهم و مراحل اجرایی هر یک را بیان نمایید.
۳. با ارائه یک موقعیت آموزشی، شیوه تدریس به کار برده شده را ذکر نمایید.
۴. ارتباط هر یک از شیوه های هفتگانه تدریس با روش ها و الگوهای تدریس را بیان نمایید.
۵. درباره اهمیت استفاده از شیوه های متنوع تدریس توضیح مختصری ارائه نمایید.
۶. چهار عامل تصمیم گیری در انتخاب روش ها و فنون تدریس را نام ببرید و درباره مهمترین آنها توضیح دهید.

شیوه یا فن تدریس که در اینجا معادل واژه تکنیک (Technique) گرفته شده است، اشاره به نحوه اجرای روش تدریس دارد. برای مثال اگر روش توضیحی را برای تدریس برگزیده‌اید، این روش را به کمک شیوه‌هایی که در این فصل معرفی می‌شوند اجرا نمایید. شیوه‌ها یا فنون تدریس در جریان اجرای تدریس، ممکن است چندین بار تغییر کنند که این تنوع شیوه‌ها، در هر چه جذاب‌تر کردن فعالیت تدریس تاثیر به‌سزایی دارد. به‌طور کلی «واژه فن یا تکنیک در زبان فارسی به راه، شیوه و مهارت معنی شده است. همچنین فن به معنی راه به کارگیری مهارت‌های اساسی یا روش انجام دادن ماهرانه کاری تعریف گشته است.»^{*} بنابراین مفهوم شیوه یا فن تدریس، اشاره به خرده فعالیت‌هایی دارد که در جریان تدریس صورت می‌گیرد و با کسب مهارت در انجام این زیر فعالیت‌ها، اجرای تدریس تسهیل می‌شود. به کارگیری شیوه‌های تدریس، فعالیت‌هایی را که در تدریس صورت می‌گیرد به‌طور دقیق و مشخص‌تری تعیین می‌نماید. در این فصل هفت شیوه تدریس متداول در موقعیت‌های آموزشی معرفی خواهند شد. این معرفی، مقدمه‌ای برای استفاده مطلوب از آنهاست که با تمرین و تکرار آن می‌توان به تسلط کافی در اجرای آنها دست یافت. ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که مهمترین کاربرد این اطلاعات در تکمیل طرح تدریس (طرح درس) است که تنها با ذکر عنوان این شیوه‌ها در کنار روش و الگوهای تدریس، فعالیت تدریس هر درس شکل مشخص‌تری یافته و در موقعیت‌های گوناگون می‌توان از آنها برای رسیدن به مقاصد آموزشی به‌نحو مطلوب‌تری استفاده کرد. این هفت شیوه عبارتند از: شیوه سخنرانی، شیوه تمرینی، شیوه بازگویی، شیوه نمایشی، شیوه پرسش-پاسخی، شیوه آزمایشی و شیوه ایفای نقش. در ادامه مطالب این فصل، انواع شیوه‌های تدریس را مورد بررسی قرار می‌دهیم. هر یک از شیوه‌ها را به‌طور مستقل توصیف و به کاربرد آنها اشاره می‌کنیم. و درباره الگوها و روش‌های تدریس مرتبط با هر یک صحبت می‌کنیم.

شیوه سخنرانی

در این شیوه همانطور که از عنوان آن برمی‌آید از بیان شفاهی برای توضیح و تفهیم مطالب استفاده می‌شود. بنابراین کاربرد این شیوه مرتبط با روش توضیحی است که در فصل قبل به صورت کامل تشریح شد. کاربرد صحیح این شیوه که از دیرباز در محیط‌های آموزشی معمول بوده، مستلزم فراهم آوردن مقدمات اجرا و طی مراحل مختلفی است. این شیوه نیازمند تسلط بر مهارت‌های خاص خود است که در ادامه به آنها پرداخته خواهد شد. «آیا آمادگی دارید به شاگردانتان به نحو احسن آموزش دهید؟ آیا می‌دانید چگونه با شاگردانتان رابطه عاطفی مناسبی برقرار کنید؟ آیا می‌توانید اندیشه‌های خود را به‌طور منسجم سازمان دهید؟ آیا می‌توانید شاگردانتان را برانگیزید تا به سخنرانی شما توجه کنند؟ آیا توانایی نتیجه‌گیری از سخنرانی خود را به‌نحو مطلوب دارید؟» چنانچه پاسخ سؤال‌های فوق مثبت باشد، شما آمادگی و شرایط اجرای این شیوه را در کلاس درس دارا هستید در غیر این صورت در ارائه این شیوه با دشواری‌هایی مواجه خواهید بود. برای اینکه بتوان از این شیوه در تدریس استفاده نمود ابتدا مراحل مختلف آن و سپس فعالیت‌های گام به گام اجرای این شیوه ارائه می‌شود.

مراحل اجرایی شیوه سخنرانی

الف مرحله اول: آمادگی

انجام این مرحله مستلزم تسلط کافی بر موضوع درسی است. در این مرحله نکات کلیدی، به ویژه نکات مرتبط با اهداف

* صفوی، امان‌الله (۱۳۶۹) کلیات روش‌ها و فنون تدریس. ص ۲۳۹.

آموزشی مشخص می‌شوند. مهمترین فعالیتی که در این مرحله صورت می‌گیرد سازماندهی مطالب است؛ به طوری که مطالب از جامعیت و نظم منطقی برخوردار باشد. منظور از جامع بودن محتوا این است که متن سخنرانی باید تمامی هدف‌های آموزشی را در بر داشته باشد. یعنی حاوی تمامی حقایق، اصول، مفاهیم و اطلاعاتی باشد که دانش‌آموزان می‌بایست آنها را بیاموزند. نظم منطقی به یادگیری آسان‌تر مخاطبان کمک شایان می‌کند و باعث می‌شود که آنان خط فکری خاصی را تا نتیجه مطلوب دنبال کنند.

به این منظور توصیه شده است کارت‌هایی حاوی نکات کلیدی، عناوین اصلی و فرعی، همچنین اهداف آموزشی تهیه شود تا در حین ارائه سخنرانی، این کارت‌ها در معرض دید مخاطبان قرار گرفته و ارتباط بیشتری با مطالب ارائه شده برقرار نمایند. دانش‌آموزان با یادداشت برداری از این کارت‌ها، به نکات کلیدی مطالب ارائه شده پی می‌برند.

سازماندهی مطالب، تجهیزات مورد نیاز ارائه سخنرانی را نیز مشخص می‌کند. نکات مهم و پیچیده بهتر است با استفاده از ذکر مثال، ترسیم شکل، نمودار و همچنین وسایل کمک آموزشی توضیح داده شود.

برای ایجاد آمادگی در ارائه سخنرانی باید قبل از ارائه آن حداقل یک بار به تمرین و نیز کنترل شیوه ارائه مطالب پرداخت.

ب مرحله دوم: مقدمه سخنرانی

شروع ارائه مطالب اهمیت زیادی در اجرای شیوه سخنرانی دارد. در این مرحله رابطه بین مربی و دانش‌آموزان، میزان جلب توجه دانش‌آموزان و نیز انگیزش آنها بنا نهاده می‌شود. گفتن عبارت‌هایی نظیر «مسائلی که مطرح می‌شوند بسیار مهم هستند، سؤالات انتخابی از این مباحث مطرح می‌شوند، آموختن این مطلب تأثیر زیادی در آموخته‌های بعدی دارد و غیره»، در جلب و انگیزش مخاطبان تأثیر به سزایی دارد. چنانچه به مخاطبان گفته شود «مطالب مشکل اما قابل فهم هستند یا مسائل بیشتر از آنکه ساده باشند قابل حل هستند»، بهتر از این است که تنها به ساده بودن و پیش پا افتادگی مطالب اشاره شود. چنانچه دانش‌آموزان در درک مطالبی که گفته شده «آسان است» موفق شوند، ارزش و خودباوری چندانی نخواهند داشت و اگر موفق نشوند ضمن از دست دادن فردی، از دست دادن توان یادگیری بعدی نیز اجتناب‌ناپذیر خواهد شد.

در مجموع بیان هدف‌های آموزشی، مقدمه بسیار مناسبی برای شروع سخنرانی است و به ایجاد تمرکز و انگیزش یادگیرندگان کمک مؤثری می‌نماید. ضمن اینکه بیان این اهداف، از ضروریات ارائه هر روش و شیوه آموزشی به شمار می‌آید.

ج مرحله سوم: ارائه سخنرانی

در این مرحله نکاتی را در حین ارائه سخنرانی باید مورد توجه قرار داد؛ از جمله اینکه سرعت بیان خود را به گونه‌ای تنظیم نمود تا دانش‌آموزان در صورت نیاز بتوانند یادداشت برداری کنند و یا بر روی مطالب متمرکز شوند.

در حین سخنرانی باید از مهارت‌های تمرکز بخشی استفاده نمود. در اینجا به ذکر بعضی از فنون تمرکز بخشی می‌پردازیم: حرکت در هنگام سخنرانی، استفاده از تغییر لحن و بیان مطالب، ادای کلمه به کلمه مطالب، مکث و مثال‌ها و لطیفه‌های مناسب و مستدل به ویژه شوخی‌های مرتبط با موضوع درسی از جمله فنون تمرکز بخشی در ارائه سخنرانی هستند.

د مرحله چهارم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این مرحله مطالب و اطلاعات ارائه شده به صورت خلاصه‌ای از نکات کلیدی و مهم مطرح، می‌شود و ارتباط بین اجزا مطلب و کل آنها بیان می‌شود.

سخنرانی اثربخش باید با کمک مواد و وسایل کمک آموزشی، جزوات از قبل آماده شده و نیز با استفاده از سایر شیوه‌های تدریس ارائه شود. تدریس از طریق سخنرانی با کمک سایر شیوه‌ها از جمله شیوه‌های بازگویی، تمرینی، پرسش-پاسخی تکمیل می‌گردد.

شیوه تمرینی

این شیوه تدریس، براساس اصل تکرار و تمرین و تاثیر آن در یادگیری شکل گرفته است. در این شیوه، فراگیر به تکرار یک مطلب یا کاربرد آن تشویق می‌شود تا از این طریق در موضوع مورد نظر تبحر لازم را کسب نماید. تمرین به فراگیر امکان می‌دهد مهارت‌های جدیدی را که از طریق روش‌ها یا شیوه‌های دیگر تدریس نظیر سخنرانی آموخته شده عملاً انجام دهد و دانش و مهارت‌هایی را که کسب کرده تقویت نماید. بنابراین شیوه تمرینی به منظور «تثبیت آموخته‌ها» به کار می‌رود و کاربرد آن در تمامی روش‌های تدریس یک ضرورت محسوب می‌شود. تمرین‌های مناسب با آموخته‌های دانش‌آموزان، علاوه بر مشارکت آنان در فرایند یاددهی-یادگیری، آنان را ترغیب و تشویق به تداوم آموخته‌ها خواهد نمود.

در مجموع اجرای مناسب شیوه تمرینی علاوه بر تاکید و تکرار اهداف آموزشی باید ویژگی‌هایی را نیز دارا باشد:

- دانش‌آموزان به وضوح، منظور از انجام تمرینات و نحوه انجام آن را درک کرده باشند. بنابراین ابتدا اطمینان حاصل کنید که فراگیران از موضوع مورد تمرین و منظور از آن، آگاهی کامل دارند.
- تمرین‌ها باید قدری مشکل باشند، به طوری که فراگیران را به تلاش وادارد؛ لیکن نباید آنقدر دشوار و وقت‌گیر باشد که باعث شود آنان علاقه خود را از دست بدهند یا از ادامه راه مأیوس شوند.
- تمرین‌ها از ساده‌تر به دشوارتر ارائه شوند.
- تمرین‌ها از نظارت و کنترل بیشتر به نظارت و کنترل کمتر جریان یابند.
- فرصت کافی و متناسب با توانایی‌های فراگیران در اختیار ایشان گذاشته شود.
- تمرین‌ها در فواصل متناوب زمانی صورت گیرند.
- به تدریج از زمان اجرای تمرین‌ها کاسته شود و به حد مطلوب انجام تمرین رسانده شود.
- تمرین‌ها از اجرا در گروه‌های بزرگتر به گروه‌های کوچکتر مرتب شوند تا سرانجام به صورت مستقل و انفرادی اجرا شوند.
- به فراگیران در پایان تمرین‌ها بازخوردها و راهنمایی‌های لازم از طریق ارزیابی اجرای تمرین داده شود.

با در نظر داشتن این رهنمودها و مهارت‌های عملی، می‌توان به اجرای مطلوب‌تر این شیوه تدریس اقدام نمود.

شیوه تمرینی در تکمیل فرایند تدریس به ویژه تدریس مهارت‌های روانی-حرکتی نقش به‌سزایی دارد و می‌تواند در خاتمه اجرای تمامی روش‌های تدریسی که ذکر آنها در فصول قبل ارائه شده به کار رود.

شیوه بازگویی

بازگویی شیوه‌ای است برای کنترل مطالب آموخته شده که از طریق بیان آنها توسط فراگیر انجام می‌شود. در این شیوه نیز

که نوعی تکرار و تمرین مطالب از سوی فراگیر است از دانش‌آموزان انتظار می‌رود به بیان و توضیح آموخته‌های خود بپردازند، تا از طریق بازگویی مطالب، صحت و سقم آنها کنترل و در صورت نیاز به اصلاح، راهنمایی‌های لازم ارائه شود. این شیوه در تکمیل اجرای روش توضیحی به کار می‌رود و هدف آن یاری رساندن به فراگیر در زمینه یادسپاری مطالب است. از این رو می‌توان ضمن تدریس به روش توضیحی، از فراگیران خواست که به بازگویی مطالب ارائه شده بپردازند. این شیوه بیشتر در زمینه تدریس مهارت‌های شناختی مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین همانطور که اشاره شد این شیوه می‌تواند نوعی تمرین تلقی شود؛ بنابراین نکات مورد توجه در زمینه شیوه تمرینی در این شیوه نیز باید مد نظر قرار گیرد.

شیوه نمایشی

در این شیوه عملاً جریان انجام فعالیت در مقابل دیدگان دانش‌آموزان نشان داده می‌شود و یا برای فهماندن مطالبی خاص به فراگیران، از وسایل و اشیاء گوناگونی استفاده می‌شود تا ضمن کسب یک نگرش کلی و تصویری ذهنی، مفهوم روشن‌تری از موضوع در ذهن آنان ایجاد شود. برای اجرای این شیوه حداکثر استفاده از وسایل و رسانه‌های آموزشی صورت می‌گیرد و مدل‌ها، ماکت‌ها، مولاژها و انواع رسانه‌های دیداری و شنیداری به همراه تصاویر، شکل‌ها، جداول‌ها، نمودارها به کار برده می‌شوند تا به فراگیران در درک مطالب کمک کنند.

در مجموع، استفاده از مواد و تجهیزات آموزشی که اساس شیوه نمایشی را تشکیل می‌دهد، مزایای زیر را در برخواهد داشت:

- این گونه مواد و وسایل مبنای ملموس و مشترکی را برای تفکر و ایجاد مفاهیم مشترک به وجود می‌آورند.
- توجه و علاقه فراگیران را جلب می‌کنند.
- حواس دیگر فراگیران - علاوه بر حس شنوایی - را در ایجاد تمرکز و یادگیری مطالب برمی‌انگیزانند.
- یادگیری را سریعتر، مؤثرتر و پایدارتر می‌کنند.
- تجارب واقعی، عینی و حقیقی را در اختیار فراگیران قرار می‌دهند.
- موقعیت‌هایی که ممکن است در کلاس درس نتوان در اختیار گرفت را ایجاد می‌نمایند.

اما مهمترین کاربرد این شیوه، در تکمیل فعالیت‌های شیوه‌های دیگر تدریس به ویژه سخنرانی و اجرای روش توضیحی است.

شیوه پرسش - پاسخی

پرسش - پاسخ شیوه یا فنی است که بیشتر به منظور مشارکت یادگیرنده در جریان یادگیری، در تمامی روش‌های تدریس و فعالیت‌های آموزشی به کار برده می‌شود. این فن در آغاز ارائه هر یک از روش‌های تدریس، برای جلب توجه و تمرکز یادگیرندگان، در حین تدریس برای ایجاد تنوع و رفع عوامل خستگی‌زا و در پایان تدریس، برای ارزشیابی از میزان یادگیری آنان مفید است. بنابراین جزئی تفکیک‌ناپذیر از فرایند تدریس به شمار می‌آید.

برای کاربرد این شیوه مهم در تدریس، لازم است پرسشی را طرح نمود و یا موقعیت پرسش برانگیزی را به طور تعمدی ایجاد نمود. همچنین در برنامه‌ریزی تدریس فرصت‌هایی برای انجام آن در جریان تدریس در نظر گرفته شود و این موضوع را در

شروع تدریس با دانش‌آموزان مطرح نمود که «هر زمان با سؤالی مواجه بودید می‌توانید سؤالتان را مطرح کنید». باید در نظر داشت که مناسب‌ترین موقعیت استفاده از این شیوه، وقتی است که خود یادگیرندگان با سؤالی مواجه شده‌اند و انگیزش لازم برای تکمیل و رفع نقص اطلاعات خود را دارند. برای مثال وقتی که با روش توضیحی مطلبی ارائه می‌شود چنانچه تشخیص داده شود که پرسش یا پرسش‌ها برای یادگیرندگان ایجاد شده، زمان مناسبی برای شروع استفاده از این شیوه در تدریس است.

در مجموع اساس شکل‌گیری این شیوه بر «طرح پرسش مناسب» استوار است. از آنجا که در این شیوه، یادگیرنده و یاددهنده توأماً فعال هستند و ارتباط متقابلی در جریان تدریس دارند، طرح پرسش مناسب که از سوی هر یک از ایشان می‌تواند مطرح شود، شیوه مناسبی برای ایجاد تنوع فعالیت‌های مربی در طول فرایند تدریس است. بدیهی است که تنها به کار گرفتن یک شیوه تدریس در تمام موارد و موقعیت‌های آموزشی کافی نیست؛ بلکه در طی یک ساعت درس لازم است از چند شیوه مختلف برای رسیدن به اهداف معین تدریس و یا تکمیل و تثبیت آموخته‌های فراگیران بهره گرفت.

شیوه آزمایشی

آزمایش فعالیتی است که در جریان آن فراگیران با به کار بردن وسایل و مواد بخصوصی، درباره مفهوم خاص عملاً تجربه کسب می‌کنند. از این شیوه گاهی برای تمرین و مرور مطالب آموخته شده استفاده می‌شود. به این صورت که ابتدا مطالب توضیح داده می‌شوند و پس از آن توجه دانش‌آموزان به انجام آزمایشی که مطالب آموخته شده را در بردارند جلب می‌شود. گاهی به منظور آشنا کردن دانش‌آموزان با جنبه‌های عملی یک مفهوم، مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای این منظور مربی دستورالعمل انجام آزمایش را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد و انتظار دارد که آنان با استفاده از دستور کار سرانجام به یک نتیجه یکسانی برسند.

همچنین این شیوه به منظور فراهم آوردن محیطی مناسب برای حل مسأله به کار می‌رود و تدریس الگوی مشکل‌گشایی را تسهیل می‌کند.

در مجموع چهار کاربرد عمده این شیوه عبارتند از:

۱. انجام آزمایش برای تأیید یا رد یک مطلب آموخته شده
۲. انجام آزمایش برای تمرین یا مرور یک مطلب آموخته شده
۳. انجام آزمایش برای آشنایی با جنبه‌های عملی یک مفهوم
۴. انجام آزمایش برای فراهم آوردن محیطی مناسب برای حل مسئله

شیوه ایفای نقش

در این شیوه از فراگیران خواسته می‌شود آموخته‌های خود را در موقعیتی شبیه به موقعیت حقیقی به کار ببرند و به ایفای نقش عوامل انسانی موقعیت حقیقی بپردازند. ایفای نقش انگیزه بسیار بالایی برای مشارکت در جریان تدریس ایجاد می‌کند و جو عاطفی مناسبی برای توسعه مهارت‌های تعاملی (بین شخصی) فراهم می‌نماید. از آنجا که ارتباط عاطفی و تمرکز

حواس در این شیوه زیاد است، یادگیری به شکل بهتر و مؤثرتری صورت می گیرد.

دو کاربرد خاص این شیوه، یکی ایجاد موقعیتی برای طرح مسئله (در الگوی مشکل گشایی) و دیگری تمرین و تکرار آموخته هاست. همچنین این شیوه می تواند:

- تجربه کاربرد اطلاعات و مهارت ها را در زندگی واقعی در اختیار یادگیرندگان قرار دهد.
- عملکردی که یادگیرندگان پس از خاتمه تدریس باید انجام دهند را شبیه سازی کند و به آنها نشان دهد.
- برای مربی این امکان را ایجاد کند که وضعیت های عملی دشوار و گاه خطر آفرین را بدون هیچ گونه ریسکی به خوبی تشریح کند و نمایش دهد.
- از یک فعالیت تفننی و سرگرم کننده برای ایجاد انگیزه بهره گیری نماید.
- به عنوان مؤثرترین شیوه طرح مباحث، به قصد مشکل گشایی (حل مساله) و یا رفع نواقص یادگیری به کار برده شود.

برای انجام مؤثر این شیوه، رعایت نکات زیر باید مدنظر قرار گیرد:

- در صورتی که ایفای نقش به خوبی سازماندهی و کنترل نشود، احتمالاً فراگیران انجام آن را بیشتر یک بازی یا سرگرمی تلقی خواهند نمود تا یک فعالیت آموزشی.
- در برنامه ریزی کاربرد این شیوه، باید تلاش شود تا همه دانش آموزان مشارکت نمایند. بنابراین می توان به افرادی که ایفای نقش ها را به عهده ندارند، وظایف کنترل، نظارت و طرح مباحث انتقادی و غیره را محول نمود.
- نقش و وظایف هر یک از شرکت کنندگان در ایفای نقش باید به خوبی تشریح شود. این شرکت کنندگان، مربی، ایفاگران نقش و مشاهده کنندگان هستند. مربی معمولاً مسئول اجرا یا کارگردان نمایش است که وظیفه برنامه ریزی، فراهم آوردن امکانات لازم و مدیریت اجرای نمایش را به عهده دارد و می تواند این وظیفه را به دانش آموزان نیز محول کند. «ایفاگران نقش» دانش آموزانی هستند که به صورت داوطلبی یا انتخابی در ایفای نقش شرکت می کنند و «مشاهده کنندگان» در حین اجرای نمایش یا پایان آن به اظهار نظر یا طرح انتقادات و پیشنهادات خود می پردازند و زمینه بحث گروهی را فراهم می سازند.

برای اجرای گام به گام این شیوه، معمولاً مراحل زیر صورت می گیرد:

۱. برنامه ریزی اجرای نمایش، تعیین اهداف، محتوا و چارچوب کلی نمایش به صورت نمایشنامه
۲. فراهم نمودن امکانات، شرایط و وسایل لازم
۳. تعیین نقش هایی که باید ایفا شوند
۴. آماده سازی ایفاگران نقش ها و تمرین آنها
۵. توضیح مختصر درباره اهداف و موضوع نمایش
۶. اجرای نمایشنامه
۷. بحث گروهی، نقد و ارزشیابی به قصد اخذ بازخورد از نتایج و عملکردها

به طور کلی عوامل زیادی انتخاب یا تعیین یک روش یا شیوه آموزشی را تحت تأثیر قرار می‌دهد که موضوع پایانی مبحث الگوها، روش‌ها، و شیوه‌های تدریس است. این پرسش که «کدام شیوه یا روش برای تدریس مناسب است؟»، با در نظر گرفتن عوامل تصمیم‌گیری در این باره پاسخ داده می‌شود. این عوامل شامل چهار عاملی است که ملاحظه آنها کار تصمیم‌گیری انتخاب نحوه تدریس را تعیین و تسهیل می‌کند:

۱. اهداف آموزشی

مهمترین عامل تصمیم‌گیری درباره انتخاب نحوه تدریس، اهداف آموزشی است. از فراگیران انتظار می‌رود که در پایان تدریس چه چیزی را یاد بگیرند و یا بتوانند چه کاری را انجام دهند؟ پاسخ این سؤال معیار انتخاب نحوه تدریس است. بنابراین هر یک از شیوه‌ها و روش‌های تدریس برای رسیدن به هدف خاصی مناسب است که در متن روانشناسی یادگیری و آموزش این هدف‌ها، انواع و حیطه‌های مختلف هدف‌های آموزشی معرفی شده‌اند. برای مثال، آموزش یک مهارت روانی حرکتی می‌تواند با استفاده از الگوی فردمداری، روش حل مسئله و به کارگیری شیوه نمایشی صورت گیرد و این مناسب‌ترین انتخاب نحوه تدریس محسوب شود؛ در حالی که یک هدف شناختی نحوه تدریس دیگری را طلب کند.

۲. محتوای آموزشی

مطالعه محتوای آموزشی و بررسی موضوع نیز از جمله عوامل راهگشای انتخاب نحوه تدریس به شمار می‌آید. بسیاری از موضوعات قابلیت اجرا از طریق مثلاً ایفای نقش و یا آزمایش را ندارند؛ بنابراین تنها می‌توان این موضوعات را از طریق روش توضیحی با شیوه سخنرانی ارائه نمود. بنابراین تناسب بین محتوا و روش از جمله کلیدهای موفقیت در انتخاب نحوه تدریس است.

۳. ویژگی‌های دانش‌آموزان

ویژگی‌هایی از قبیل تعداد فراگیران، سطح تجربه و اطلاعات قبلی آنان، از عوامل تأثیرگذار تصمیم‌گیری در انتخاب نحوه تدریس است. برای مثال آموزش به گروه‌های بزرگتر با استفاده از روش توضیحی به شیوه سخنرانی مسلماً مناسب‌تر از کاربرد روش نمایشی به شیوه پرسش پاسخی است.

۴. ویژگی‌های مربیان

سطح تجربیات مربیان، اطلاع از کم و کیف اجرای روش‌ها و فنون آموزشی و تسلط بر اجرای هر یک از آنها نیز در انتخاب نحوه تدریس تأثیر به سزایی دارد. آشنایی هر چه بیشتر با روش‌ها و فنون مختلف آموزشی، برنامه‌ریزی برای اجرای آنها را آسان‌تر می‌سازد. از سوی دیگر تعیین شرایط فیزیکی و زمانی مورد نیاز هر روش تدریس، مستلزم آگاهی کامل از نحوه اجرای آنهاست و این امر مسلماً با تمرین و استفاده عملی از انواع مختلف روش‌ها و فنون تدریس میسر خواهد شد.

در مجموع همانطور که در فصل اول متن حاضر اشاره شد، تدریس فرایند تعامل بین مربی، دانش‌آموز و مواد درسی برای دستیابی به اهداف آموزشی است. بنابراین هر یک از این عوامل، همچنین ترکیب آنها در انتخاب و کاربرد مناسب روش، نقش مؤثری ایفا خواهد نمود. اما به طور یقین با توجه به جایگاه والای مربیان آموزشی، توسعه و ارتقاء مهارت‌های هنر مربیگری، نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در افزایش کیفیت فعالیت‌های آموزشی و به ویژه اثر بخشی فرایند تدریس دارد.

خلاصه فصل ششم

در این فصل به هفت شیوه تدریس و کاربردهای آنها اشاره شد. این هفت شیوه عبارتند از: سخنرانی، تمرین، بازگویی، پرسش، پاسخی، نمایشی، آزمایشی و ایفای نقش. هر یک از این شیوه ها که به منظور تکمیل فرآیند آموزش و یا تکرار و تثبیت آموخته ها به کار می روند، به فعالیت های جزئی تر فرایند تدریس اشاره دارند. از ترکیب و تلفیق هر یک از شیوه ها با الگوها و روش های تدریس، می توان به فرصت های بیشتری برای ارائه مطالب درسی دست یافت و از بین آنها مناسب ترین فعالیت ها را برای تدریس مؤثرتر، عمیق تر و پایدارتر برگزید. اشاره شد که در تمامی ساعات تدریس یک دوره آموزشی و حتی یک ساعت تدریس آن نمی توان تنها به استفاده از یک شیوه یا روش اکتفا نمود. بنابراین تنوع در فعالیت های کلاسی یک ضرورت محسوب می شود. لازمه هر چه پربارتر کردن فعالیت تدریس، آشنایی هر چه بیشتر با نحوه کاربرد شیوه ها و فنون تدریس و انتخاب مناسب ترین آنهاست. عواملی که بر انتخاب و تصمیم گیری استفاده از روش ها و فنون تدریس تاثیرگذار است عبارتند از: اهداف آموزشی، محتوای آموزشی، ویژگی های دانش آموزان و مربیان.

در متون بعدی به یکی از مهمترین کاربردهای این اطلاعات یعنی آشنایی با روش و فنون تدریس، در تکمیل طرحنامه تدریس (طرح درس) خواهیم پرداخت.

تمرین

با پاسخ به پرسش‌های زیر آموخته‌های خود را از مطالب این فصل ارزیابی و تمرین نمایید. چنانچه در ارائه پاسخ‌ها با مشکلاتی مواجه بودید متن را مجدداً مرور کنید و در خاتمه خلاصه‌ای از مطالب فصل تهیه نمایید.

۱. منظور از شیوه‌های تدریس را توضیح دهید.

۲. به نظر شما نقش این شیوه‌ها در تدریس چیست؟

۳. انواع شیوه‌های متداول تدریس را با ذکر توضیحی حدوداً دو سطری درباره‌ی هر یک بیان نمایید.

۴. کاربرد شیوه‌ی سخنرانی را توضیح دهید. پیرامون محاسن و معایب این شیوه بحث نمایید.

۵. مراحل مختلف شیوه‌ی سخنرانی را ذکر نمایید.

۶. برای اجرای صحیح شیوه‌ی تمرینی چه نکاتی را باید مدنظر قرار داد؟ علاوه بر موارد مطرح شده توجه به چه نکات دیگری را مهم می‌دانید؟

۷. درباره‌ی روال اجرایی شیوه‌ی تدریس پرسش. پاسخی توضیح دهید.

۸. موارد کاربرد شیوه‌ی آزمایشی چیست؟ به چهار کاربرد آن اشاره نمایید.

۹. مراحل اجرای شیوه‌ی ایفای نقش را به ترتیب بیان نمایید. مزایا و محاسن کاربرد این شیوه را دسته‌بندی کنید.

۱۰. عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری انتخاب شیوه‌ها و روش‌های تدریس را نام ببرید و درباره‌ی هر یک توضیح دهید.